

ΤΟ 3/40 ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΕΥΖΩΝΩΝ ΣΤΗΝ ΑΡΤΑ

Από τον Αμυντικό Στρατώνα
στη Συλλογική Μνήμη

Αναστασία Γ. Καρρά

Αφιέρωση

Η παρούσα εργασία είναι αφιερωμένη στον παππού μου, από την πλευρά της μητέρας μου, Νικόλαο Π. Μπαλάσκα, ο οποίος γεννήθηκε στους Μελισσουργούς Άρτας το 1900.

Ως νεαρός εύζωνας υπηρέτησε στο 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων και έλαβε μέρος στον πόλεμο της Μικράς Ασίας, όπου τραυματίστηκε σοβαρά στο κεφάλι.

Στα τέλη της δεκαετίας του '30, η Πολιτεία, αναγνωρίζοντας την προσφορά του ως αναπήρου πολέμου, του χορήγησε άδεια λειτουργίας περιπτέρου, το οποίο βρισκόταν στην πλατεία Κιλκίς, απέναντι από το χάνι του Γεωργόπουλου.

Εκεί εργάστηκε ακούραστα μέχρι τον θάνατό του, το καλοκαίρι του 1971.

Αναστασία Γ. Καρρά

Άρτα, Οκτώβριος 2025

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να εκφράσω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες προς τη Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού (ΔΙΣ) για την αποστολή του ενημερωτικού εντύπου με τη συνοπτική ιστορία του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων, το οποίο αποτέλεσε πολύτιμο βοήθημα και αφετηρία για τη συγγραφή της παρούσας εργασίας καθώς επίσης και για την ψηφιοποιημένη κατάσταση των ονομάτων πεσόντων του 40ου Συντάγματος .

Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Αντισυνταγματάρχη (ΠΒ) κ. Ιωάννη Μπόγρη, Διευθυντή της Υπηρεσίας Στρατιωτικών Αρχείων του Γενικού Επιτελείου Στρατού και ιστορικό, για την προθυμία, τη συνεργασία και την καθοδήγησή του. Η βοήθειά του υπήρξε καθοριστική, καθώς μου απέστειλε πρόσθετο αρχειακό υλικό σχετικά με το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων και είχε την καλοσύνη να διαβάσει και να ελέγξει το ιστορικό τμήμα της εργασίας.

Η συμβολή του, τόσο σε επίπεδο τεκμηρίωσης όσο και επιστημονικής ακρίβειας, υπήρξε ανεκτίμητη, και του οφείλω ιδιαίτερη ευγνωμοσύνη.

Αναστασία Γ. Καρρά

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή

- Σκοπός και αντικείμενο της εργασίας
- Μεθοδολογία και πηγές
- Το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων – συνοπτικό ιστορικό πλαίσιο

Κεφάλαιο 1: Από το Φρούριο του Πύργου στον Αμυντικό Στρατώνα της Άρτας – Η στρατιωτική τοπογραφία και η ιστορική συνέχεια του λόφου της Περάνθης

- 1.1 Εισαγωγή – Η Άρτα ως στρατιωτικό κέντρο
- 1.2 Ο λόφος Περάνθης (Πετροβούνι) και το «φρούριο του Πύργου»
 - 1.2.1 Οι ανεμόμυλοι της Περάνθης
- 1.3 Η Οθωμανική οικοδόμηση του Αμυντικού Στρατώνα (1864–65)
 - 1.3.1 Η ρωσική προξενική μαρτυρία (1877) για τον Αμυντικό Στρατώνα
- 1.4 Ο Αμυντικός Στρατώνας της Άρτας στη νεότερη περιγραφή του Ν. Σχινά (1886)
- 1.5 Ο Στρατώνας στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και την Κατοχή (1941–1944)
 - 1.5.1 Η μάχη της Άρτας (21–22 Δεκεμβρίου 1944)
 - 1.5.2 Οι εκτελέσεις στον Αμυντικό Στρατώνα
- 1.6 Από την Απελευθέρωση έως Σήμερα

Κεφάλαιο 2: Το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων

- 2.1 Συγκρότηση και διοικητική εξέλιξη του Συντάγματος
- 2.2 Επιχειρησιακή δράση του Συντάγματος

2.2.1 Α' Περίοδος (1897–1922): Οι πρώτοι αγώνες και η Μικρασιατική Εκστρατεία

- Εκστρατεία εν Ηπείρῳ (1897)
- Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912–1913)
- Ελληνοβουλγαρικός Πόλεμος (1913)
- Επιστράτευση του 1915 & η εκστρατεία Μακεδονικού Μετώπου (1918)
- Εκστρατεία Θράκης (1919)
- Μικρασιατική Εκστρατεία (1920–1922)

2.2.2 Β' Περίοδος (1940–1941): Ελληνοϊταλικός Πόλεμος

2.2.3 Γ' Περίοδος (1943–1945): Εθνική Αντίσταση και ΕΟΕΑ – ΕΔΕΣ

2.2.4 Δ' Περίοδος (1946–1949): Εμφύλιος πόλεμος

2.2.5 Ε' Περίοδος (1950–1951): Μεταπολεμική αναδιοργάνωση και τιμητικές διακρίσεις

2.3 Διοικητές του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων

Κεφάλαιο 3: Μαρτυρίες – Η κοινωνική διάσταση του 3/40 Σ.Ε.

3.1 Οι μαρτυρίες των Ευζώνων – φωνές από το μέτωπο και την ειρήνη

3.1.1 1912 – Το γράμμα του Γεώργιου Παππά

3.1.2 1916 – Το φύλλο πορείας του Βασίλη Πανταλούκα (Μπανταλούκα)

3.1.3 1922 – Η Μικρασιατική Εκστρατεία και η κάρτα του Σωτήρη Μπαλαούρα

3.1.4 Δεκαετία 1930 – Το Σύνταγμα στην ειρήνη

3.1.5 1940 – Ο πόλεμος ξαναφέρει το Σύνταγμα στην πρώτη γραμμή

3.2 Η συλλογική μνήμη και η τοπική κοινωνία

3.2.1 Το Χρονογράφημα του Ευταξία και η συλλογική μνήμη

3.2.2 Η Ζωντανή Μνήμη στον Αμυντικό Στρατώνα

3.2.3 Πάσχα στον Στρατώνα – Η κοινωνία και οι στρατιώτες μαζί

3.3 Η ηρωική θυσία και η αδελφοποίηση των πόλεων

3.3.1 Η θυσία του Λοχαγού Νικολάου Διαμάντη και η αδελφοποίηση Άρτας–Αδριανούπολης

3.3.2 Οι πεσόντες της Γέφυρας του Έβρου (8 Ιουλίου 1920)

Κεφάλαιο 4: Η μνημειακή διάσταση του 3/40 Σ.Ε.

4.1 Το Άγαλμα του Εύζωνα

4.2 Η Φορεσιά των Ευζώνων του 3/40 Σ.Ε.

Επίλογος – Το 3/40 Σ.Ε. ως σύμβολο ανδρείας και συνέχειας

Παραρτήματα

Α. Οργάνωση και Σύσταση του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων

Β. Πολεμική Δράση του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων (1912–1949)

Γ. Απώλειες του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων (1912–1949)

Δ. Κατάλογος Πεσόντων Β' Παγκοσμίου Πολέμου (1940–1941)

Ε. Σκίτσα του Γιάννη Μόραλη. Σειρά «Από το στρατό, Άρτα 1940»

Βιβλιογραφία

Εισαγωγή

- Σκοπός και αντικείμενο της εργασίας

Η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενο τη μελέτη του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων (3/40 Σ.Ε.) και της οργανικής του σχέσης με την πόλη της Άρτας.

Μέχρι σήμερα, εκτός από ένα δακτυλογραφημένο έντυπο της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού (1962), δεν έχει υπάρξει συγκεντρωτική μελέτη για το θέμα.

Στόχος της είναι η συγκέντρωση και τεκμηρίωση πρωτογενούς υλικού (αρχειακά τεκμήρια, τοπικές πηγές, μνημεία) και η παρουσίασή του σε ενιαίο πλαίσιο, ώστε να αποτελέσει σημείο αναφοράς για μελλοντική έρευνα.

- Μεθοδολογία – Πηγές

Η μεθοδολογία της έρευνας βασίστηκε σε συνδυασμό αρχειακής και τοπικής τεκμηρίωσης.

Για τη σύνταξη της εργασίας αξιοποιήθηκαν:

“Αρχειακές πηγές: ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Συνοπτική Ιστορία Συντάγματος (1962)*, επίσημες στρατιωτικές εκδόσεις.”

“Τοπικές πηγές: το ιστολόγιο *doxesdespotatou.com* (πολλαπλά άρθρα για τον Αμυντικό Στρατώννα, το 3/40 και τα μνημεία της Άρτας).”

“Βιβλιογραφία: Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη συμβολή της τοπικής βιβλιογραφίας, που περιλαμβάνει έργα και μελέτες Αρτινών και Ηπειρωτών ερευνητών και συγγραφέων, οι οποίοι φωτίζουν πτυχές της στρατιωτικής, κοινωνικής και πολιτισμικής ιστορίας της περιοχής.

Παράλληλα, αξιοποιήθηκαν στρατιωτικά βιβλία και μελέτες του Γενικού Επιτελείου Στρατού (ΓΕΣ), της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού (ΔΙΣ) και άλλων επίσημων στρατιωτικών εκδόσεων, που συνέβαλαν στη διασταύρωση των επιχειρησιακών και ιστορικών στοιχείων”.

“Φωτογραφικό υλικό: καρτ ποστάλ, απεικονίσεις μνημείων και πρωτογενείς φωτογραφίες.”

- Το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων – συνοπτικό ιστορικό πλαίσιο

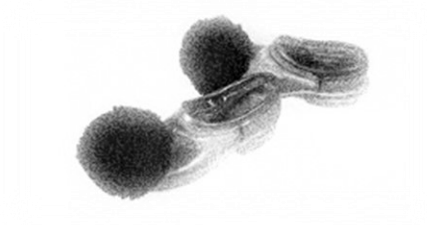
Το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων, με έδρα την Άρτα, υπήρξε ένα από τα πιο ιστορικά σώματα του Ελληνικού Στρατού. Η συγκρότησή του ανάγεται στα τέλη του 19ου αιώνα, και η πορεία του ταυτίστηκε με ορισμένες από τις πιο κρίσιμες στιγμές της νεότερης ελληνικής ιστορίας.

Οι Ευζώνοί του πολέμησαν σε σχεδόν όλους τους πολέμους της Ελλάδας — από τον ατυχή πόλεμο του 1897 έως τη Μικρασιατική Εκστρατεία και τον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο του 1940. Η φήμη του Συντάγματος θεμελιώθηκε όχι μόνο στα πεδία των μαχών, αλλά και στην αυταπάρηση, την πειθαρχία και το ήθος των ανδρών του.

Η στενή του σχέση με την πόλη της Άρτας — όπου λειτουργούσε ο ομώνυμος στρατώνας — δημιούργησε έναν ιδιαίτερο δεσμό ανάμεσα στον στρατό και την τοπική κοινωνία. Ένας δεσμός που στηρίχθηκε στο αίσθημα ευθύνης, θυσίας και συλλογικής μνήμης — και αποτελεί τον κεντρικό άξονα της παρούσας εργασίας.

Αναστασία Γ. Καρρά

Άρτα, Οκτώβριος 2025

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Από το Φρούριο του Πύργου στον Αμυντικό Στρατώνα της Άρτας (Η στρατιωτική τοπογραφία και η ιστορική συνέχεια του λόφου της Περάνθης)

1.1 Εισαγωγή – Η Άρτα ως στρατιωτικό κέντρο

Η Άρτα, πόλη με μακραίωνη ιστορική παρουσία στον ελληνικό χώρο, κατέχει στρατηγική θέση στη νοτιοανατολική Ήπειρο, στο σημείο όπου ο ποταμός Άραχθος συναντά τον κάμπο και ανοίγει τον δρόμο προς τον Αμβρακικό κόλπο. Η φυσική της γεωγραφία — οχυρή προς βορρά και ανατολή, με υδάτινο φραγμό και απότομες πλαγιές — καθόρισε από νωρίς τον ρόλο της ως φυσικού φρουρίου και σημείου ελέγχου των περασμάτων ανάμεσα στη Θεσσαλία, τη Δυτική Στερεά και την Ήπειρο.

Εικ. 1. Αμυντικός Στρατώνας, 1910. Πηγή: Ίδρυμα Ακτία Νικόπολις, Πρέβεζα

Μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας και μέρους της Ηπείρου το 1881, η Άρτα αποτέλεσε μεθοριακό κέντρο του ελληνικού κράτους. Η πόλη βρέθηκε στην πρώτη γραμμή της νέας συνοριακής ζώνης, με τα τουρκικά εδάφη της Ηπείρου να εκτείνονται λίγα μόλις χιλιόμετρα βορειοδυτικά. Στο πλαίσιο αυτό, ο στρατός εγκατέστησε στην Άρτα διοικητικές, επιτελικές και υλικοτεχνικές υπηρεσίες, καθιστώντας την κύρια βάση επιχειρήσεων και εφοδιασμού για τη μεθόριο.

Η τοπογραφία της περιοχής ευνόησε την επιλογή αυτή. Ο λόφος της Περάνθης (ή Πετροβουνίου), δεσπόζοντας ανατολικά της πόλης, πρόσφερε ιδανικό σημείο για την εγκατάσταση οχυρωματικών έργων και στρατωνισμού. Στην κορυφή του υψώματος, ήδη από το 1864–65, είχε ανεγερθεί από την Οθωμανική Διοίκηση ο Αμυντικός Στρατώνας, ένα τετράγωνο οχυρό με τέσσερις πύργους, που ελέγχει τον κάμπο και τα περάσματα προς τη Θεσσαλία και τον Αμβρακικό κόλπο.

Εικ. 2. Αμυντικός Στρατώνας, 1905. Πηγή: Ίδρυμα Ακτία Νικόπολις, Πρέβεζα

Με την προσάρτηση, το κτίσμα αυτό εντάχθηκε στον ελληνικό στρατιωτικό μηχανισμό, λειτουργώντας ως στρατόπεδο, αποθήκη υλικού και παρατηρητήριο. Έγινε έτσι ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στα παλαιότερα οχυρωματικά συστήματα της Άρτας και στη νεότερη ιστορία του ελληνικού στρατού.

Σήμερα, ο Αμυντικός Στρατώνας – χαρακτηρισμένος διατηρητέο μνημείο (ΦΕΚ 745/Β/10.9.1994) – αποτελεί όχι μόνο τεκμήριο στρατιωτικής αρχιτεκτονικής του 19ου αιώνα, αλλά και ιστορικό σύμβολο της μακράς στρατιωτικής παρουσίας της Άρτας. Η μελέτη του αποκαλύπτει τη συνέχεια του τόπου, όπου η αρχαία ακρόπολη, το οθωμανικό φρούριο και το ελληνικό στρατόπεδο συνυπάρχουν σε ένα ενιαίο ιστορικό τοπίο.

1.2 Ο λόφος Περάνθης (Πετροβούνι) και το «φρούριο του Πύργου»

Ο λόφος της Περάνθης, γνωστός και ως Πετροβούνι, υψώνεται στα ανατολικά της Άρτας και δεσπόζει επάνω από την πόλη και τον Άραχθο. Η θέση αυτή ταυτίζεται με την ακρόπολη της αρχαίας Αμβρακίας, το φρούριο του βασιλιά Πύργου, γεγονός που επιβεβαιώνεται από πλήθος περιηγητικών μαρτυριών του 19ου αιώνα. Οι περιηγητές εκείνης της εποχής κατέγραψαν με λεπτομέρεια τα ορατά ίχνη των αρχαίων τειχών και πυλών, πριν ακόμη οι Οθωμανοί ανεγείρουν τον Αμυντικό Στρατώνα του 1864–65.

Ο Βρετανός στρατιωτικός και γεωγράφος William Martin Leake, ταξιδεύοντας το 1805, σημείωνε ότι «*At Arta, the remains of the ancient acropolis are visible on the hill to the east, with traces of walls and a gate* - Στην Άρτα, τα λείψανα της αρχαίας ακρόπολης είναι ορατά στον λόφο στα ανατολικά, με ίχνη τειχών και μιας πύλης.» Στο ίδιο σημείο υπογράμμιζε τη στρατηγική αξία της θέσης: «*The height commands a wide view over the plain of the Aracthus and the approaches from Ambracus and the Ambracian gulf* - Το ύψωμα προσφέρει μια ευρεία θέα πάνω από την πεδιάδα του Άραχθου και τις προσβάσεις από τον Αμβρακο και τον Αμβρακικό κόλπο» (Leake, 1835).

Λίγα χρόνια αργότερα, ο Christopher Wordsworth ενίσχυε την εικόνα αυτή με περισσότερες λεπτομέρειες. Παρατηρούσε ότι «...*The polygonal masonry of the*

ancient citadel is still discernible, massive blocks without cement rising above the slope of Arta - Η πολυγωνική τοιχοποιία της αρχαίας ακρόπολης είναι ακόμη διακριτή — ογκώδεις λίθοι χωρίς κονίαμα υψώνονται πάνω από την πλαγιά της Άρτας», ενώ στην ίδια περιγραφή προσέθετε την ύπαρξη μιας εντυπωσιακής πύλης: «One large gateway of the acropolis, called the Great Gate, may yet be traced on the northern side of the hill - Μια μεγάλη πύλη της ακρόπολης, γνωστή ως η Μεγάλη Πύλη, μπορεί ακόμη να εντοπιστεί στη βόρεια πλευρά του λόφου.» (Wordsworth, 1839). Με τον τρόπο αυτόν επιβεβαιωνόταν όχι μόνο η ύπαρξη τειχών, αλλά και συγκεκριμένων οχυρωματικών σημείων που ήταν ακόμη ορατά τον 19ο αιώνα.

Εικ. 3. Αμυντικός Στρατώνας, Δεκαετία 1930. Πηγή: Ιδιωτικό αρχείο

Στο ίδιο πνεύμα κινήθηκε και ο Γάλλος γιατρός και διπλωμάτης François Rouqueville, ο οποίος, περιγράφοντας την Άρτα, έκανε λόγο για «*an acropolis or citadel, and the Roman town enclosed within a double wall still partially existing* - Μια ακρόπολη ή οχυρό, και η ρωμαϊκή πόλη που περιβαλλόταν από διπλό τείχος, το οποίο σώζεται ακόμη εν μέρει» (Rouqueville, 1820). Η μνεία του στη «διπλή

οχύρωση» αναδεικνύει την ισχύ της αρχαίας Αμβρακίας και την εντύπωση που άφηναν ακόμη και αιώνες αργότερα, τα ερείπια των τειχών της.

Επιπλέον, η εικονογραφία του Edward Lear (1849) αποτυπώνει με καλλιτεχνική ματιά την οχυρωμένη φυσιογνωμία της Άρτας. Από τη θέση του πάνω στον λόφο της Περάνθης — το ύψωμα της αρχαίας ακρόπολης — ο Lear αντικρίζει την πόλη και τον Άραχθο, αποδίδοντας με εντυπωσιακή ακρίβεια τη γεωμορφολογία και τη στρατηγική διάταξη του χώρου. Στο έργο διακρίνονται η γέφυρα, τα τείχη κατά μήκος της όχθης και το εκτεταμένο αστικό μέτωπο της Άρτας. Η απεικόνιση αυτή λειτουργεί συμπληρωματικά προς τις γραπτές μαρτυρίες, προσφέροντας μια εικονογραφική απόδειξη της αμυντικής σημασίας της θέσης λίγο πριν από την ανέγερση του Αμυντικού Στρατώνα.

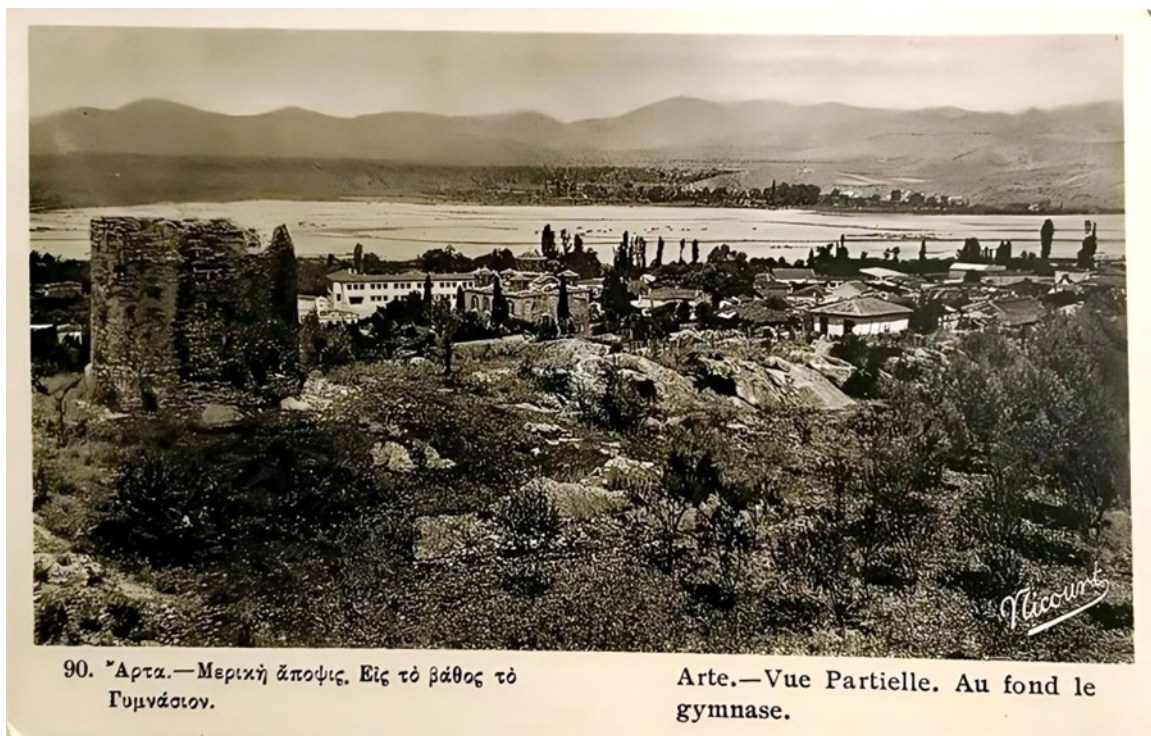
Εικ. 4. Edward Lear, “Arta, 3–4 May 1849”, σχέδιο με μελάνι και υδατογραφία, από τον λόφο της Περάνθης (Houghton Library, Harvard University).

Όταν, λίγες δεκαετίες αργότερα, το 1864–65, οι Οθωμανοί αποφάσισαν να ανεγείρουν τον Αμυντικό Στρατώνα της Άρτας, οι εργασίες θεμελίωσης

αποκάλυψαν τα ίδια αρχαία κατάλοιπα που περιέγραφαν οι περιηγητές. Όπως σημειώνει ο Σεραφείμ Ξενόπουλος (1884), η οθωμανική κυβέρνηση οικοδόμησε τον στρατώνα «επί τη βάσει των θεμελίων» του πανάρχαιου φρουρίου του Πύργου. Έτσι, η Περάνθη κατέστη ένας χώρος όπου η ιστορία της αρχαίας Αμβρακίας και η νεότερη στρατιωτική αρχιτεκτονική συνδέονται άρρηκτα.

1.2.1.Οι ανεμόμυλοι της Περάνθης

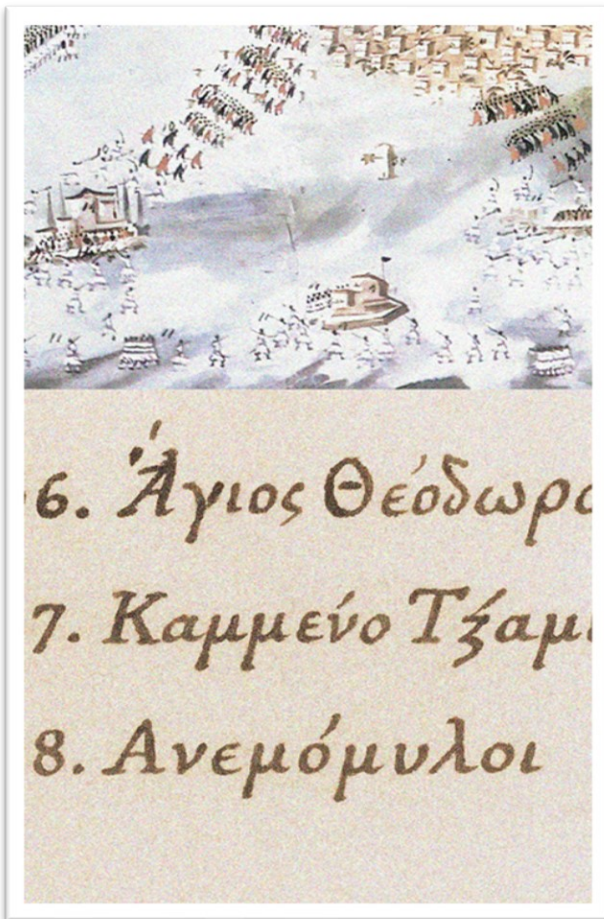
Στην κορυφή του λόφου της Περάνθης, δίπλα στον χώρο του Αμυντικού Στρατώνα, υπήρχαν ήδη από τις αρχές του 19ου αιώνα ανεμόμυλοι, από τους οποίους τα ερείπια σώζονταν μέχρι και τα μέσα του περασμένου αιώνα. Οι πρώτες μαρτυρίες για την ύπαρξή τους απαντούν ήδη στην περιγραφή της Μάχης της Άρτας (1821) από τον Μακρυγιάννη, καθώς και στον αντίστοιχο πίνακα του Ζωγράφου, όπου διακρίνεται ο ανεμόμυλος στην κορυφή του λόφου. Η παρουσία τους αποτυπώνεται επίσης φωτογραφικά ήδη το 1919, ενώ η σημερινή οδός Ανεμομύλων διατηρεί τη μνήμη της ύπαρξής τους

Εικ. 5. Ο ανεμόμυλος στο λόφο της Περάνθης. Στο βάθος το 1^ο Γυμνάσιο Άρτης και ο Αραχθός ποταμός. Πηγή: Συλλογή Νίκου Κουρτίδη

Κρίσιμη είναι η μαρτυρία του Σεραφείμ Ξενόπουλου (1884), ο οποίος σημειώνει: «Εν τω λόφω τούτῳ ευρίσκεται αρχαῖος Ανεμόμυλος οικοδομηθεὶς ὑπὸ δύο ευπατριδῶν Αρταίων, Μίντσου και Κωνσταντίνου Ζαχάρου, ἀχρηστος ἤδη». Η πληροφορία αυτή δείχνει ότι ο ανεμόμυλος ήταν έργο Αρτινών ιδιωτών και όχι στρατιωτική εγκατάσταση· ήδη μάλιστα στα μέσα του 19ου αιώνα είχε περιπέσει σε αχρησία.

Σε αντίθεση με τους πολυάριθμους νερόμυλους του Αράχθου, που εξυπηρετούσαν συστηματικά τον αστικό και αγροτικό πληθυσμό της Άρτας ήδη από την Τουρκοκρατία, οι ανεμόμυλοι της Περάνθης βρίσκονταν σε απομονωμένο και δύσβατο σημείο.

Εικ. 6. Απόσπασμα από τον πίνακα του Π. Ζωγράφου «Η Μάχη της Άρτας». Η επιγραφή «38. Ανεμόμυλοι» δείχνει τη θέση των ανεμόμυλων στον λόφο της Περάνθης.

Αυτό καθιστά μάλλον απίθανη την καθημερινή χρήση τους από τους κατοίκους για άλεση σε μεγάλη κλίμακα. Πιθανότατα λειτούργησαν περιστασιακά και, λόγω της στρατηγικής τους θέσης, θα μπορούσαν να έχουν αξιοποιηθεί συμπληρωματικά σε

περιόδους αποκλεισμού ή δυσχέρειας πρόσβασης στους νερόμυλους — χωρίς, πάντως, να τεκμηριώνεται έως σήμερα ρητή στρατιωτική ιδιοκτησία ή αποκλειστική χρήση.

1.3. Η Οθωμανική οικοδόμηση του Αμυντικού Στρατώνα (1864–65)

Στις αρχές του 1864, η Οθωμανική Διοίκηση αποφάσισε την ενίσχυση της στρατιωτικής παρουσίας στην Άρτα. Σύμφωνα με την εφημερίδα Ιερός Αγών (Αθήνα, 14 Ιανουαρίου 1864), έφθασε στην πόλη ο διοικητής Ιωαννίνων Δερβίς Πασάς, συνοδευόμενος από δύο Άγγλους μηχανικούς και τον Οθωμανό μηχανικό Κιαμήμ Βέη. Μετά από επιθεώρηση των στρατιωτικών θέσεων και του φρουρίου, διέταξε την άμεση κατασκευή στρατώνα και οχυρωματικών έργων στον λόφο που υψωνόταν απέναντι από το φρούριο της Άρτας.

Κατά τις εκσκαφές για τη θεμελίωση αποκαλύφθηκαν λείψανα πανάρχαιων τοίχων, κατασκευασμένων από τεράστιους λίθους («μήκους επτά πήχων και πλάτους τριών»). Με συμβουλή των Άγγλων μηχανικών, οι νέες κατασκευές εδράστηκαν επάνω σε αυτά τα αρχαία θεμέλια, τα οποία προσέφεραν μεγαλύτερη σταθερότητα. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η εφημερίδα:

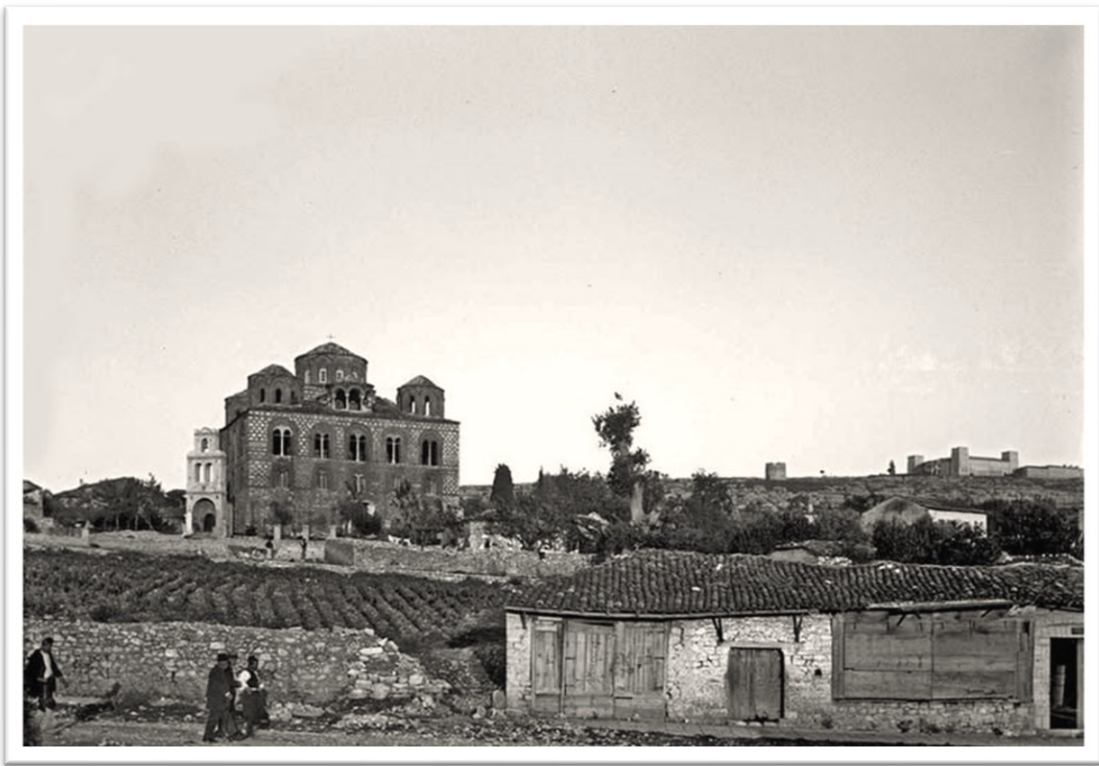
Αρξαμένων δε των εργασιών ανεκαλύφθησαν θεμέλια τοιχών αρχαιοτάτων... εφ' ων συμβουλή των Άγγλων μηχανικών βασισθήσονται τα νέα οχυρώματα ως επί σταθεροτέρων θεμελίων. (Ιερός Αγών, 14.1.1864)

Η διαδικασία συνοδεύτηκε από σκληρά μέτρα σε βάρος των χριστιανών κατοίκων της επαρχίας: καταναγκαστικές συνεισφορές, αγγαρείες και πρόστιμα προς όσους αρνούνταν να συμμορφωθούν. Η ίδια πηγή αναφέρει επίσης την ίδρυση επιτροπής Οθωμανών αξιωματούχων για τη διευθέτηση του οδικού δικτύου μεταξύ Ιωαννίνων και Άρτας, καθώς και τη σύνδεση της Άρτας με την αποβάθρα της Σαλαόρας στον Αμβρακικό. Οι κάτοικοι των γύρω χωριών κλήθηκαν να φυτεύσουν χιλιάδες δέντρα κατά μήκος των νέων οδών – σε μόλις δύο ημέρες λέγεται ότι φύτεψαν 38.000 νεόφυτα – ενώ γύρω από το φρούριο υποχρεώθηκαν να φυτέψουν 2.000 πορτοκαλιές, τις οποίες ανέλαβε να φροντίζει η τοπική φρουρά.

Παράλληλα, κατασκευάζονταν νέοι πύργοι-φυλάκια κατά μήκος των ελληνοτουρκικών συνόρων του 1832, όπως η γνωστή κούλια του Κομποτίου. Και σε αυτές τις περιπτώσεις, οι χριστιανοί κάτοικοι της περιοχής εργάζονταν αμισθί για την ολοκλήρωση των οχυρωματικών έργων.

Η πληροφορία ότι ο στρατώνας χτίστηκε πάνω στα θεμέλια του αρχαίου φρουρίου επιβεβαιώνεται και από τον Σεραφείμ Ξενόπουλο, ο οποίος στο Δοκίμιον Ιστορικών περί Άρτης και Πρεβέζης (1884) αναφέρει:

Εν τω Πετροβουνίω κατ' Ανατολάς της Άρτης εσώζοντο μέχρις ημών ερείπια τινά του παναρχαίου φρουρίου του μεγάλου Πύρρον... Επί τη βάσει των θεμελίων αυτού ωκοδομήσατο η Οθωμανική κυβέρνησις εκ βάθρων αυτών τω έτει 1864 και 65 στρατώνα περιφανή μετά δύο δεξαμενών ύδατος εις περιφρούρησιν της πόλεως και του προς Άρκτον αυτής κειμένου πολυπαθούς χωρίου Πέτα.

Εικ. 7. Η Παρηγορήτισσα με φόντο τον ανεμόμυλο και τον αμυντικό στρατώνα, αρχές 1900.

Πηγή: Αρχείο Ανδρέα Οικονόμου

Η μαρτυρία αυτή δένει απόλυτα με τα ρεπορτάζ του 1864, επιβεβαιώνοντας ότι ο Αμυντικός Στρατώνας δεν υπήρξε ένα απλό νέο οθωμανικό έργο, αλλά μια συνειδητή «επανενεργοποίηση» της αρχαίας ακρόπολης της Αμβρακίας ως στρατιωτικής θέσης.

1.3.1. Η ρωσική προξενική μαρτυρία (1877) για τον Αμυντικό Στρατώνα

Στα δημοσιεύματα του περιοδικού Σκουφάς με έγγραφα του Ρωσικού (Υπο)Προξενείου Άρτας από τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας, σώζεται περιγραφή που αποδίδεται σε έκθεση του 1877: ο στρατώνας παρουσιάζεται ως τετράγωνο τριώροφο οικοδόμημα με τέσσερις πύλες· εκτός του περιβόλου, «προς Α», είχαν ανεγερθεί οι κλίβανοι, τα μαγειρεία και οι στάβλοι. Η θέση του χαρακτηρίζεται δεσπόζουσα ως προς την πόλη και το φρούριο, αλλά ταυτόχρονα ευάλωτη, επειδή «άνω αυτού» βρίσκεται ο Άγιος Ηλίας (σταθμός 3ος)· από εκεί, αναφέρεται, «διὰ τριῶν τηλεβόλων συντρίβεται ὅλον τὸ οἰκοδόμημα». Τεκμηριώνονται ακόμη δύο οδοί πρόσβασης: ο ελικοειδής από την πόλη και το καλντερίμι προς τη Μονή Φανερωμένης (κατεύθυνση Πέτα). Η μαρτυρία αυτή, μεταφρασμένη και δημοσιευμένη στον Σκουφά, συνάδει απολύτως με τις ειδήσεις του ελληνικού Τύπου (1864) για την έναρξη των εργασιών και με την αφήγηση του Ξενόπουλου (1884) για την τελική διαμόρφωση του συγκροτήματος.

1.4 Ο Αμυντικός Στρατώνας της Άρτας στη νεότερη περιγραφή του Ν. Σχινά (1886)

Μία από τις πληρέστερες σωζόμενες περιγραφές του Αμυντικού Στρατώνα Άρτας προέρχεται από τον Νικόλαο Σχινά, ο οποίος στο έργο του «Οδοιπορικά σημειώσεις» (1886) καταγράφει το μνημείο ως το 79ο ελληνικό στρατιωτικό φυλάκιο του συνοριακού συστήματος μετά το 1881.

Ο Σχινάς σημειώνει ότι ο στρατώνας ήταν κτισμένος επάνω σε βραχώδη και άδεντρη κορυφή, με αυστηρά τετράγωνο σχήμα και εξωτερικές πλευρές μήκους 41,90 μέτρων. Οι τοίχοι είχαν πάχος 1,05 μ., ενώ στις τέσσερις γωνίες του περιβόλου υψώνονταν ισχυροί πύργοι, εσωτερικά του τείχους. Από τα παρατηρητήρια αυτά η θέα εκτεινόταν στον Αμβρακικό κόλπο, τη Βόνιτσα, την πεδιάδα της Άρτας, τις μονές Φανερωμένης, Βλαχερνών και Θεοτοκιού, το χωριό Πέτα, καθώς και προς τα όρη Τζουμέρκα και Ξηροβούνι.

Στο εσωτερικό σχηματιζόταν μία αυλή, η οποία λειτουργούσε ταυτόχρονα ως φωταγωγός και αεραγωγός. Στο κέντρο της υπήρχε δεξαμενή μήκους 5,40 μ., πλάτους 3,70 μ. και ύψους 4 μ., απαραίτητη για την υδροδότηση του στρατώνα.

Η κύρια είσοδος βρισκόταν στη δυτική πλευρά του κτιρίου, ενώ δίπλα της, εξωτερικά, υπήρχε δεύτερη δεξαμενή με θολωτή κάλυψη, μήκους 10 μ., πλάτους 5,90 μ. και ύψους 4,50 μ.

Στη νοτιοανατολική πλευρά είχαν κατασκευαστεί πυροβολεία και πρόσθετα οχυρώματα, αρχικά από τους Οθωμανούς και αργότερα ενισχυμένα από τον ελληνικό στρατό. Η τοποθέτηση των πυροβολείων εξασφάλιζε τον έλεγχο του πεδίου πυρός προς την πεδιάδα και τις προσβάσεις της πόλης.

Η καταγραφή του Σχινά αποτελεί πολύτιμη μαρτυρία, καθώς μας παραδίδει με ακρίβεια τις διαστάσεις, τη διάρθρωση και τη στρατηγική λειτουργία του στρατώνα στο δίκτυο συνοριακών φυλακίων της εποχής. Μέσα από αυτήν, ο Αμυντικός Στρατώνας Άρτας δεν παρουσιάζεται μόνο ως απλό οικοδόμημα, αλλά ως κεντρικό στρατιωτικό σημείο αναφοράς της μεθοριακής Ελλάδας στα τέλη του 19ου αιώνα.

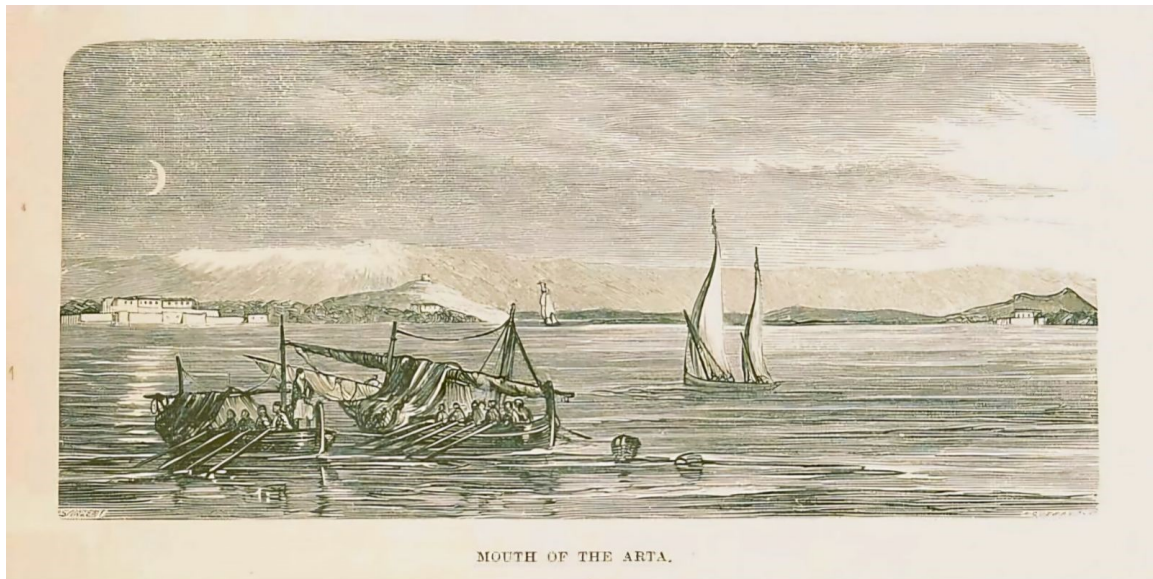
Εικ. 8. Αποψη της Άρτας με φόντο το λόφο της Περάνθης, αρχές 1900 Πηγή: Εκδόσεις Ν.Β. Αγραφιώτη

Οι στρατιωτικές εκδόσεις της περιόδου επιβεβαιώνουν τον κομβικό ρόλο της Άρτας ως έδρας και βάσης επιχειρήσεων. Τα Οδοιπορικά Ηπείρου και

Θεσσαλίας (1880) και ο Παγανέλης (1882) τεκμηριώνουν την εγκατάσταση και τον εφοδιασμό των μονάδων στην πόλη αμέσως μετά την προσάρτηση. Κατά τον πόλεμο του 1897, το Αρχηγείο του Στρατού Ηπείρου εγκαθίσταται στη ζώνη της Άρτας (ύψωμα Κοροδήμος), με την γραμμή Άρτας–Πέτα ως κύρια βάση κινήσεων· η θέση και τα ΝΑ πυροβολεία του Αμυντικού Στρατώνα, όπως τα περιγράφει ο Σχινάς, ανταποκρίνονται πλήρως σ’ αυτή την επιχειρησιακή διάταξη.

1.5 Ο Στρατώνας στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και την Κατοχή (1941–1944)

Μετά την κατάρρευση του μετώπου της Αλβανίας τον Απρίλιο του 1941, η Άρτα, όπως και μεγάλο μέρος της Ηπείρου, περιήλθε στη ζώνη κατοχής των ιταλικών στρατευμάτων. Ο Αμυντικός Στρατώνας επιτάχθηκε και χρησιμοποιήθηκε ως στρατώνας του 42ου Συντάγματος Πεζικού της Μεραρχίας “Modena”. Από τον Μάιο του 1942, στα κτίριά του εγκαταστάθηκαν Ιταλοί αξιωματικοί και στρατιώτες, οι οποίοι έζησαν εκεί έως και το καλοκαίρι του 1943.

Εικ. 9 – «Mouth of the Arta», από το έργο του Christopher Wordsworth, Greece: Pictorial, Descriptive & Historical (νέα έκδοση, επιμ. H. F. Tozer, Λονδίνο 1870, σ. 137). Ξυλογραφία που απεικονίζει τις εκβολές του Άραχθου στον Αμβρακικό κόλπο· στο βάθος διακρίνεται ο λόφος της Περάνθης με τον ανεμόμυλο στην κορυφή.

Η μαρτυρία του Ιταλού ανθυπολοχαγού Adriano Mazziotti, γραμμένη σε επιστολές προς τον πατέρα του, αποτελεί σπάνια και πολύτιμη πηγή για τη ζωή μέσα στον Στρατώνα εκείνα τα χρόνια. Οι επιστολές του αποκαλύπτουν μια εικόνα ήρεμης στρατιωτικής καθημερινότητας, μακριά από το μέτωπο, αλλά μέσα στη σκιά της κατοχής:

27 Μαΐου 1942

Αγαπητέ πατέρα, επιτέλους φτάσαμε στον προορισμό μας. Με έχουν αναθέσει στο 2ο Τάγμα, 6ο Λόχο του 42ου Συντάγματος Πεζικού, Μεραρχία 'Modena'. Η πόλη, η Αρτα, [δεν λογοκρίθηκε] βρίσκεται λίγο πιο μέσα στην ενδοχώρα, και ο στρατώνας είναι πάνω σε έναν όμορφο λόφο.

Το φαγητό είναι καλό και είμαστε οργανωμένοι σαν οικογένεια· καλοί συνάδελφοι, καλοί ανώτεροι και καλοί στρατιώτες. Βρήκα ήδη τον υπηρέτη μου, που είναι από ένα χωριό κοντά στην Ποτέντσα, φαίνεται γρήγορος και καλός.....

30 Μαΐου 1942

“Αγαπητέ πατέρα, πρώτα απ’ όλα, σε διαβεβαιώνω ότι έπεςα σε καλό μέρος. Είναι φανερό ότι δεν είμαστε στην Ιταλία: έχουμε επαφή μόνο μεταξύ μας. Υπάρχει ένας κινηματογράφος, αλλά μόνο με ελληνικές ταινίες, ένα καφέ χωρίς τίποτα αξιόλογο και ένας όμορφος δρόμος κατά μήκος του ποταμού.

Εμείς, οι διοικητές των διμοιριών, κοιμόμαστε στον στρατώνα, σε δωμάτια επιπλωμένα όπως-όπως. Το φαγητό είναι καλό και το νερό είναι λίγο κακής ποιότητας, αλλά το απολυμαίνουμε με χλώριο.

Στον στρατώνα και στη λέσχη σίτισης έχουμε ραδιόφωνο που μας συνδέει με τον κόσμο. Ο υπηρέτης μου έπλυνε τα βρώμικα ρούχα του ταξιδιού και τώρα προσπαθεί να βάλει λίγη τάξη στο δωματιάκι.

Στις 7 το βράδυ κατεβαίνουμε στη μικρή πόλη, γιατί ο στρατώνας βρίσκεται λίγα χιλιόμετρα μακριά, σε ένα ύψωμα περιτριγυρισμένο από πεύκα. Κάνουμε έναν περίπατο στους δρόμους του κέντρου και στις 8 πηγαίνουμε στη λέσχη σίτισης, σε ένα επιταγμένο σπίτι στο κέντρο της πόλης.

Στις 9 επιστρέφουμε στον στρατώνα. Η έγερση είναι στις 5:30. Οι νέοι συνάδελφοι είναι όλοι καλοί άνθρωποι και μας υποδέχτηκαν πολύ καλά· λείπουν από την Ιταλία εδώ και χρόνια (από το αλβανικό μέτωπο ακόμα περιμένουν άδεια!) (Adriano Mazziotti, ό.π.)

Εικ. 10. Ο Adriano Mazzioti με έναν φίλο του έξω από τον αμυντικό στρατώνα, στην Αρτα.

Πηγή: Η φωτογραφία είναι από το βιβλίο Adriano Mazzioti, «Cronaca della mia vita in Grigioverde», 2018

6 Ιουνίου 1942

Την ημέρα του Σώματος του Κυρίου φάγαμε πολύ καλά: ορεκτικά, ρώσικη σαλάτα, μακαρόνια,

κατσικάκι με πατάτες, κρασί Κιάντι και λικέρ.

Σήμερα αλλάζω δωμάτιο και με τον συνάδελφό μου φιλόσοφο πάμε σε ένα ευρύχωρο δωμάτιο στον επάνω όροφο, ευάερο και φρεσκοβαμμένο. Το φως είναι ηλεκτρικό και διαρκεί από τις 8 μέχρι τις 10:30 το βράδυ, μετά για λόγους εξοικονόμησης το κόβουν αλλά έχουμε κεριά. Ήδη ψελλίζω μερικές λέξεις της νέας ελληνικής, που είναι πολύ διαφορετική από την αρχαία στην προφορά και στη γραμματική – κρίμα για τις κλασικές μας σπουδές...!

Τι λες για την επίθεσή μας στην Αφρική; Πάει πολύ καλά και ελπίζουμε να τελειώσει σύντομα (...). Είμαι χαρούμενος που έλαβες την επιταγή με τα πρώτα μου χρήματα. [...](Adriano Mazzioti, «Cronaca della mia vita in Grigioverde», 2018, μετάφρ. Α. Καρρά)

Οι επιστολές του Ματσίotti αποκαλύπτουν έναν στρατώνα διαφορετικό από εκείνον που γνώριζαν οι Αρτινοί: όχι τόπο εορτών και μνήμης, αλλά χώρο

επιταγμένης σιωπής. Η ιταλική παρουσία μετέτρεψε τον λόφο του Στρατώνα σε φυλάκιο κατοχής, με στρατιώτες που ένιωθαν απομονωμένοι από την πόλη, ξένοι μέσα σε έναν τόπο φορτισμένο από ελληνική ιστορία.

Κι όμως, ακόμη κι έτσι, μέσα στις γραμμές αυτών των επιστολών διακρίνεται κάτι ανθρώπινο: η καθημερινότητα των στρατιωτών, η προσπάθεια να δημιουργήσουν ένα είδος “οικειότητας” μέσα σε έναν ξένο χώρο — τον ίδιο χώρο όπου πριν λίγα χρόνια οι Εύζωνες του 3/40 έδιναν όρκο υπεράσπισης της πατρίδας.

Η παρακάτω φωτογραφία, τραβηγμένη μέσα στα χρόνια της Κατοχής, αποτυπώνει τη φυσιογνωμία του λόφου του Στρατώνα όπως τη γνώρισαν οι Ιταλοί αξιωματικοί: γυμνή, χωρίς τα ψηλά δέντρα που οι ίδιοι έκοψαν το 1941, με φόντο την πόλη της Άρτας. Είναι μια σπάνια ματιά στον χώρο του Στρατώνα την εποχή που η ιστορική του συνέχεια είχε προσωρινά διακοπεί.

Εικ. 11. Η Άρτα και ο αμυντικός στρατώνας από το Ιμαρέτ, δεκαετία 1930. Πηγή: Αρχείο Ιωάννη Εξαρχου

Μετά την αποχώρηση των Ιταλών και τη λήξη του πολέμου, ο Αμυντικός Στρατώνας επανήλθε στον ελληνικό στρατό. Η χρήση του από τα

στρατεύματα κατοχής δεν αλλοίωσε τον συμβολισμό του· αντίθετα, η επανακατάληψή του από τους Έλληνες απέκτησε σχεδόν τελετουργική σημασία — μια σιωπηλή δικαίωση της ιστορικής μνήμης.

1.5.1. Η μάχη στην Άρτα (21–22 Δεκεμβρίου 1944)

Στο τέλος του 1944, ενώ τα Δεκεμβριανά κορυφώνονταν στην Αθήνα, η Ήπειρος γνώρισε τη μεγαλύτερη αναμέτρηση μεταξύ ΕΔΕΣ και ΕΛΑΣ μέσα στις πόλεις της: τη Μάχη της Άρτας. Οι συγκρούσεις ξεκίνησαν 21 Δεκεμβρίου 1944 και διήρκεσαν δύο ημέρες. Στόχος του ΕΛΑΣ ήταν η κατάληψη της Άρτας για να διακοπεί ο ανεφοδιασμός του ΕΔΕΣ προς την ενδοχώρα (Ιωάννινα), ενώ ο ΕΔΕΣ επεδίωκε την άμυνα της πόλης. Η έκβαση υπήρξε νικηφόρα για τον ΕΛΑΣ και θεωρείται η πιο φονική εμφύλια σύγκρουση των Δεκεμβριανών στην Ήπειρο.

Το πεδίο της μάχης εκτεινόταν στον λόφο της Περάνθης (υψώματα Προφήτη Ηλία) και γύρω από τον Αμυντικό Στρατώνα, ο οποίος λειτουργούσε ως κομβικό αμυντικό σημείο για τις δυνάμεις του ΕΔΕΣ μέσα στην οχυρωμένη περίμετρο της πόλης. Περιγραφές από την πλευρά του ΕΛΑΣ δίνουν τη διάταξη επίθεσης (2/39, 3/40 Συντάγματα της VIII Μεραρχίας κ.ά.) με γραμμές εξόρμησης που καταλήγουν στην πλαγιά κάτω από τον Στρατώνα/Περάνθη και στα «Οβρηομνήματα», πριν από την τελική ρήξη εντός της πόλης.

Οι απώλειες και από τις δύο πλευρές υπήρξαν βαριές· περιγραφές τοπικού Τύπου αναφέρουν συνεχείς ανακαταλήψεις του Προφήτη Ηλία και συμπτύξεις του ΕΔΕΣ προς Φιλιππιάδα–Λούρο, ενώ μετά την πτώση της πόλης τμήματα του ΕΔΕΣ επιβιβάστηκαν σε βρετανικά πλοία προς Κέρκυρα.

1.5.2. Οι εκτελέσεις στον Αμυντικό στρατώνα

Μετά την κατάληψη της Άρτας από τον ΕΛΑΣ, ακολούθησαν συλλήψεις προσώπων που θεωρήθηκαν από τις νέες αρχές ως συνεργάτες των αντιπάλων ή πρόσωπα συνδεδεμένα με τον προπολεμικό τοπικό μηχανισμό εξουσίας. Οι εκτελέσεις πραγματοποιήθηκαν χωρίς δίκη και με συνοπτικές διαδικασίες.

Για τον αριθμό των εκτελεσθέντων υπάρχουν διαφορετικές εκτιμήσεις. Τοπικό δημοσίευμα αναφέρει είκοσι πολίτες με ονομαστική καταγραφή —

μεταξύ αυτών δικηγόροι, έμποροι, ο τότε δήμαρχος Νικόλαος Ράγγας και ιερείς—, ενώ σημειώνει ότι «περισσότερες εκτελέσεις» έγιναν και στα περίχωρα. Άλλες τοπικές αφηγήσεις ανεβάζουν τον συνολικό αριθμό σε 19–37 άτομα, χωρίς όμως ενιαία τεκμηρίωση των ονομάτων. Ως τόπος εκτέλεσης αναφέρεται η περιοχή του Αμυντικού Στρατώνα. Τα πτώματα και τα οστά των θυμάτων δεν εντοπίστηκαν ποτέ.

Εικ. 12. Αμυντικός Στρατώνας Αρτης, 1904

Πηγή: (Wikimedia Commons, άγνωστος δημιουργός)

Στο έργο του Ιστορικές Μνήμες του Τάγματος Καστανιάς 1942–1945 (1989), ο Κ.

Παπαδημητρίου παραθέτει μαρτυρία σύμφωνα με την οποία «εις θέσιν κειμένην όπισθεν του Αμυντικού Στρατώνας οδηγήθησαν,

περί την 11ην νυκτερινήν σκοτεινοτάτης νυκτός, εν όλω 37 άτομα, άνδρες και γυναίκες, ως ομολόγησεν ο διαφυγών εκ της οδηγηθείσης προς εκτέλεσιν φάλαγγος, μεσιτοζωέμπορος Ιωάννης Ανδρούτσος, καταγόμενος εκ Φλωριάδας Βάλτου», τα οποία εκτελέστηκαν από απόσπασμα του ΕΛΑΣ. Δεν κατέστη δυνατόν να εξακριβωθούν όλα τα ονόματα των θυμάτων· μεταξύ όσων κατονομάζονται περιλαμβάνονται οι:

Αχιλλεύς Τούμπουρος (δικηγόρος), Νικόλαος Ράγγας (δήμαρχος Αρταίων), Βασίλειος και Ευθαλία Τάτση, Κωνσταντίνος Τάτσης, Γεώργιος Χριστοδούλου (ανάπηρος πολέμου – καπνοπώλης), Χαρίλαος Οικονόμου (διευθυντής Ενώσεως Γεωργικών Συνεταιρισμών), Νίτσα Αγραφιώτη, Σοφία Σεραφίδου, Ολγα Νικολαΐδου (δικηγόρος), Χρίστος Καλαμάκης (κτηματίας), Νικόλαος Βαδιβούλης (ιερέας), Νικόλαος Πανής (συμβολαιογράφος), Ηλίας Χρίστου, Σπυρίδων Χαβέλας, Ευγενία Λύτρα, ο διευθυντής των φυλακών (αγνώστου επωνύμου) καθώς και οι Ιωάννης Τερζόγλου (έμπορος) και Γεώργιος Τσιγκρέλης (χωροφύλακας). Οι δύο τελευταίοι κατονομάζονται στο βιβλίο του Θ. Αθανασίου (2005).

Κατά την ίδια μαρτυρία, προ της εκτέλεσης οι κρατούμενοι υπέστησαν ξυλοδαρμούς και βασανιστήρια, ενώ επιχειρήθηκε η καταστροφή των σορών με καύση, χωρίς όμως πλήρη επιτυχία. Ο συγγραφέας χαρακτηρίζει το γεγονός «πρωτοφανή σφαγή υπολήπτων πολιτών», σημειώνοντας ότι ανάλογο περιστατικό δεν σημειώθηκε σε καμιά άλλη πόλη της Ηπείρου.

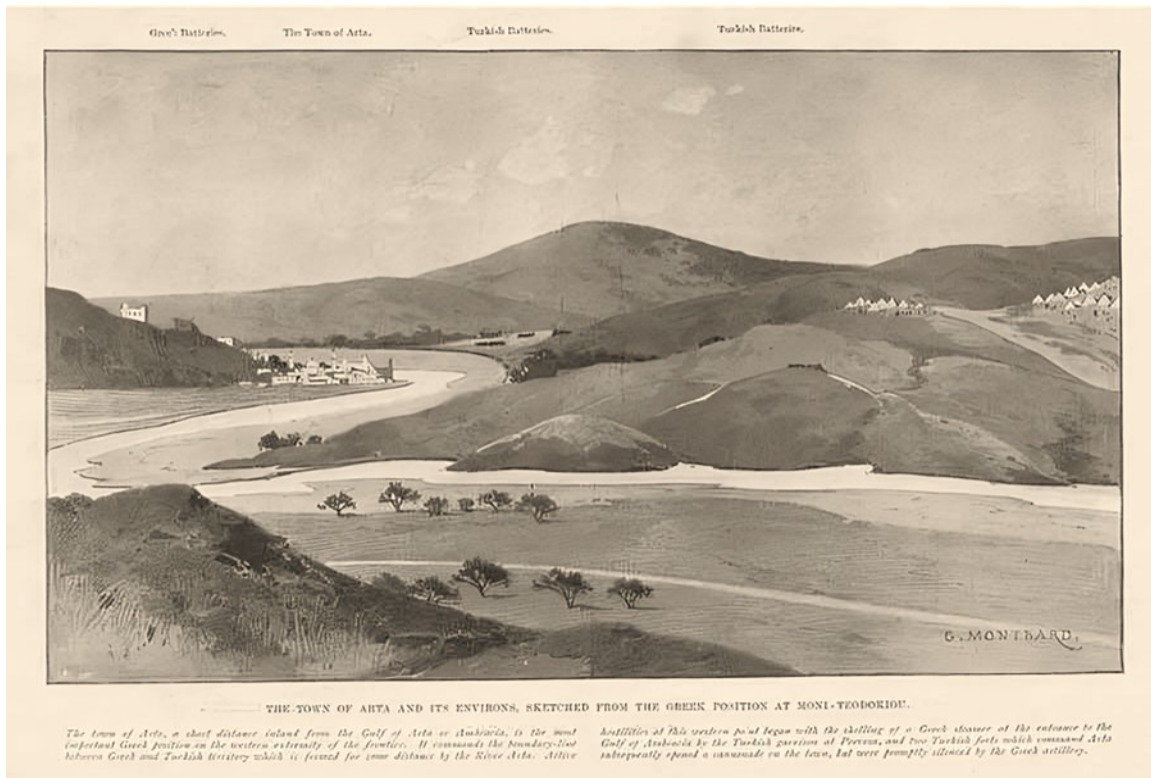
1.6 Από την Απελευθέρωση έως Σήμερα

Μετά την προσάρτηση της Άρτας το 1881, η πόλη μετατράπηκε σε ένα από τα σπουδαιότερα στρατιωτικά κέντρα της νέας μεθοριακής Ελλάδας. Η γεωγραφική της θέση, φυσικά οχυρωμένη από τον Άραχθο και τον λόφο της Περάνθης, την κατέστησε έδρα διοικητικών, επιτελικών και εφοδιαστικών υπηρεσιών του στρατού, που επόπτευαν την ηπειρωτική μεθόριο.

Ο Αμυντικός Στρατώνας, οικοδομημένος από τους Οθωμανούς το 1864–65, εντάχθηκε άμεσα στο ελληνικό στρατιωτικό σύστημα και χρησιμοποιήθηκε ως χώρος στρατωνισμού, αποθήκευσης υλικού και παρατηρητήριο. Η υψηλή του θέση, με εποπτεία στην πεδιάδα της Άρτας και στα περάσματα προς τη Φιλιππιάδα και τα Τζουμέρκα, διατήρησε αναλλοίωτη τη στρατηγική του σημασία.

Κατά τις δεκαετίες που ακολούθησαν, ο στρατώνας αποτέλεσε κομβικό σημείο για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στη Δυτική Ελλάδα. Οι εκθέσεις του Κοκίδη (1880) και του Παγανέλη (1882) καταγράφουν την Άρτα ως βάση συγκέντρωσης και εκπαίδευσης μονάδων της νέας μεθοριακής γραμμής. Λίγα χρόνια αργότερα, ο Θρασύβουλος Μάνος, στην Έκθεση επί της πολεμικής

ενεργείας εν Ηπείρῳ (1899), περιγράφει το Αρχηγείο του Στρατού Ηπείρου εγκατεστημένο στην περιοχή Άρτας-Κοροδήμου, με την γραμμή Άρτας-Πέτα να λειτουργεί ως κύρια βάση επιχειρήσεων κατά τον πόλεμο του 1897. Η διάταξη αυτή επιβεβαιώνει τη χρησιμότητα του Στρατώνα ως παρατηρητηρίου και πυροβολικού σημείου, ιδίως στη νοτιοανατολική πλευρά όπου ο Σχινάς (1886) είχε ήδη σημειώσει την ύπαρξη οχυρωμένων πυροβολείων.

Εικ. 13. The Town of Arta and its Environs, sketched from the Greek position at Moni... (G. Montbard), 1897. Πηγή : *The Illustrated London News*, 1897.

Στις αρχές του 20ού αιώνα, ο Αμυντικός Στρατώνας συνέχισε να χρησιμοποιείται από μονάδες πεζικού και ευζώνων. Μετά την οριστική απελευθέρωση της Ηπείρου το 1913, εγκαταστάθηκε στην Άρτα το ιστορικό 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων, το οποίο συνδέθηκε αδιάρρηκτα με την πόλη και με το συγκρότημα του στρατώνα. Από την Περάνθη οργανώθηκαν οι μετακινήσεις του Συντάγματος προς τα βορειοδυτικά σύνορα, καθώς και οι επιχειρήσεις του ελληνοϊταλικού μετώπου το 1940-41.

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, το στρατόπεδο έλαβε την επίσημη ονομασία «Στρατόπεδο Αντισυνταγματάρχου Χαραλάμπους Βερσή», προς τιμήν του αξιωματικού του Πυροβολικού του Ε. Σ. Π., ο οποίος αυτοκτόνησε τον Απρίλιο του 1941, αρνούμενος να παραδώσει το Σύνταγμά του στους Ιταλογερμανούς μετά την κατάρρευση του μετώπου. Η ονομασία αυτή καθιέρωσε τον χώρο ως σύμβολο ηρωισμού και τιμής για το Σώμα των Ευζώνων και την πόλη της Άρτας.

Εικ. 14 & 14α. Ο αμυντικός στρατώνας στη σύγχρονη εποχή. Πηγή : Αρχείο Διατηρητέων Μνημείων της Άρτας, Υπηρεσία Νεωτέρων Μνημείων και Τεχνικών Έργων Ηπείρου, Βορείου Ιονίου και Δυτικής Μακεδονίας, Ιωάννινα.

Κατά τις μεταπολεμικές δεκαετίες, ο στρατώνας γνώρισε περιόδους ανακαίνισης και προσωρινής εγκατάλειψης, διατηρώντας ωστόσο ανέπαφο τον αρχικό του πυρήνα: το τετράγωνο περίγραμμα, τους τέσσερις πύργους και τις δεξαμενές. Το 1994, με το ΦΕΚ 745/Β/10.9.1994, το Υπουργείο Πολιτισμού κήρυξε το κτίριο διατηρητέο ιστορικό μνημείο, αναγνωρίζοντας την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική και ιστορική του αξία ως «αντιπροσωπευτικού δείγματος οχυρωματικής αρχιτεκτονικής του 19ου αιώνα». Παράλληλα, καθορίστηκε ζώνη προστασίας είκοσι μέτρων γύρω από το μνημείο, ενώ κάθε επέμβαση ή

εργασία στο κτίριο υπάγεται στην έγκριση των αρμόδιων υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού.

Το 2024–2025, ύστερα από απόφαση του Γενικού Επιτελείου Στρατού, το στρατόπεδο Βερσή έπαυσε να λειτουργεί ως ενεργή στρατιωτική μονάδα. Οι υπηρεσίες και το προσωπικό του μεταφέρθηκαν σε άλλες εγκαταστάσεις, κλείνοντας έτσι έναν κύκλο σχεδόν ενάμιση αιώνα συνεχούς στρατιωτικής παρουσίας στον λόφο της Περάνθης — από τον οθωμανικό στρατώνα του 1864 έως το σύγχρονο ελληνικό στρατόπεδο. Σήμερα, το συγκρότημα παραμένει υπό τη διαχείριση του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας και του Υπουργείου Πολιτισμού, ενώ εξετάζονται προτάσεις για την πολιτιστική και εκπαιδευτική επανάχρησή του, με στόχο τη διατήρηση και ανάδειξη της ιστορικής του ταυτότητας.

Ο Αμυντικός Στρατώνας, γνωστός πλέον ως Στρατόπεδο Βερσή, στέκει σήμερα ως ζωντανό μνημείο της διαχρονικής στρατιωτικής ιστορίας της Άρτας: από το φρούριο του Πύργου και τα οθωμανικά οχυρώματα, έως τη σύγχρονη εποχή του ελληνικού στρατού και των Ευζώνων, παραμένοντας σημείο αναφοράς για την πόλη και τη συλλογική της μνήμη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

Η ιστορία του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων

2.1. Συγκρότηση και διοικητική εξέλιξη του Συντάγματος

Πίνακας 1: Χρονολογική εξέλιξη του 40ού Συντάγματος Ευζώνων (1897–1951)

1. Το 1897 συνεκροτήθη εις Άρταν ως 3ον Τάγμα Ευζώνων υπό την 1^{ην} Ταξιαρχίαν
2. Το 1913 αναπτύσσεται εις 3ον Σ. Ε. υπ' αριθ. 40 υπό την 10ην Μεραρχίαν.
3. Το 1921 υπήχθη υπό την 9ην Μεραρχίαν.
4. Το 1940–1941 ως 40όν Σ.Ε. υπό την XIII Μεραρχίαν.
5. Τον Μάϊον 1941 – Φεβρουάριον 1945 ως τμήμα των Ε.Δ.Ε.Σ. (Ε.Ο.Ε.Α.)
6. Την 6-9-1947 μετονομάσθη εις 76ην Ταξιαρχίαν.
7. Το 1946 – 1949 ως τμήμα της 84^{ης} Στρατιωτικής περιοχής
8. Την 15-4-1951 μετονομάσθη εις 40όν Σύνταγμα Ευζώνων.
9. Την 25-6-1951 διά Βασιλικού Διατάγματος ορίσθη ως Επίτιμος Διοικητής αυτού η Α.Μ. ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΗ.

2.2. Επιχειρησιακή δράση του Συντάγματος

2.2.1 Α' Περίοδος (1897–1922): Οι πρώτοι αγώνες και η Μικρασιατική Εκστρατεία

- Εκστρατεία εν Ηπείρῳ (1897)

Στις 5 Απριλίου 1897, ξέσπασαν οι πρώτες συγκρούσεις ανάμεσα στους Έλληνες και τους Τούρκους στα σύνορα της Θεσσαλίας. Την επόμενη μέρα, στις 6 Απριλίου, η Τουρκία έκοψε κάθε διπλωματική σχέση με την Ελλάδα, και την ίδια μέρα τα τουρκικά κανόνια από την Πρέβεζα άρχισαν να βομβαρδίζουν τη φρουρά του Ακτίου.

Εικ. 15. Ο Δημήτριος Α. Σκλαβούνος, εξ Άρτης, πεσών στις 7 Μαΐου 1906.

Πηγή : Ιστορικός Συλλέκτης Βέροιας

Το 3ο τάγμα Ευζώνων, που είχε επιστρατευτεί στην Άρτα με διοικητή τον ταγματάρχη Βασίλειου Παπαδήμα, ανήκε στη 1η Ταξιαρχία υπό τον συνταγματάρχη Χρήστο Βότσαρη, η οποία είχε αναλάβει επιχειρήσεις προς την περιοχή Ιμαρέτ. Στις 5 Απριλίου, το τάγμα

ήταν παραταγμένο από το Πουρνάρι ως τα διόδια της Άρτας. Με την έναρξη των επιχειρήσεων, πέρασε τον ποταμό Άραχθο και στις 11 Απριλίου κατέλαβε το χωριό Κομφιάδες, που σήμερα λέγεται Αμμότοπος.

Ακολούθησε μάχη ανάμεσα στο χάνι του Καρβασαρά και στα Πέντε Πηγάδια, στην οποία το τάγμα πολέμησε γενναία επί τρεις συνεχόμενες ημέρες, από τις 15 ως τις 17 Απριλίου. Η συμβολή του υπήρξε καθοριστική για τη νικηφόρα προέλαση του Ελληνικού Στρατού στην Ήπειρο.

Στις 6 Μαΐου 1897, οι Τούρκοι ύψωσαν λευκή σημαία, ζητώντας διαπραγματεύσεις για ανακωχή. Έτσι τερματίστηκαν οι μάχες στην Ήπειρο κατά τον πόλεμο του 1897. Ο Ελληνικός Στρατός στην περιοχή πολέμησε με γενναιότητα, απώθησε όλες τις εχθρικές επιθέσεις και διατήρησε άθικτη την ελληνική γη που του είχε εμπιστευθεί η πατρίδα να υπερασπιστεί.

- Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912–1913)

Όταν, τον Σεπτέμβριο του 1912, ήρθε ξανά το κάλεσμα της πατρίδας για πόλεμο, το 3ο Τάγμα Ευζώνων, που βρισκόταν τότε στην Άρτα, τέθηκε υπό τη διοίκηση του αντισυνταγματάρχη Αλέξανδρου Κοντούλη.

Μέσα σε λίγες ημέρες, οι εύζωνοι συγκροτήθηκαν, εξοπλίστηκαν και ετοιμάστηκαν να βαδίσουν προς τον εχθρό. Αφού διέσχισαν τη γέφυρα του ποταμού Αράχθου, ξεκίνησαν την πορεία τους προς τα ορεινά της Ηπείρου, όπου βρισκόταν το κύριο μέτωπο εναντίον των οθωμανικών δυνάμεων.

Στις 10 Οκτωβρίου 1912, σημείωσαν την πρώτη μεγάλη τους νίκη στις μάχες του Γρίμποβου και της Κιάφας, απελευθερώνοντας εδάφη που επί δεκαετίες βρίσκονταν υπό τουρκική κατοχή. Στη μάχη αυτή έπεσε ηρωικά ο ανθυπολοχαγός Θεοδοσίου, συμβολίζοντας με τη θυσία του το πνεύμα αυταπάρνησης που χαρακτήριζε το Σώμα.

Μετά τη νίκη στην Κιάφα, το Τάγμα καταδίωξε τον εχθρό προς το Ξηροβούνι και την Αετοράχη, αναγκάζοντάς τον να αποσυρθεί στις οχυρωμένες θέσεις του Μπιζανίου, έξω από τα Ιωάννινα. Εκεί, το 3ο Τάγμα Ευζώνων πήρε μέρος σε τρεις διαδοχικές μάχες. Παρά τις απώλειες, οι εύζωνοι δεν λύγισαν.

Στην αποφασιστική επίθεση του Φεβρουαρίου 1913, συνέβαλαν καθοριστικά στη διάρρηξη της εχθρικής άμυνας και στην τελική απελευθέρωση των Ιωαννίνων, γεγονός που σήμανε την αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού από την Ήπειρο.

Η είσοδος του Τάγματος στα Ιωάννινα, μαζί με τον ελληνικό στρατό, αποτέλεσε κορυφαία στιγμή του Α' Βαλκανικού Πολέμου. Οι εύζωνοι της Άρτας, γεμάτοι περηφάνια, ύψωσαν την ελληνική σημαία στα βουνά της Ηπείρου, γράφοντας ένα από τα λαμπρότερα κεφάλαια της ιστορίας τους.

- Ελληνοβουλγαρικός Πόλεμος (1913)

Μετά τη λήξη του Α' Βαλκανικού Πολέμου, το 3ο Τάγμα Ευζώνων, που είχε διακριθεί στις επιχειρήσεις της Ηπείρου, διατάχθηκε να κινηθεί προς τη Μακεδονία. Εκεί, οι μέχρι πρότινος σύμμαχοι Βούλγαροι είχαν παραβιάσει τις συμφωνίες και επιχείρησαν να καταλάβουν ελληνικά εδάφη.

Στις αρχές του καλοκαιριού του 1913, ύστερα από κοπιαστικές πορείες μέσα από ορεινά και δύσβατα περάσματα, το Τάγμα έφθασε στη Μποέμιτσα (σημερινή Αξιούπολη), όπου αναδιοργανώθηκε σε πλήρη δύναμη και αποτέλεσε το 3ο Σύνταγμα Ευζώνων (υπ' αριθμόν 40), υπαγόμενο πλέον στη Χ Μεραρχία Πεζικού του συνταγματάρχη Λεωνίδα Παρασκευόπουλου, μετέπειτα αρχιστράτηγου στη Μικρασιατική Εκστρατεία.

Soldats grecs (evzones) dansant le « tsamiko », à Peta.

D'après des photographies de notre correspondant, M. Pierre Quillard. (Voir l'article à la page précédente.)

Εικ. 16. “Έλληνες εύζωνες που χορεύουν το τσάμικο στο Πέτα, στον πόλεμο του 1897». Πηγή: “L’Illustration”, τεύχος n° 2823 (3-4-1897).

Η μάχη του Καρασούλι και η αρχή του πολέμου

Χωρίς να έχει προηγηθεί κήρυξη πολέμου, οι Βούλγαροι επιτέθηκαν αιφνιδιαστικά στις ελληνικές θέσεις στα υψώματα του Καρασούλι (σημερινό Πολύκαστρο), κοντά στη Γουμένισσα. Παρά τον αιφνιδιασμό, οι εύζωνοι αντέδρασαν άμεσα και με θαυμαστή ψυχραιμία. Με λόγχες και πυρά αντιμετώπισαν την εχθρική υπεροπλία και κατόρθωσαν να κρατήσουν τις θέσεις τους.

Στη σφοδρή αυτή σύγκρουση έπεσαν ηρωικά τρεις Αρτινοί μαχητές: ο υπολοχαγός Λογοθέτης, ο επιλοχίας Κασναφέρης και ο λοχίας Τσούλος, οι οποίοι με τη θυσία τους ενέπνευσαν τους συμπολεμιστές τους και πέρασαν στην αιωνιότητα.

Οι επιχειρήσεις του Ιουνίου

Από τις 16 έως 17 Ιουνίου 1913, το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων μετακινήθηκε στην Αξιούπολη, όπου δέχθηκε νέα επίθεση από βουλγαρικές δυνάμεις που κατείχαν το Πολύκαστρο. Με αποφασιστικότητα, οι εύζωνοι επιτέθηκαν και απώθησαν τον εχθρό, εξασφαλίζοντας την περιοχή.

Στις 18 Ιουνίου, οι ελληνικές δυνάμεις εξαπέλυσαν γενική αντεπίθεση και το Σύνταγμα, σε συνεργασία με το 50ό Σύνταγμα Ευζώνων, συνέβαλε καθοριστικά στη διάρρηξη της βουλγαρικής γραμμής. Ακολούθησαν οι σκληρές μάχες του Κιλκίς (20–22 Ιουνίου), όπου το 3/40 Σύνταγμα έπαιξε σημαντικό ρόλο στην κατάληψη των υψωμάτων, αναγκάζοντας τον εχθρό σε οπισθοχώρηση.

Από τις 24 έως 26 Ιουνίου, οι εύζωνοι κατεδίωξαν τα διαλυμένα βουλγαρικά τμήματα προς τη Δοϊράνη, και από 27 Ιουνίου έως 4 Ιουλίου, συμμετείχαν στις μάχες γύρω από τη λίμνη, συνεχίζοντας την προέλαση με αξιοθαύμαστη αντοχή.

Η προέλαση στη Μακεδονία και οι τελευταίες μάχες

Στις 6–7 Ιουλίου 1913, το Σύνταγμα προχώρησε προς το Πέτσοβο και στις 8–9 Ιουλίου έλαβε μέρος στις μάχες του Παντζάρεβου, όπου σημείωσε νέα νίκη.

Στις 10 Ιουλίου, σε συνεργασία με το 2ο και το 6ο Σύνταγμα Ευζώνων, κατέλαβε τα υψώματα της Ζανόγκας, αποκρούοντας την επομένη (11 Ιουλίου) σφοδρή αντεπίθεση του εχθρού. Παρά τη συνεχή πίεση και τις δυσκολίες του εδάφους, οι εύζωνοι κράτησαν με πείσμα τις θέσεις τους.

Η μάχη του υψώματος 1900, κοντά στα βουλγαρικά σύνορα, υπήρξε από τις πιο αιματηρές: εκεί έπεσε ηρωικά ο υπολοχαγός Κεχαγιάς, μαχόμενος επικεφαλής του λόχου του. Οι Βούλγαροι, αν και αριθμητικά υπέρτεροι, δεν κατόρθωσαν να σπάσουν την ελληνική γραμμή. Με αποφασιστικότητα, πίστη

και αυτοθυσία, οι εύζωνοι κράτησαν τα εδάφη τους, ώσπου, στις 18 Ιουλίου 1913, υπογράφηκε η ανακωχή που έθεσε τέλος στον Ελληνοβουλγαρικό πόλεμο.

Μετά τον πόλεμο

Με τη λήξη των επιχειρήσεων, το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων μετακινήθηκε στη Δράμα και κατόπιν στην Καβάλα, όπου παρέμεινε για μικρό χρονικό διάστημα.

Τέλος, το 1914 επέστρεψε στην Άρτα, φέροντας επίσημα την ιστορική του ονομασία: 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων. Η μονάδα αυτή, ήδη δοξασμένη στα πεδία των μαχών, θα συνέχιζε να γράφει ιστορία σε κάθε νέο κάλεσμα της πατρίδας, σε πολέμους και επιχειρήσεις που ακολούθησαν.

Εικ. 17. Εύζωνοι πολεμούντες στην Ήπειρο. Πηγή: Περιοδικό ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ, 1914 (Πηγή : <https://pleias.library.upatras.gr/>)

- *Επιστράτευση του 1915 & η εκστρατεία Μακεδονικού Μετώπου (1918)*

Μετά τις πολιτικές αναταραχές του Εθνικού Διχασμού και την επιστράτευση του 1915, το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων μετακινήθηκε από την Άρτα προς το Παγγαίο όρος, με αποστολή την κάλυψη της περιοχής και την ενίσχυση της αμυντικής γραμμής της Μακεδονίας.

Την εποχή εκείνη, η ρευστή πολιτική κατάσταση και οι επεμβάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων είχαν οδηγήσει σε κατάληψη τμημάτων της Μακεδονίας από ξένες δυνάμεις. Η παρουσία του ελληνικού στρατού στη βόρεια Ελλάδα αποδείχθηκε καθοριστική, καθώς απέτρεψε περαιτέρω εχθρικές κινήσεις και σταθεροποίησε το μέτωπο.

Τα επόμενα χρόνια, το Σύνταγμα παρέμεινε στην Ήπειρο και τη Δυτική Ελλάδα, ώσπου, μετά τη γενική επιστράτευση του 1917 και την είσοδο της Ελλάδας στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, τέθηκε σε φάση ανασυγκρότησης. Νέα στελέχη και στρατεύσιμοι, κυρίως από την Ήπειρο και τη Στερεά Ελλάδα, εντάχθηκαν στις τάξεις του, ενώ το προσωπικό του εκπαιδεύτηκε στα νέα όπλα και στις τακτικές των συμμαχικών στρατών.

Από τον Φεβρουάριο του 1918, το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων συμπλήρωσε τη δύναμή του και υπήχθη στη ΙΧ Μεραρχία Πεζικού, με έδρα την Άρτα. Διοικητής του Συντάγματος ήταν ο συνταγματάρχης Κωνσταντίνος Πέτσας, και αργότερα, από τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους, τον διαδέχθηκε ο αντισυνταγματάρχης Δημήτριος Ψαλλίδας.

Κατά το διάστημα Μαρτίου – Μαΐου 1918, οι εύζωνοι εκπαιδεύτηκαν εντατικά στα σύγχρονα μέσα πολέμου, στη χρήση αυτόματων όπλων, στις επιθετικές τακτικές και στις αρχές συνεργασίας με τις συμμαχικές μονάδες του Μακεδονικού Μετώπου. Η εκπαίδευση πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με τις οδηγίες των Γάλλων αξιωματικών της Στρατιάς της Ανατολής και προετοίμασε το Σύνταγμα για ενεργό συμμετοχή στις επιχειρήσεις.

Τον Ιούλιο του 1918, το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων τέθηκε σε πλήρη πολεμική ετοιμότητα και αναπτύχθηκε στη ζώνη ευθύνης της ΙΧ Μεραρχίας, στην περιοχή Μοναστηρίου – Φλώρινας. Οι εύζωνοι ανέλαβαν τη φύλαξη των προκεχωρημένων θέσεων και των γραμμών επικοινωνίας, ενώ συμμετείχαν

σε αναγνωριστικές επιχειρήσεις και μικρές συγκρούσεις εναντίον των βουλγαρικών φυλακίων.

Εικ. 18. «15- 11 – 1918. Σεβαστέ μου πατέρα, από υγεία είμαι καλά, το αυτό ποθώ και δια σας, έτερον δεν έχω να σας γράψω, δέοντα εις όλους. Σας χαιρετώ. 40ον Σύνταγμα, 5ος λόχος απαλλαγέντων ευζώνων, Άρτα. Αρχείο Πηνελόπης Ρίγγα

Καθώς οι συμμαχικές δυνάμεις προετοιμάζονταν για τη γενική επίθεση, το Σύνταγμα βρέθηκε σε πλήρη πολεμική ανάπτυξη. Η ανακωχή του Σεπτεμβρίου 1918, που έθεσε τέλος στις εχθροπραξίες στο Μακεδονικό Μέτωπο, βρήκε το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων ανεπτυγμένο ανάμεσα στη Φλώρινα και το Μοναστήρι. Μετά τη λήξη των μαχών, παρέμεινε στην περιοχή ως δύναμη επιτήρησης και σταθερότητας, συμβάλλοντας στη διατήρηση της τάξης και στην αποκατάσταση της διοικητικής ομαλότητας.

Οι ευζώνοι, πιστοί στην αποστολή τους και στην παράδοση του Συντάγματος, στάθηκαν αντάξιοι συνεχιστές της ηρωικής του ιστορίας. Με τη συμμετοχή τους στο Μακεδονικό Μέτωπο και τη συμβολή τους στη νίκη των συμμάχων,

το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων απέδειξε για ακόμη μία φορά ότι το όνομά του συνδέεται με το καθήκον, την πειθαρχία και την ανδρεία.

- **Εκστρατεία Θράκης (1919)**

Την άνοιξη του 1919, το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων, με διοικητή τον συνταγματάρχη Κωνσταντίνο Πέτσα, συγκροτήθηκε εκ νέου στην Άρτα και διατάχθηκε να κινηθεί προς τη Θράκη. Η αποστολή του ήταν η απελευθέρωση των περιοχών που βρίσκονταν ακόμη υπό βουλγαρική κατοχή και η αποκατάσταση της ελληνικής διοίκησης.

Τον Μάιο του 1920, οι εύζωνοι εξόρμησαν προς τα ανατολικά, υπαγόμενοι στη IX Μεραρχία Πεζικού. Διέσχισαν τον Νέστο ποταμό και προέλασαν μέσα από τη δύσβατη ορεινή ζώνη, απελευθερώνοντας την Ξάνθη από τα βουλγαρικά στρατεύματα που την κρατούσαν υπό κατοχή. Η προέλαση συνεχίστηκε μέσα από σκληρές καιρικές συνθήκες και δυσπρόσιτα περάσματα, ώσπου το Σύνταγμα έφτασε στη γραμμή του Έβρου ποταμού.

Εικ. 19. Υποδοχή Ελληνικού στρατού στο Καραγάτς, 1920. Πηγή: Αρχείο Χ. Τζαβέλλα

Εκεί ανέλαβε έναν ένδοξο ρόλο: τη συμμετοχή στην απελευθέρωση της Αδριανούπολης και του ελληνικού προαστίου Καραγάτς. Για τρεις μήνες, οι εύζωνοι επιχειρούσαν στην περιοχή, πολιορκώντας τα τουρκικά οχυρά και αποκρούοντας συνεχή πυρά και επιθέσεις.

Στις 8 Ιουλίου 1920, ύστερα από σκληρές προετοιμασίες, οι αξιωματικοί και οι στρατιώτες του Συντάγματος εξαπέλυσαν την τελική επίθεση. Με πνεύμα αυτοθυσίας και ατσάλινη ψυχή, όρμησαν εναντίον των εχθρικών θέσεων και κατέλαβαν τις οχυρώσεις υπό καταιγιστικά πυρά. Η μάχη κράτησε τρεις ημέρες και κατέληξε σε θριαμβευτική ελληνική νίκη. Στον αγώνα αυτό έπεσαν ηρωικά ο λοχαγός Νικόλαος Διαμάντης και ο λοχίας Παπαχρήστου, τιμώντας το Σύνταγμα και την Άρτα που τους γέννησε.

Εικ. 20. Είσοδος Ελληνικών στρατευμάτων στην Αδριανούπολη, 1920. Πηγή: Αρχείο Χ. Τζαβέλλα

Η είσοδος των Ευζώνων στην Αδριανούπολη, στις 13.15 της 12ης Ιουλίου 1920, έγινε μέσα σε πρωτοφανή συγκίνηση. Οι κάτοικοι υποδέχθηκαν τους απελευθερωτές με δάκρυα χαράς και ελληνικές σημαίες, ενώ η πειθαρχία, η

σεμνότητα και η αξιοπρέπεια των ανδρών του Συντάγματος εντυπωσίασαν ακόμη και τους συμμάχους.

Μετά την ένδοξη αυτή επιτυχία, το Σύνταγμα παρέμεινε στην πόλη ως φρουρά κατοχής για τη διατήρηση της τάξης και την προστασία του ελληνικού πληθυσμού. Το φθινόπωρο του ίδιου έτους υπήχθη προσωρινά στη ΧΙΙ Μεραρχία, ενώ στα τέλη του 1920 διατάχθηκε να προετοιμαστεί για νέα μεταφορά στη Μικρά Ασία, όπου η Ελλάδα είχε ήδη εμπλακεί σε έναν νέο, ακόμη σκληρότερο αγώνα.

Η εκστρατεία της Θράκης υπήρξε μια από τις πιο λαμπρές σελίδες στην ιστορία του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων. Με αποφασιστικότητα, πειθαρχία και αίσθημα ιερού καθήκοντος, οι άνδρες του συνέχισαν την παράδοση του Συντάγματος, αποδεικνύοντας ότι ο ηρωισμός και η αυταπάρνηση δεν γνωρίζουν όρια.

- *Μικρασιατική Εκστρατεία (1920–1922)*

Απόβαση στα Μουδανιά – Προύσα – Τσόγκαρα (Μάρτιος – Απρίλιος 1921)

Μετά την επιτυχή εκστρατεία στη Θράκη και την απελευθέρωση της Αδριανούπολης, το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων, υπό τον συνταγματάρχη Αλέξανδρο Κριεζή, έλαβε διαταγή να προετοιμαστεί για νέα αποστολή.

Στις 17 Μαρτίου 1921, το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων, πλέον υπό τη διοίκηση του συνταγματάρχη Αλεξάνδρου Εδιπίδη, αποβιβάστηκε επίσημα στο λιμάνι των Μουδανιών. Τους πρώτους μήνες του 1921, το 3/40 Σύνταγμα αναπτύχθηκε στην περιοχή Μουδανιών – Μπούρσας, αναλαμβάνοντας καθήκοντα ασφάλειας και εκκαθάρισης από εχθρικά αποσπάσματα. Οι συνθήκες ήταν δύσκολες· το έδαφος άγνωστο, οι επικοινωνίες αβέβαιες, και ο αντίπαλος — αν και αποδιοργανωμένος— εξακολουθούσε να δρα μέσα από μικρές ένοπλες ομάδες. Παρά τις δυσκολίες, οι εύζωνοι προσαρμόστηκαν γρήγορα, οργάνωσαν τις θέσεις τους και κράτησαν σταθερά τη γραμμή της Μεραρχίας.

Η γη της Ιωνίας υποδέχτηκε τα παλικάρια με δάκρυα χαράς και συγκίνησης· οι κάτοικοι, άνδρες, γυναίκες και παιδιά, έραιναν τους Ευζώνους με άνθη και ψιθύριζαν ευχές για τη νίκη. Η θερμή αυτή υποδοχή ανέβασε το φρόνημα των

ανδρών και φώλιασε στις καρδιές τους η πεποίθηση πως δεν θα πολεμούσαν μόνο για την πατρίδα, αλλά και για την ελπίδα ολόκληρου του Ελληνισμού.

Εικ. 21.Ευζώνοι από τους Μελισσουργούς το 1919, στη Θεσσαλονίκη. Όρθιοι οι αδελφοί Δημήτρης & Ιωάννης Χ. Σιαμαντάς. Κάτω αριστερά ο Ελευθέριος Σιαμαντάς και δίπλα του ο Αλέξης Α. Κουτσούμπας (αρτοποιός).

Πηγή: Αρχείο Κωνσταντούλας Α. Κουτσούμπα

Μερικές ημέρες αργότερα, το Σύνταγμα προωθήθηκε προς την Προύσα — την παλαιά πρωτεύουσα των Οθωμανών, που τότε βρισκόταν σε αναβρασμό. Οι τουρκικές οργανώσεις είχαν προετοιμάσει εξέγερση, εκμεταλλευόμενες την απουσία τμημάτων του ελληνικού στρατού. Όμως, η άφιξη των Ευζώνων ανέτρεψε κάθε σχέδιο. Η παρουσία τους και μόνο έσπειρε τον φόβο στους στασιαστές, ενώ οι χριστιανοί κάτοικοι της πόλης, βλέποντάς τους να εισέρχονται με τα όπλα επ' ώμου και τα φέσια να αστράφτουν στον ήλιο, δάκρυσαν από συγκίνηση, νιώθοντας πως είχαν ξαναδεί τους προστάτες τους.

Η Μεραρχία ανέθεσε στο Σύνταγμα τη φρούρηση του τομέα της Προύσας και την εκκαθάριση των γύρω ορεινών περιοχών από ένοπλες ομάδες. Οι εύζωνοι, παρά τη σκληρή χειμωνιάτικη περίοδο και τις δυσκολίες ανεφοδιασμού, επιδόθηκαν με ζήλο στην αποστολή τους.

Εικ. 22. Ιωάννης Γ. Παπαχρηστάκης από τους Μελισσουργούς, εύζωνας στη Μικρά Ασία. “Ένα από τα γερά παλληκάρια του χωριού την εποχή εκείνη....”.

Πηγή : “ΧΡΟΝΙΚΟΝ του χωριού Μελισσουργοί”, Επιμέλεια Τ.Δ. Μπανιάς & Α.Σ. Ρίζος, Αθήνα, 2023.

Στις 30 Μαρτίου 1921, τα τμήματα του Συντάγματος εγκαταστάθηκαν στην περιοχή Τσόγκαρα, απ’ όπου εκτελούσαν περιπολίες και εκκαθαριστικές

επιχειρήσεις στα ορεινά. Η δράση των Ευζώνων υπήρξε άμεση και αποτελεσματική: οι επιδρομές των ατάκτων σταμάτησαν και η περιοχή βρήκε και πάλι την ησυχία της. Η φήμη του Συντάγματος απλώθηκε γρήγορα. Οι Τούρκοι, εντυπωσιασμένοι από τη γενναιότητα, την πειθαρχία και την ταχύτητα των επιθέσεων τους, άρχισαν να αποκαλούν τους Ευζώνους «Σεϊτάν Ασκερί», δηλαδή «στρατό του διαβόλου» — όχι με περιφρόνηση, αλλά με δέος.

Για τους κατοίκους της περιοχής, ο Τσολιάς του 3/40 είχε γίνει πια το σύμβολο της λευτεριάς· ο αλύγιστος φρουρός της Μικρασιατικής γης.

Σμύρνη – Ορτάντζα – Τομέας Μαιάνδρου και Μπουλαντάν (Απρίλιος – Ιούνιος 1921)

Μετά τις επιτυχείς επιχειρήσεις στην Προύσα και την Τσόγκαρα, η ΙΧ Μεραρχία αναδιοργάνωσε τις δυνάμεις της ενόψει των επικείμενων επιχειρήσεων προς το εσωτερικό της Μικράς Ασίας. Στο πλαίσιο αυτό, το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων έλαβε νέα διαταγή μετακίνησης προς τη Σμύρνη.

Στις 22 Απριλίου 1921, το ηρωικό 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων αντικαταστάθηκε στην περιοχή Τσόγκαρα από το 12ο Σύνταγμα Πεζικού. Η αποστολή του εκεί είχε εκπληρωθεί: η ειρήνη είχε επιστρέψει στην Προύσα και τα βουνά της Μικράς Ασίας ησύχασαν από τους ληστές και τα άτακτα σώματα. Τώρα οι γενναίοι Τσολιάδες ετοιμάζονταν για νέο προορισμό — τη Σμύρνη.

Η πορεία προς τη «Νύμφη της Ιωνίας» ήταν για τους Ευζώνους ένα προσκύνημα. Όταν μπήκαν στην πόλη, οι καμπάνες ήχησαν χαρμόсуνα και ο ελληνικός πληθυσμός, συγκινημένος, τους υποδέχτηκε με ενθουσιασμό. Οι κάτοικοι έβλεπαν στα πρόσωπά τους τους προστάτες και ελευθερωτές τους, τους φρουρούς της ελληνικής ψυχής της Σμύρνης. Το Σύνταγμα έμεινε εκεί μόλις τρεις ημέρες, αλλά ο αντίκτυπος της παρουσίας του ήταν βαθύς· οι ευζώνοι έγιναν το σύμβολο της δύναμης και της τιμής του ελληνικού στρατού.

Στις 1 Μαΐου 1921, τα πρώτα τμήματα του Συντάγματος αναχώρησαν με τρένο για την Ορτάντζα, απ' όπου ανέλαβαν τη φρούρηση του τομέα Μαιάνδρου–Μπουλαντάν. Σύμφωνα με τις καταγραφές της ΔΙΣ (Τόμος Δ' – “Επιχειρήσεις Ιουνίου–Ιουλίου 1921”, σελ. 446), το Σύνταγμα διέθετε τότε:

Διοικητή: Συνταγματάρχη Αλέξανδρο Εδιπίδη,

1ο Τάγμα: Ταγματάρχη Βασίλειο Κοντώση,

2ο Τάγμα: Λοχαγό Ζήσιμο Αναστόπουλο, έως 16 Αυγούστου, έπειτα ο Ταγματάρχης Αθανάσιος Δημουλίτσας

3ο Τάγμα: Ταγματάρχη Αθανάσιο Δημολίτσα, έως 16 Αυγούστου, έπειτα ο Ταγματάρχης Χρήστος Δασκάλου,

με σταθμούς διοικήσεως διαδοχικά στη Σμύρνη, Ορτάντζα, Μπουλαντάν.

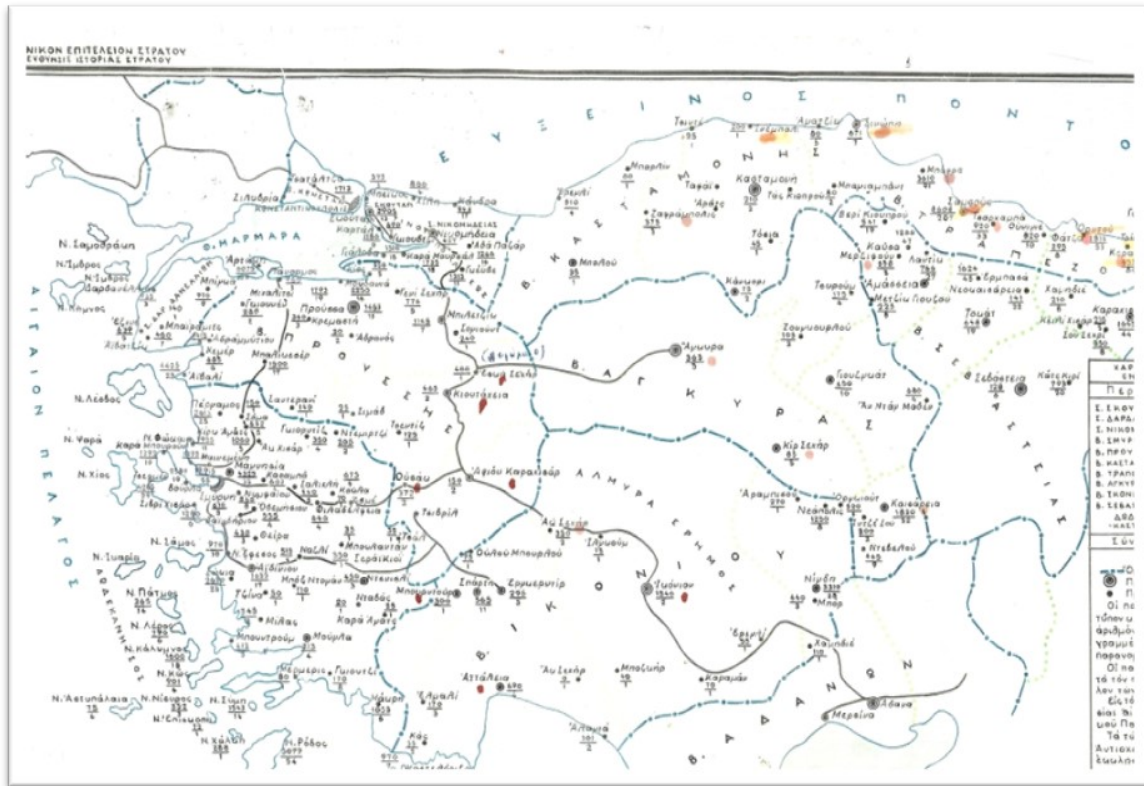

Εικ. 23. Έλληνες Ευζώνοι του 1/38 Συντάγματος Ευζώνων προελαύνουν προς τουρκικές θέσεις, 1921. Πηγή: Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», 1919–1922.
venizelosarchives.gr/show/47101.

Η περιοχή του Μαιάνδρου ήταν δύσβατη και απειλητική, με συνεχείς επιθέσεις μικρών τουρκικών σωμάτων. Οι Ευζώνοι όμως δεν λύγισαν. Κάθε επιδρομή αντιμετωπιζόταν με ψυχραιμία, ταχύτητα και ακρίβεια. Το 3/40 απέδειξε για μια ακόμη φορά ότι καμιά εχθρική ενέργεια δεν μπορούσε να διασπάσει τη σταθερότητά του. Οι Τούρκοι σύντομα αντιλήφθηκαν πως απέναντί τους είχαν έναν αντίπαλο που δεν γνώριζε φόβο.

Σύμφωνα με τις καταγραφές της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού, τα τάγματα του Συντάγματος κατείχαν και εξασφάλιζαν στρατηγικά σημεία του τομέα, όπως τον Ακ Σου, το Σεϊρετί, τον Όλυμπο και το Καζαντζή Κιοϊ, όπου διεξάγονταν συχνές εκκαθαριστικές επιχειρήσεις κατά ατάκτων σωμάτων. Παρά τις δυσκολίες του εδάφους και τις αντίξοες καιρικές συνθήκες, οι Ευζώνοι κράτησαν σφιχτά τις θέσεις τους, διαφυλάσσοντας τη σταθερότητα του μετώπου.

Ο ιστορικός του Συντάγματος γράφει: «Καμία εχθρική επίθεση δεν κατόρθωσε να λυγίσει τη θέληση των ανδρείων. Κάθε απόπειρα συντριβόταν πάνω στον ακλόνητο βράχο της υπομονής, της ανδρείας και της αδάμαστης πίστης των Τσολλιάδων του 3/40».

Εικ. 24. Χάρτης της Μικράς Ασίας Ελληνικών σχολείων & εκκλησιών. Πηγή : ΔΙΣ

Μέσα στις γραμμές τους, άρχισε τότε να ωριμάζει ένα ερώτημα: θα έπαιρνε το Σύνταγμα μέρος στις μεγάλες επιχειρήσεις που προετοιμάζονταν για την κατάληψη του Αφιόν Καραχισάρ, της Κιουτάχειας και του Εσκή Σεχίρ;

Η απάντηση ήρθε σύντομα, καθώς το Σύνταγμα έλαβε διαταγή προώθησης προς το εσωτερικό. Οι άνδρες, γεμάτοι ενθουσιασμό, περίμεναν τη στιγμή που θα βρεθούν στην πρώτη γραμμή· εκεί όπου γράφεται η ιστορία. Και όταν, το πρωί της 11ης Ιουνίου 1921, ακούστηκε η σάλπιγγα του εγερτηρίου, τα παλικάρια του 1ου Τάγματος, υπό τον ταγματάρχη Κοντώση, σηκώθηκαν σαν ένας άνθρωπος. Το νέο ταξίδι άρχιζε. Ο προορισμός τους: το Σελάογλου, βόρεια του Ουσάκ, όπου τους περίμεναν νέες μάχες και νέες δάφνες δόξας.

Η Προέλαση προς Κιουτάχεια και Εσκή Σεχίρ – Η πορεία του Μικτού Αποσπάσματος (Ιούνιος – Αύγουστος 1921)

Ξημέρωνε η 27η Ιουνίου 1921, όταν δόθηκε το σύνθημα της προέλασης. Το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων, με τη φλόγα της νίκης στα μάτια, ξεκίνησε τον αγώνα του προς την Κιουτάχεια. Ο εχθρός, αδυνατώντας να κρατήσει τις θέσεις του, υποχωρούσε συνεχώς, και οι Ευζώνοι τον καταδίωκαν χωρίς ανάπαυση, με ορμή που δεν έσβηνε.

Στις 3 Ιουλίου, οι ελληνικές δυνάμεις έφτασαν προ των πυλών της Κιουτάχειας. Οι Τούρκοι, αποφασισμένοι να αντισταθούν, είχαν οχυρωθεί στα υψώματα γύρω από την πόλη. Όμως, η θύελλα των Ευζώνων ήταν ασταμάτητη. Με ιαχές πολεμικές και τη σημαία ψηλά, επιτέθηκαν με λύσσα και αναγκάσαν τον εχθρό να εγκαταλείψει τις θέσεις του. Η Κιουτάχεια καταλήφθηκε. Ο δρόμος προς το Εσκή Σεχίρ άνοιγε.

Εικ. 25. Κιουτάχεια 1921. Τελετή παρασημοφόρησης – Χαιρετισμός πολεμικών σημαιών.

Πηγή : Ιδιωτικό αρχείο

Στις 22 Ιουλίου 1921, το Σύνταγμα, που είχε παραμείνει έως τότε με δύο τάγματα στον τομέα Μαιάνδρου–Μπουλαντάν, έλαβε την πολυπόθητη διαταγή αντικατάστασης. Οι Εύζωνοι πλημμύρισαν από χαρά. «Σταθείτε, αδέρφια!» φώναζαν στους συναδέλφους τους που ήδη πολεμούσαν, «μη θελήσετε να γράψετε μόνο εσείς τη νέα ιστορία της Πατρίδας!»

Την ίδια ημέρα, υπό τη διοίκηση του Αντισυνταγματάρχη Αλέξανδρου Εδιπίδη, ξεκίνησαν από το Μπουλαντάν ως μέρος ενός μικτού αποσπάσματος, με πορεία προς το Αφιόν Καραχισάρ. Από εκεί θα συνέχιζαν προς το εσωτερικό της Ανατολίας, μέσα στην καυτή και άνυδρη πεδιάδα. Οι άνδρες βάδιζαν ασταμάτητα, κάτω από τον ήλιο που έκαιγε σαν φωτιά. Η πορεία μέσα στην αλμυρή έρημο ήταν εξαντλητική. Ο αφόρητος καύσωνας και η έλλειψη νερού έσπαγαν τις σωματικές αντοχές των στρατιωτών. Ο αγώνας της πορείας ήταν σκληρότερος κι από τη μάχη — μα η ψυχή τους έμενε αλύγιστη.

Στις 6 Αυγούστου, κοντά στο Αζιζέ (Αμμούρι), η φάλαγγα δέχτηκε αιφνιδιαστική επίθεση από τα μετόπισθεν, από την τουρκική Μεραρχία Μουρεττέπ. Η οπισθοφυλακή του αποσπάσματος, αποτελούμενη από τμήματα του 3/40, στάθηκε με απαράμιλλο θάρρος. Η μάχη γενικεύτηκε — οι σφαίρες έσχιζαν τον αέρα, τα άλογα ορμούσαν μέσα στη σκόνη. Εκεί, μέσα στη φονική σύγκρουση, έπεσε ηρωικά ο Αρτινός ανθυπολοχαγός Γεώργιος Λέκκος, μαχόμενος με το όπλο στο χέρι, στο πλευρό των ανδρών του. Η θυσία του αναπτέρωσε το ηθικό· ο εχθρός διαλύθηκε, αφήνοντας πίσω του νεκρούς και αιχμαλώτους.

Σύμφωνα με τα στρατιωτικά ημερολόγια της ΔΙΣ (Τόμος Ε', "Επιχειρήσεις προς Άγκυραν 1921", σελ. 287–288), το Σύνταγμα συνέχισε αμέσως μετά την πορεία του, αψηφώντας την κούραση. Μέσα σε 22 ημέρες, οι Εύζωνοι του 3/40 διέσχισαν 580 χιλιόμετρα, για να ενωθούν με τη ΙΧ Μεραρχία κοντά στο Κάλε Γκρότο. Ήταν ένα υπεράνθρωπο κατόρθωμα, δείγμα πειθαρχίας, αντοχής και ψυχικού σθένους που σπάνια συναντάται στα πολεμικά χρονικά. Οι μαχητές ξεκουράστηκαν μόλις μία ημέρα, στο Τουλού Μπουνάρ· κι ύστερα, με την αυγή της 16ης Αυγούστου 1921, ξεκίνησαν για το φοβερό βουνό που θα γραφόταν για πάντα στην ιστορία: το Κάλε Γκρότο.

Η Μάχη του Καλέ Γκρότο – Το βουνό των Ηρώων, (Αύγουστος 1921)

Ήταν 14 Αυγούστου 1921, όταν το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων, έπειτα από αδιάκοπη πορεία 22 ημερών μέσα στην άνυδρη έρημο, έφτασε κοντά στο Κάλε Γκρότο και ενώθηκε με τη ΙΧ Μεραρχία. Ήταν ένα θαύμα ταχύτητας και αντοχής, μια απόδειξη του σιδερένιου φρονήματος των ανδρών που είχαν βαδίσει εκατοντάδες χιλιόμετρα, με πενιχρές προμήθειες και χωρίς νερό.

Μια μόνο μέρα ανάπαυσης στο Τουλού Μπουνάρ στάθηκε αρκετή για να ανακτήσουν δυνάμεις· γιατί ήξεραν ότι μπροστά τους βρισκόταν το πεδίο της δόξας — και του θανάτου.

Εικ. 26. . Μετά τη μάχη στο Καλέ Γκρότο. Πηγή: Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», 1919–1922. venizelosarchives.gr/show/47101.

Ξημέρωσε η 16η Αυγούστου 1921. Το Σύνταγμα έλαβε διαταγή να επιτεθεί και να καταλάβει το ύψωμα του Καλέ Γκρότο (συγκεκριμένα το Ουλού Ντάγ, υψ. 1483), μια φυσική οχυρή θέση που οι Τούρκοι θεωρούσαν απόρρητη.

Στις 10 το πρωί, οι φάλαγγες των Ευζώνων κινήθηκαν αποφασιστικά προς τα εχθρικά χαρακώματα. Το έδαφος δέχτηκε καταιγισμό πυρών· ο ουρανός σκοτείνιασε από τις οβίδες. Κι όμως — κανείς δεν σταμάτησε. Οι Τσολιάδες προχωρούσαν σκυφτοί μέσα στον καπνό και τη σκόνη, πότε πέφτοντας, πότε σηκώνοντας τους συντρόφους τους, με τα φέσια και τα στήθη τους βαμμένα στο αίμα.

Ήταν άνθρωποι αυτοί ή Τιτάνες;

Ήταν θνητοί ή Ημίθεοι;

Στις 2:30 το μεσημέρι, τα δύο τάγματα του Συντάγματος έφτασαν στα πρώτα προχώματα. Ακολούθησε μια τρομερή μάχη σώμα με σώμα. Οι σφαίρες έπεφταν βροχή, οι λόγχες άστραφταν στον ήλιο. Η μάχη κράτησε πάνω από μία ώρα, μέχρι που οι Τούρκοι, αδυνατώντας να αντέξουν τη λύσσα των Ευζώνων, υποχώρησαν πανικόβλητοι, αφήνοντας πίσω τους εκατοντάδες νεκρούς.

.....Πρώτη φορά οι ήρωες Ευζωνοι αντιμετωπίζουν τέτοιο θάρρος και πεισματική αντίσταση από τους Τούρκους. Ο σκληρός αυτός αγώνας — σπάνιος ακόμη και για τους σύγχρονους πολέμους — κράτησε ως τις 3:30, οπότε οι Τούρκοι άρχισαν να υποχωρούν. Η γρήγορη καταδίωξη με συνεχείς πυροβολισμούς σκόρπισε τον πανικό στους φυγάδες, που συντετριμμένοι κατέφυγαν σε άλλες γραμμές άμυνας. Η ταχεία καταδίωξη από τις ελληνικές δυνάμεις, με συνεχές πυρ, προκάλεσε πανικό στους Τούρκους, οι οποίοι αποσύρθηκαν αποδιοργανωμένοι προς τις πίσω γραμμές άμυνάς τους.

Αλλά η νίκη είχε βαρύ τίμημα. Οι βράχοι του Καλέ Γκρότο ποτίστηκαν με το αίμα περισσότερων από 300 Ελλήνων μαχητών, ανάμεσά τους οκτώ αξιωματικοί του Συντάγματος:

ο διοικητής του 3ου Τάγματος, λοχαγός Αναστόπουλος,

οι λοχαγοί Γκαρτζούζης και Κοσιφάκος,

οι υπολοχαγοί Μαργέτης, Ντάης και Σλίβανος,

ο ανθυπολοχαγός Ρίζος,

και ο ανθυπασπιστής Κλωσταρίδης.

Μαζί τους έπεσαν εβδομήντα τρεις εύζωνοι, που πολέμησαν μέχρι την τελευταία τους πνοή. Οι τραυματίες ξεπέρασαν τους 250 οπλίτες και 14 αξιωματικούς.

Εικ. 27. . Μικρασιατική εκστρατεία, μνημόσυνο υπέρ των πεσόντων στις μάχες του Καλλέ-Γκρότο και του Σαγγαρίου. Η τελετή γίνεται από το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων στον καταυλισμό, μετά την αποχώρηση της στρατιάς. Πηγή: <http://www.elia.org.gr/>

Την επομένη, το Σύνταγμα παρατεταγμένο στους πρόποδες του βουνού, τέλεσε επιμνημόσυνη δέηση για τους πεσόντες.

... Οι αξιωματικοί και οι στρατιώτες που απέμειναν, εξαντλημένοι από την έλλειψη τροφής και τον κόπο, αλλά και συντετριμμένοι από την απώλεια τόσων αγαπημένων συντρόφων, βάδιζαν σκυθρωποί, δείχνοντας σε κάθε παρατηρητή τη βαθιά θλίψη που τους κυρίευε. Την επομένη, στις 5 το απόγευμα το Σύνταγμα, παρατεταγμένο, τέλεσε επιμνημόσυνη δέηση για την ανάπαυση των ψυχών των πολλών ηρωικών μαχητών του, που σκέπασε το χώμα του Καλέ Γκρότο. Κανείς δεν μιλούσε· μόνο οι ήχοι από τις οβίδες που αντηχούσαν μακριά. Οι άνδρες στάθηκαν σιωπηλοί, κοιτάζοντας προς την κορυφή του Καλέ Γκρότο, εκεί όπου είχαν αφήσει συντρόφους, φίλους, αδέρφια. Εκεί, μέσα στα σπλάχνα του βουνού, κοιμούνται οι αθάνατοι του 3/40.

Δεν πέθαναν· έγιναν ένα με τη γη που ελευθέρωσαν.

Αυτό το βουνό, το Καλέ Γκρότο, έμεινε για πάντα το ιερό προσκύνημα των Ευζώνων· το σημείο όπου η ανδρεία συναντήθηκε με την αυτοθυσία, και η ιστορία με τον θρύλο.

Η Μάχη του Εσκή Πολάτλι – Η Αντεπίθεση Δημολίτσα, (Αύγουστος 1921)

Μετά τη σκληρή μάχη του Καλέ Γκρότο, οι Εύζωνοι του 3/40 Συντάγματος δεν είχαν χρόνο για ανάπαυση. Στις 18 Αυγούστου 1921 έφτασε το 1ο Τάγμα, ενώ στις 19 Αυγούστου το Σύνταγμα ξεκίνησε εκ νέου πορεία, διασχίζοντας τη νύχτα το μέτωπο από νότο προς βορρά, για να ενισχύσει το Γ' Σώμα Στρατού που μάχονταν αδιάκοπα.

....Είναι αδύνατο να περιγραφεί η εξάντληση των ανδρών, αποτέλεσμα των πολλών στερήσεων και κακουχιών που υπέστησαν. Μόνο η υπέροχη ψυχή τους τούς κρατούσε ζωντανούς. Το πρωί της 22ας Αυγούστου, ύστερα από ανάπαυση μόλις δύο ωρών, το ηρωικό Σύνταγμα των ανδρείων — όπως το αποκάλεσε ο διοικητής του μετά τη μάχη του Καλέ Γκρότο — έφτασε στην περιοχή Κερσικλή και κινήθηκε προς την πεδιάδα που χωρίζει τη γραμμή εξόρμησής τους από εκείνη που κατείχε ο εχθρός.

Το πρωί της 22ας Αυγούστου, το Σύνταγμα κινήθηκε προς την πεδιάδα του Εσκή Πολάτλι. Το εχθρικό πυροβολικό άρχισε να βάλλει, αλλά οι οβίδες έπεφταν μακριά· οι Εύζωνοι προχωρούσαν ατάραχοι. Στις 11:00 π.μ. έφτασαν στους πρόποδες του ορεινού συγκροτήματος και, παρά τα πυρά πεζικού και πολυβόλων, ανέβηκαν με πείσμα προς τα εχθρικά χαρακώματα. Στις 7:00 το απόγευμα, ύστερα από αλλεπάλληλες επιθέσεις, κατέλαβαν ολόκληρο το πρώτο ορεινό συγκρότημα.

Μπροστά τους όμως υψωνόταν ένα νέο, απότομο ύψωμα, που έκανε αδύνατη κάθε περαιτέρω προώθηση. Έτσι, διατάχθηκε η οργάνωση των καταληφθέντων θέσεων και η προετοιμασία άμυνας. Οι άνδρες ήταν εξαντλημένοι, σχεδόν σκελετωμένοι από την πορεία και την έλλειψη τροφής. Όμως, μέσα τους έκαιγε ακόμη η φλόγα της τιμής.

....Ποιος τίτλος θα μπορούσε να αποδώσει επαρκώς το μεγαλείο του κατορθώματος που επιτελέστηκε εκείνη την ημέρα; Πώς πρέπει να ονομάσουμε αυτούς τους Ευζώνους, που νηστικοί επί δέκα ημέρες,

βαδίζοντας αδιάκοπα επί έναν μήνα, διανύοντας συνολική απόσταση 680 χιλιομέτρων και έχοντας καταντήσει σχεδόν σκελετοί από τις στερήσεις, συνέχισαν να μάχονται χωρίς ανάπαυση εναντίον ισχυρά οχυρωμένου εχθρού, ο οποίος αντιστεκόταν με πείσμα — και παρ' όλα αυτά ανέβηκαν νικητές και κατέλαβαν σημαντικές εχθρικές θέσεις;

Αφήνω σε εσάς, σύγχρονοι και μελλοντικοί Έλληνες, να βρείτε τη λέξη που ταιριάζει για να περιγράψει όπως πρέπει αυτούς τους άνδρες. Κατά τη μάχη αυτή έπεσε ο ηρωικός λοχαγός Βαλαβάνης και δεκαοκτώ γενναίοι οπλίτες....

Τη νύχτα της 26ης Αυγούστου το ηρωικό Σύνταγμα έλαβε διαταγή να αποσυρθεί από τις θέσεις του, ώστε να τις παραδώσει σε τμήμα της III Μεραρχίας και να καταλάβει τα υψώματα πάνω από το Εσκή Πολάτλι, με σκοπό να ενισχύσει το 22ο Σύνταγμα Πεζικού, το οποίο δεχόταν ισχυρή πίεση από πολυάριθμες εχθρικές δυνάμεις. Ο ταγματάρχης Δημολίσας, διοικητής του 2ου Τάγματος, ήταν ένας από εκείνους που ενσάρκωναν το πνεύμα αυτό — αποφασιστικός, ψύχραιμος και ακλόνητος μπροστά στον κίνδυνο.

Εικ. 28.. Έφοδος ευζώνων – Μικρασιατική εκστρατεία. Πηγή: Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», 1919–1922. venizelosarchives.gr/show/47101.

Ακολούθησαν μέρες αδιάκοπων κινήσεων και μαχών επιβράδυνσης. Τα τμήματα του 3/40 υποχωρούσαν αργά και μεθοδικά, καλύπτοντας το ένα το άλλο, κρατώντας τον εχθρό σε απόσταση και δίνοντας χρόνο στη Στρατιά να αναδιοργανώσει τις γραμμές της. Η πειθαρχία των Ευζώνων εντυπωσίαζε ακόμη και τους συμμάχους αξιωματικούς που παρακολουθούσαν την υποχώρηση. Το βράδυ της 26ης Αυγούστου εκδόθηκε η διαταγή σύμπτυξης: το Σύνταγμα θα εγκατέλειπε τις θέσεις του, θα τις παρέδιδε σε τμήμα της III Μεραρχίας και θα κατευθυνόταν προς τα υψώματα του Εσκή Πολάτλι. Η πορεία έγινε μέσα στη νύχτα, με απόλυτη τάξη.

Στις 28 Αυγούστου 1921, η αυγή έφερε μαζί της τη μεγάλη δοκιμασία. Δύο τουρκικά συντάγματα εξαπέλυσαν μαζική επίθεση εναντίον των ελληνικών θέσεων. Το ελληνικό πυροβολικό είχε σχεδόν σιγήσει, καθώς τα πυρομαχικά είχαν εξαντληθεί. Ο εχθρός πλησίασε σε απόσταση μόλις εξακοσίων μέτρων. Τότε ακούστηκε η φωνή που συγκλόνισε τις γραμμές:

«Με τις λόγχες, παιδιά! Εμπρός για την Ελλάδα!» Η κραυγή αυτή, που αποδίδεται στον ταγματάρχη Δημολίτσα —τον ήρωα του 3ου Τάγματος— αντήχησε σαν σάλπισμα μέσα στον καπνό της μάχης. Οι διοικητές των ταγμάτων, ο ταγματάρχης Κοντώσης και ο λοχαγός Αριστοτέλης Παπαδημητρίου, έδωσαν αμέσως την ίδια εντολή.

Οι άφοβοι ήρωες, μαζί με τους αξιωματικούς τους, αντεπιτίθενται. Από την επιτυχία αυτής της ενέργειας εξαρτάται η έκβαση ολόκληρης της σκληρής μάχης. Οι ατρόμητοι Ευζώνοι, με τις λόγχες τους προτεταμένες, ορμούν ασταμάτητοι εναντίον των επιτιθέμενων Τούρκων. Οι αντίπαλοι, που δεν περίμεναν μια τόσο αποφασιστική αντεπίθεση, τρέπονται σε φυγή, προσπαθώντας να σωθούν από τη γνωστή ορμή των μαινόμενων τσολιάδων. Με τη δύση του ηλίου, οι γενναίοι Ευζώνοι παραμένουν ακλόνητοι στις θέσεις τους, ενώ οι Τούρκοι, αποδεκατισμένοι, υποχωρούν προς τις γραμμές απ' όπου ξεκίνησαν, εγκαταλείποντας εκατοντάδες νεκρούς στο πεδίο. Ήταν μια θριαμβευτική αντεπίθεση, που έσωσε το μέτωπο και χάρισε στο 3/40 Σύνταγμα μια από τις πιο ένδοξες στιγμές του.

Η αντεπίθεση των Ευζώνων υπήρξε θυελλώδης. Οι Τούρκοι, αιφνιδιασμένοι από την ορμή των ανδρών, δεν πρόλαβαν να αντιδράσουν. Οι γραμμές τους διαλύθηκαν, και οι Έλληνες, με τις λόγχες προτεταμένες, τους καταδίωξαν ως τις πρώτες θέσεις εξόρμησης. Ο εχθρός εγκατέλειψε εκατοντάδες νεκρούς στο

πεδίο. Ήταν μια από τις πιο λαμπρές στιγμές του Συντάγματος, αλλά και μια από τις πιο αιματηρές. Έπεσαν οι ανθυπολοχαγοί Μαρκαντής, Παλάκας και Ζανουλάκης, καθώς και τριάντα εύζωνοι, ενώ οι τραυματίες ξεπέρασαν τους διακόσιους πενήντα. Οι απώλειες του Συντάγματος ήταν βαριές, αλλά η νίκη — ολοκληρωτική, όμως οι γραμμές κράτησαν· η γη που είχαν υπερασπιστεί έμεινε ελληνική.

Εικόνα 29. Αναμνηστική φωτογραφία των Ευζώνων Βλαχοδήμου και Μπαρμπούτη από τους Καλαρρύτες που εστάλη από το Σαγγάριο στις 3 Οκτωβρίου 1921(?).

Πηγή: Αρχείο Παναγ. Κωσταρέλλη, όπως αναρτήθηκε στη σελίδα του Χρ. Σιούλα "Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας, 1909 – 1974"

Όταν έπεσε η νύχτα, οι Εύζωνοι παρέμεναν ακλόνητοι στις θέσεις τους, με το όπλο στο χέρι. Ο διοικητής τους,

τραυματισμένος σοβαρά στον βραχίονα, αρνήθηκε να απομακρυνθεί: «Δεν εγκαταλείπω τους άνδρες μου, όσο υπάρχει μάχη, θα είμαι εδώ», είπε, αποκρύπτοντας τον πόνο του για να μη λυγίσει το ηθικό των στρατιωτών. Η λαμπρή αυτή νίκη του Εσκή Πολάτλι αποτέλεσε το επιστέγασμα μιας αλυσίδας ηρωισμών. Ολόκληρη η ελληνική παράταξη αναθάρρησε· το 3/40

Σύνταγμα Ευζώνων απέδειξε για ακόμη μια φορά πως, όπου κι αν πολεμήσει, κρατά τις Θερμοπύλες της Τιμής.

Η 30ή Αυγούστου κύλησε μέσα σε σχετική ησυχία, με λίγους μόνο πυροβολισμούς μεταξύ των σκοπών. Νύχτωσε. Το ψύχος απλώθηκε στον ορίζοντα, καθιστώντας αδύνατη κάθε οπτική αναγνώριση ακόμη και σε μικρή απόσταση. Κάποια ασυνήθιστη κινητικότητα ακούγεται στο χωριό Καρσακλή, όπου βρίσκεται το αρχηγείο της περιοχής. Είναι φανερό ότι κάτι συμβαίνει. Η ώρα είναι 20:00. Οι αξιωματικοί συγκεντρώνουν τα τμήματα και ανακοινώνουν τη διαταγή:

«Η Στρατιά, για λόγους που εμείς δεν γνωρίζουμε, διέταξε να σταματήσει ο αγώνας. Απόψε, όλα τα νικηφόρα ελληνικά στρατεύματα θα εγκαταλείψουν τις θέσεις τους στις 2 μετά τα μεσάνυχτα και θα υποχωρήσουν προς τον ποταμό Σαγγάριο».

Το ηρωικό Σύνταγμα ξεκίνησε χωρίς να παρενοχληθεί, διέσχισε τον Σαγγάριο ποταμό και μέσω του Καιμάζ έφτασε στα υψώματα Μαλιά – Μασί, όπου ορίστηκε η νέα γραμμή άμυνας της Στρατιάς. Εκεί έληξε η επιθετική του αποστολή, την οποία έφερε εις πέρας με τέτοια επιτυχία, ώστε ακόμη και ο τίτλος του «ανδρείου» φαίνεται μικρός μπροστά στα κατορθώματα που πέτυχαν οι αξιωματικοί και οι οπλίτες του, «πραγματικοί ημίθεοι.»

Ένας Χρόνος Σιωπής και Προσμονής (1921–1922)

Ύστερα από τους σκληρούς αγώνες του καλοκαιριού του 1921, οι ελληνικές δυνάμεις σταμάτησαν την προέλαση. Το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων, εξαντλημένο αλλά αγέρωχο, εγκαταστάθηκε στις αμυντικές γραμμές της Μικράς Ασίας — εκεί όπου ο ελληνικός στρατός κράτησε επί έναν ολόκληρο χρόνο, φυλάγοντας την τιμή της Πατρίδας.

Ήταν μια δύσκολη περίοδος σιωπής και προσμονής· οι στρατιώτες πάλευαν καθημερινά με την κούραση, τη νοσταλγία και την αβεβαιότητα, μα παρέμεναν πιστοί στη σημαία και στο καθήκον. Στο μεταξύ, ο εχθρός ανασυντασσόταν, προετοιμάζοντας τη μεγάλη επίθεση που θα έκρινε τη μοίρα της εκστρατείας. Έτσι, τον Αύγουστο του 1922, το 3/40 βρέθηκε ξανά εκεί όπου το καλούσε η ιστορία — στην πρώτη γραμμή της μάχης.....

Η Τουρκική Αντεπίθεση – Ο Αύγουστος του 1922 και η Σωτηρία της Σημαίας

Η 13η Αυγούστου 1922 ξημέρωσε βαριά πάνω από τα βουνά της Μικράς Ασίας. Στην περιοχή Ντογιέρ, βόρεια του Αφιόν Καραχισάρ, τα δύο τάγματα του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων — το 1ο και το 2ο — βρίσκονταν σε επιφυλακή υπό τη διοίκηση του ταγματάρχη Γεώργιο Παπαστεργίου. Το 3ο Τάγμα, υπό τον ηρωικό Δημολίστα, είχε μεταφερθεί στην Ανατολική Θράκη.

Στις 4 τα ξημερώματα ακούστηκαν οι πρώτοι κανονιοβολισμοί: η τουρκική επίθεση είχε αρχίσει. Το Σύνταγμα τέθηκε αμέσως σε πολεμική ετοιμότητα. Οι Ευζώνοι γνώριζαν ότι αυτή η μάχη δεν θα ήταν σαν τις άλλες. Ο εχθρός, ενισχυμένος και αποφασισμένος, επιδίωκε την τελική αναμέτρηση. Την 14η Αυγούστου, το Σύνταγμα έλαβε διαταγή να κινηθεί προς το Αφιόν Καραχισάρ, και το ίδιο απόγευμα να στραφεί προς την περιοχή Ευρέτ, όπου έφτασε με τη δύση του ήλιου.

Εικ. 30. Στη βρύση για νερό – Ντερμπέντ 23/6/21 – Μέτωπο Ουσάκ. Πηγή: Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», 1919–1922. venizelosarchives.gr/show/47101.

Λίγες ώρες αργότερα, καθώς οι άνδρες αναπαύονταν, νέοι πυροβολισμοί ακούστηκαν από την κατεύθυνση του Ουλουτζάκ. Οι Εύζωνοι σηκώθηκαν όρθιοι· σε λίγα λεπτά ήταν όλοι στη θέση τους. Η μάχη που ακολούθησε υπήρξε σφοδρή και παρατεταμένη. Το 3/40 Σύνταγμα, καθοδηγούμενο από αξιωματικούς αποφασισμένους, αντιμετώπισε και διέλυσε μια ολόκληρη τουρκική μεραρχία ιππικού, που είχε εισχωρήσει στις ελληνικές γραμμές για να χτυπήσει τα μετόπισθεν του Β' Σώματος Στρατού. Η σύγκρουση αυτή, από τις λίγες καθαρές ελληνικές νίκες εκείνων των ημερών, ανέδειξε ξανά τη δύναμη και την ψυχή των Ευζώνων. Στα χέρια τους έπεσαν τέσσερα πυροβόλα, πολλοί ίπποι και αιχμάλωτοι Τούρκοι.

Την επόμενη ημέρα, 16 Αυγούστου, οι γενναίοι Εύζωνοι κινήθηκαν προς δυσμάς, ενισχύοντας τη μεραρχία που δεχόταν σφοδρή πίεση στα υψώματα του Χαμουρκιόι. Η μάχη ήταν λυσσαλέα. Ο λοχαγός Τσαντούκλας, ο υπολοχαγός Βενέτης και ο ανθυπολοχαγός Αναγνωστάκης έπεσαν μαχόμενοι στην πρώτη γραμμή, ενώ ο διοικητής του Συντάγματος, τραυματισμένος στον αριστερό βραχίονα, αρνήθηκε να αποχωρήσει· παρέμεινε στο πεδίο έως το τέλος της σύγκρουσης, για να μη λυγίσει το ηθικό των ανδρών.

Η υποχώρηση που ακολούθησε δεν έμοιαζε με φυγή· ήταν τακτική, συντεταγμένη και περήφανη, όπως ταίριαζε στο 3/40. Το Σύνταγμα κινήθηκε προς τη χαράδρα του Αλή Βεράν, όπου ενεπλάκη σε νέα μάχη εξίσου σφοδρή. Εκεί παραλίγο να επικρατήσει σύγχυση — αλλά κάποιοι ηγήτορες στάθηκαν όρθιοι, άγγιξαν τις ψυχές των ανδρών και ξανάφεραν τη φλόγα της πειθαρχίας και του καθήκοντος. Ήταν η στιγμή που γράφτηκε μια από τις πιο συγκλονιστικές σελίδες του Συντάγματος.

Στο φυλλάδιο «Η Σημαία μας», που συντάχθηκε αργότερα, διασώζεται η σκηνή:

Ακόμη και αργότερα, όταν ήρθε ο φοβερός Αύγουστος του 1922 και ο στρατός μας, εξαντλημένος, διαλυόταν, εγκαταλείποντας το μέτωπο που κατέρρεε, υπήρξαν ψυχωμένοι Έλληνες που έσωσαν μαζί με τη σημαία και τη ζωή χιλιάδων στρατιωτών. Την ώρα που το 3ο Ευζωνικό Σύνταγμα υποχωρούσε προς το Τομπλού Μπουνάρ, ο λοχαγός Βασίλειος Ρήγας, ο οποίος εκτελούσε

καθήκοντα υπασπιστή, άρπαξε τη σημαία, ανέβηκε έφιππος και την ύψωσε ψηλά...«Πού πάτε, βρε παιδιά;» φώναξε.

«Έτσι θα αφήσετε τη Σημαία μας; Όσοι δεν ξέχασαν ότι είναι Έλληνες, ελάτε να την υπερασπιστούμε!»

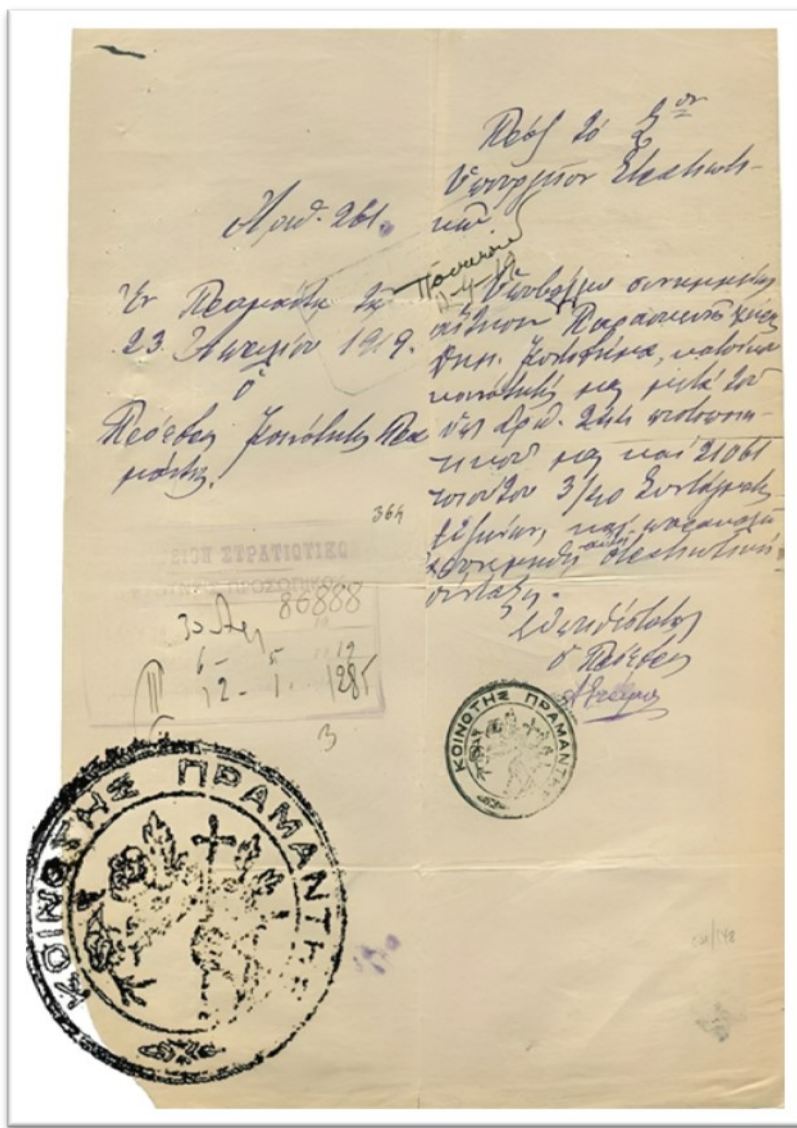
Στο θέαμα της γαλανόλευκης, ήταν σαν να έβλεπαν μπροστά τους τη μακρινή πατρίδα. Οι εξαντλημένοι Ευζώνοι, που μετά βίας στέκονταν όρθιοι, συνήλθαν από την απογοήτευσή τους. Περίπου τριακόσιοι άνδρες, μαζί με όσους βαθμοφόρους είχαν απομείνει, συγκεντρώθηκαν γύρω από τη σημαία. Μετά από μια γρήγορη, σχεδόν πυρετώδη ανασύνταξη, στάθηκαν σε μια θέση και, υπό τις διαταγές του Ρήγα, προέβαλαν σθεναρή αντίσταση, χάρη στην οποία σώθηκε από την αιχμαλωσία μια μεγάλη φάλαγγα του Ελληνικού Στρατού — περισσότεροι από έξι χιλιάδες άνδρες....

Και εκεί, μέσα στην κόλαση της μάχης, στάθηκαν όρθιοι και ανίκητοι, κρατώντας τις γραμμές και δίνοντας χρόνο να σωθούν πάνω από έξι χιλιάδες Έλληνες στρατιώτες που κινδύνευαν με αιχμαλωσία. Ήταν η τελευταία πράξη του μεγαλείου τους.

Τις επόμενες ημέρες, το Σύνταγμα, υπό τη διοίκηση του ταγματάρχη Καλωνά, υποχώρησε συντεταγμένο έως το Τσεσμέ, και στις 31 Αυγούστου 1922 αποβιβάστηκε στη Χίο. Από εκεί μεταφέρθηκε στη Μακεδονία, εντασσόμενο στον Στρατό του Έβρου.

Το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων δεν διαλύθηκε ποτέ. Δεν γνώρισε ήττα· υποχώρησε μόνο ύστερα από ανώτερη διαταγή. Κουβαλούσε μαζί του τη σημαία του, ματωμένη και δοξασμένη, και την περηφάνια ότι είχε πολεμήσει μέχρι τέλους — όπως πολεμούν οι άνδρες που γράφουν Ιστορία.

Το 1924 ορίστηκε έδρα του Συντάγματος τα Ιωάννινα· στη συνέχεια μεταστάθμευσε στην Πρέβεζα ως 40ό Σύνταγμα Ευζώνων. Στις 1 Αυγούστου 1929 ανασυγκροτήθηκε ως 40ό Τάγμα Ευζώνων στην Άρτα, απ' όπου — το 1897 — είχε ξεκινήσει την ιστορική του πορεία, με τη γαλανή σημαία του υψωμένη και με τις ευχές του λαού για τη νίκη.

Εικ. 31. 23 Απριλίου 1919
– Αίτημα του Προέδρου
της Κοινότητας
Πραμάντων προς το
Υπουργείο
Στρατιωτικών για
χορήγηση τιμητικής
σύνταξης στην
Παρασκευή, χήρα
Δημητρίου Καραδήμα
που υπηρετούσε στο 3/40
Σύνταγμα Ευζώνων.
Σύμφωνα με τους
πίνακες του Υπουργείου
Στρατιωτικών, ο
Δημήτριος Καραδήμας
είχε αποβιώσει από
μηνιγγίτιδα στις 6
Δεκεμβρίου 1913.

Πηγή : Collectio

Έκθεση Πεπραγμένων του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων (1912–1923)

Το έγγραφο αποτελεί επίσημη στρατιωτική έκθεση που συνοψίζει τη δράση του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων κατά την περίοδο 1912–1923, από τους Βαλκανικούς Πολέμους έως και τη Μικρασιατική Εκστρατεία. Συντάχθηκε το 1925 και περιλαμβάνει στοιχεία για τις επιχειρήσεις, τις απώλειες και τις μετακινήσεις του Συντάγματος. Το τεκμήριο προέρχεται από το Αρχείο ΓΕΣ/ΔΙΣ, Φ.242/1ΣΤ, Έκθεσις Πεπραγμένων 3/40 Συντάγματος Πεζικού από της Συγκροτήσεως του 1912 μέχρι τέλους Αυγούστου 1923, εκδ. Διοικητής 3/40 ΣΕ, Προσοτσάνη, 20 Σεπτεμβρίου 1925.

Εκθέσεις Πεπραγμένων

3/40 Συντάγματος Πεζικού από της συγκροτήσεώς του 1912
(Σ/βριος) μέχρι τέλους Αυγούστου 1922.

Η κήρυξις του πολέμου 1912 εΐρε τὸ Σύνταγμα τοῦτο εἰς 3ον Πόλεμον Εὐ-
ζώνων ἐν Ἀρτῇ ὑπὸ Δ/τὴν τὸν Ἀντ/ρχον Κοντοῦλην. Ἀλέξανδρον διέβη τὸν
Ἀραχθὸν διὰ τῆς γαφύρας καὶ κατέλαβε τὰ ὕψημετα Ἱμαρέτ ὅπου καὶ ἐπὶ
τέστῃσε προφυλακῆς.

Κατάληψις ὕψημετων Εἰλάφας Νοτίως χωρίου Κομφιδῶ

Ἀπώλειαι ἐχθροῦ ἀρκετοὶ νεκροὶ καὶ τραυματίαι. Ἡμετεροὶ πέντε νεκροὶ
ἐξ ὧν ὁ εἰς Ἀνθ/στὴς Θεοδοσίου καὶ 15 τραυματίαι δηλῆται. Κατάληψις
πέντε Πηγαδίων. Ἐχθρὸς ἐγκτελείψη δύο πυροβόλα πολλοὺς νεκροὺς καὶ
τραυματίας. Ἡμετεροὶ ἀπώλειαι 20 νεκροὶ δηλῆται. Κατάληψις ὕψημετων
πεστῶν κατόπιν τετραῶρου μάχης κατάληψις ὕψημετων Ἀετορέχης. Ἀπώλειαι
ἐχθροῦ 500 νεκροὶ καὶ τραυματίαι. Ἡμετεροὶ ἀρκετὰ σοβαρὰ εἰς Ἀξιωμα-
τικούς καὶ δηλῆτες μετὰ τῶν ὁπλίων ὁ Ἀνθ/γὸς Γαρούνης καὶ Ἀνθ/στὴς
Κλεονάτος μέχρι 6ης Ἰανουαρίου 1913 τὴν 7ην Ἰανουαρίου 1913 διετέχθη
ἐπιθετικὰ ἀναγνώρισις ὅπῃ τοῦ τότε Ἀντ/ρχου Ἰωάννου Δημ. Ἐπώνηλας
εἰς τὰς θέσεις του. Παρέμεινε μέχρι τῆς 20ης Φεβρουαρίου 1913. Πολλοὶ
ἡκρωτηριάσθησαν ἐκ τῶν πυροκαυτημάτων.
Τὴν 21ην Φεβρουαρίου γενικὴ ἐπίθεσις 25 χιλιάδων περαιομένων καὶ
βλοκλήρων τὸ πολεμικὸν ὄπλιον.
Μεταστῆθμευσις εἰς Μακεδονίαν. Παρέμεινε ἐν κατωτέρῳ ὕψημετι τῆς Μπου-
ρίτης ἐνθα ἤρχισεν ἡ ἀνασυγκρότησις εἰς Σύνταγμα τοῦ ὁποῦ τὴν Διοί-
κησιν ἀνέλαβε ὁ Σύν/ρχης Φικιῦρος Ι.

Ἑλληνοβουλγαρικὸς Πόλεμος

17 Ἰουνίου 1913 κατάληψις ὕψημετων Μπογιᾶτοι. Ἡμετεροὶ ἀπώλειαι ὁ
Υπολ/γὸς Λογοθέτης 23 δηλῆται νεκροὶ καὶ πολλοὶ τραυματίαι.

10ον Σιδηροδρομικὸν Φυλάκιον Ἡ ἐκ 10 ἀνδρῶν φρουρᾷ μὲ ἐπὶ κεφαλῆς
λοχίαν ἀφοῦ ἐπολέμησε μέχρις ἐσχάτων ἐξουδετερώθη φονευθέντων ἐπτά καὶ
τραυματισθέντων σοβαρώτατα τοῦ ἐπὶ κεφαλῆς Λοχίου.

Βεβαίρεται ὁ ἡρωϊσμός τοῦ Λοχίου καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν τῆς φρουρᾶς.
Τὴν 18ην Ἰουνίου 1913 ἐπίθεσις καὶ κατάληψις ὕψημετων Κερκώρι.
Ἀπώλειαι ἐχθροῦ 100 νεκροὶ. Ἡμετεροὶ 30 μετὰ τῶν ὁπλίων ὁ ἑφεδρὸς
Υπολ/γὸς Κερκώριος Δ/τῆς τοῦ 2ου Δόχου.

Κατάληψις ὕψημετων Β.Δ. τοῦ Σταθμοῦ Κυλιντήρι. κατόπιν διήμερον πείσ-
ματόδους μάχης.

Τὴν πρωὴν τῆς ἐπομένης 19ῃ Ἰουνίου 1913 ἐπίθεσις καὶ κατάληψις ὕψη-
μετων Β.Δ. τοῦ Σταθμοῦ Κυλιντήρι μετὰ διήμερον πεισματώδη μάχην. Ὑπο-
χώρησις τοῦ ἐχθροῦ πρὸς Δοῦρνήνην-Στρωμνίτση. Ἀπώλειαι ἐχθροῦ ἀρκετοὶ
νεκροὶ. Πολλὰ λάφυρα. Ἡμετεροὶ φονευθέντες ἐξήκοντα περίπου μετὰ τῶν
ὁπλίων ὁ ἥρωϊς Ἀνθ/γὸς Κομπολίτης ἐκ Κερκώριος. Κατάληψις ὕψημετων Βορείως
Στρωμνίτσης μετὰ πεισματώδη μάχην.

Ἐπυνενχέειν κατάληψις ὕψημετων κερὶ Πετσόβου μετὰ ὁλοήμερον σκληρὰν
μάχην. Ἡμετεροὶ ἀπώλειαι 20 νεκροὶ δηλῆται. Ἐχθρὶ καὶ ἐντεπίθεσις σκο-
ποῦσαι τὴν ἀνακαταλήψιν τῶν ὕψημετων Πετσόβου παρέμειναν ὡνεὶ ἀποτελέ-
σματος. Ἡμετεροὶ ἡμύνησαν ἐρρωμένως. Ἀπώλειαι ἡμετέρων πενήτηκοντε
νεκροὶ μετὰ τῶν ὁπλίων ὁ ἑφεδρὸς Υπολ/γὸς Κεχαγιῆς εἰς Ἀρτῆς καὶ
ἐν κατὸν τραυματίαι.

Β' Περίοδος Βῦρβακτου Πόλεμου

Μετὰ τὴν ὑπογραφήν τῆς Εἰρήνης μετὰ τῶν Βουλγάρων τὸ Σύνταγμα συνε-
κεντρώθη κατὰ μῆνα Σ/βριον 1913 ἐν Θεσσαλονίκῃ μὲ σκοπὸν νὰ μεταστῇ-
μεθ' εἰς Ἰωάννιναν ἐκτραχινθείσῃ ὅπως τῶν σχέσεων μετὰ τῶν Τούρκων
παρέμεινεν ἐπὶ τινὰ εἰσέτι χρόνον ἐν Θεσσαλονίκῃ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ
μηνὸς Νοεμβρίου 1913 ὁπότε μεταστῆθμευσεν εἰς Ἰωάννιναν μέσω Φλωρίνης-
Κορυτσῆς καὶ ἀνέλαβε τὴν Προκάλυψιν τοῦ Ἑλληνοαλβανικῶν συνόρων μέχρι
τοῦ Μαρτίου 1914 ὁπότε μεταστῆθμευσεν εἰς Ἀρτὴν ἐνθα παρέμεινε μέχρι
Σ/βρίου 1915. Ἡ κήρυξις τῆς ἐπιστρατεύσεως τοῦ 1915 εΐρε τὸ Σύνταγμα
ἐν Ἀρτῃ. Συμπληρώσις ἐπιστρατεύσεως ἀνασυγκροτήσεως. Μεταστῆθμευσις
Συν/τος εἰς πόλιν Νιγρίταν ἐνθα παρέμεινε μέχρι Ἀπριλίου 1916 ὁπότε
διετέχθη ἡ μεταστῆθμευσις εἰς τὸ χωρίον Κιουκιοῦ καὶ ὅσον τὰ ἀνωτέρω
μέρη κατέλαβεν ὁ Ἀγγλοσεξωνικὸς στρατός. Παρέμεινεν μέχρι τέλους Ἰου-
νίου 1916 ὁπότε μεταστῆθμευσεν εἰς Ἀρτὴν παρέμεινεν μέχρι τὸν Μάρτιον
1918.

Τὴν 10ην Σ/βρίου 1918 μεταστῆθμευσεν εἰς τομὴν Μοναστηρίου. Ὑπογρα-
φείσης τῆς ἀνακωχῆς τὸ Σύνταγμα μετ' ὁλοκλήρου τῆς IX Μεραρχίας παρέμει-
νε εἰς Φλώρινα ἀναλαβὼν τὴν προκάλυψιν τῶν Ἑλληνοσερβικῶν συνόρων
-//.

μέχρι λήμνη Πρέσπης. Τήν προκείμενην ταύτην τὴν Σύστασιν διετήρησεν μέχρι τὸν Μάρτιον 1919 ὁπότε μετεστάθμευσεν εἰς Ἀνατολικὴν Μεκεδονίαν (περιφέρειαν Ποροίων) μέχρις Ἰουλίου 1920 ἔτους. Τὸν μῆνα τοῦτον μετεστάθμευσαν εἰς Μπουκίαν μέχρις ἄρχην Ὀκτωβρίου 1920 ἔτους. Προκείμεναι ἑλληνοβουλγαρικῶν συνόρων ἐκ περὶ τοῦ 1350 μέχρι Ἀρμάνης. Τήν 19 Μαΐου 1920 κίνησιν καὶ κατάληψιν Ἀυτινῆς Ἑλλάδος. Ἀνάληψιν προκαλούμεως ἐκὸς Γερμανίας Ἀδριανουπόλεως Μουσταφᾶ Πασᾶ-ἡγετὴς τῆς μέχρι Ἀρδὰς ποταμοῦ μέχρι 57ης Ἰουλίου 1920. Τήν 7ην Ἰουλίου 1920 διετάχθη ἡ κατάληψις τῆς Ἀδριανουπόλεως. Τὸ σύνταγμα κατόπιν σκληρῶν μαχῶν ἀνάγκασε τὸν ἐχθρὸν νὰ παραδῶσιν τὴν πόλιν ἐν τῷ ὄρει. Εἰς τὴν πολυήμερον αὐτὴν μάχην ἐφονεύθη ὁ Ἀρχηγὸς Διαμάντης Νικολάος ἐκ Βουλγαρείου Ἀρτῆς καὶ 21 ἑτεροὶ δηλῶνται, συνολικῶς δὲ 250000 ἀνδρῶν κατὰ τὸ χωρίον Χάμφα. Μετὰ τὴν εἰς Ἀδριανουπόλιν. Τὸ σύνταγμα παρέμεινε εἰς Ἀδριανουπόλιν μέχρι 15ης Ἀυγούστου 1920 ἔτους ὁπότε ἀνεχώρησεν διὰ Μουδανίαν πλὴν ὅμως λόγῳ τῶν κλοπῶν μεταφέρθη εἰς Θεσσαλονίκην διὰ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως. Τήν 20ην Ν/βρίου 1920 ἔτους μετεστάθμευσεν εἰς Ἀθήνας ἐνθα παρέμεινεν μέχρι τῆς 16ης Μαρτίου 1924 ὁπότε ἀνεχώρησεν διὰ Μουδανίαν. Μετεστάθμευσεν εἰς Προῦσαν ἐνθα παρέμεινεν μέχρι 10ης Ἀπριλίου 1920 ἔτους. Τήν 22αν Ἀπριλίου ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Συν/ρχου Ἐδμ. Λέδου μετεστάθμευσεν εἰς Σμύρνην μέχρι 3ης Μαΐου ὁπότε ἀνεχώρησεν διὰ τὸν τόμον Ὀρτάτης Μπουλατζί. Τήν 24ην Ἰουλίου συνεκροτήθη μικτὸν ἐκδοκασμα ὑπὸ τὸν Βουλγαρὸν προοριζόμενον διὰ τῆς ἐπιχειρήσεως Σαγγαρίου ὁπότε ἐκινήθη τὴν 26ην Ἰουλίου πρὸς κατεύθυνσιν Πουλσῆ-Μπινιάρ. Αἰὸν-Χαρχισάρ-Ἀζιζιέ καὶ διὰ μέσου τῆς ἡμιμῆρας ἐφθάσε τὸ ἐσπέραις τῆς 7ης Ἀυγούστου εἰς Ἀζιζιέ. Τήν πρωτὴν τῆς ἐπομένης συνήψε μάχην ἣτις διήρκεσε κατ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Προνεύθη ὁ Ἀνθ/γός Λέων Γεώργιος ἐκ Χοσίφως Ἀρτῆς καὶ ὁ δηλῶνται. Τήν 16ην Ἀυγούστου κατέλαβε τὸ ὄριον Καλέ Γκρότο. Κατὰ ταύτην ἔπεσαν ὁ Ἀρχηγός Ἀναστασόπουλος 2ῆσιμος Δ/τῆς τοῦ 3ου Πάγματος Κασσιφῆς Ἀνδρέας Δ/τῆς 5ου λόχου, Γκαρτουίνης Σων/νος Δ/τῆς 10ου Λόχου, ὑπολ/γός Μαριώλης Βούγγελος Δ/τῆς 10 Λόχου, ὑπολ/γός Νταῆς Σων/νος τοῦ 14ου Λόχου, Ἀνθ/γός Ρίγος Γεώργιος τοῦ 10ου Λόχου, Ἀνθ/τῆς Κωσταρίδης III κολ/χίος καὶ τὸ ἡμῶν σχεδὸν τοῦ Συν/τος εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας. Τὴν ἑμῶν τοῦ Καλέ Γκρότο διήκουνεν ὁ Μουσταφᾶ Κεμάλ προσωνυμῶς. Ἐξέκρεται ὁ ἡρωϊσμός τῶν ΔΕ/κῶν καὶ δηλῶνται ὅτι τινες ἀνερρίχοντο ἐπὶ τῶν ἀκροτήτων βράχων τοῦ Καλέ Γκρότο ὡς εἰλουροί. Ἀλλὰ πάλιν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἐχθροῦ οὐδὲν ἐπέδωσαν. Μάχη ὁφθαλμῶν πολλὰ πῆ. Κατὰ τὴν τριήμερον ταύτην σκληρὰν μάχην εὗραν τὸν θάνατον ὁ Μιχαῆλης Μπαλαβάνης Δ/τῆς 2ου Λόχου, Ἀνθ/γός Μενάκης καὶ τετρακκοί. περὶ τοῦ δηλῶνται φονευθέντες καὶ τραυματισθέντες. Μέχρι 15ης Ἰανουαρίου 1922 παρέμεινεν ἐν ἐπιστάσει εἰς περιοχὴν Μπανάλι ἐν συνεχείᾳ καὶ μέχρι τῆς 14ης Ἀυγούστου ὁπότε διετάχθη ἡ ἀποχώρησις ἐλαβεν ἀποστολὴν φρουρήσεως τοῦ ὑποτομέως Μπουλατζί. Κατὰ τὴν ἀποχώρησιν ἀνέλαβεν ἀποστολὴν ἐπισκοπικῆς δόξαν πολλὰς μάχας. Ἀρχῆς Σ/βρίου ἀποβιβάζεται εἰς Χίον ὅπου παρέμεινεν μέχρι τὴν 20ην Ἰούλιου. Ἐν συνεχείᾳ μετεστάθμευσεν εἰς Σέρρες.

Τὸν μῆνα Νοέμβριον 1924 κατόπιν τοῦ νέου ὁργανισμοῦ τοῦ Στρατοῦ μετωνομάσθη εἰς 24ον Σύνταγμα Πεζικοῦ τοῦ 24ου Συν/τος μετονομασθέντος 3/40 Σύνταγμα Εὐζώνων.

Προσωπὸν τῆς 20.9.1925

ο

Δ/τῆς τοῦ Συν/τος

Ν. Χερμενιάλης

2.2.2 Β' Περίοδος (1940–1941): Ελληνοϊταλικός Πόλεμος

Προετοιμασία και αναδιοργάνωση του Ελληνικού Στρατού (μετά το 1922 – 1940)

Μετά τη Μικρασιατική Εκστρατεία, ο Ελληνικός Στρατός αφοσιώθηκε με συνέπεια στην αναδιοργάνωση, την ανασυγκρότηση και την εντατική εκπαίδευσή του. Οι αξιωματικοί και οι οπλίτες που παρέμειναν στις τάξεις του επέδειξαν υψηλό φρόνημα και αυταπάρνηση, με στόχο την αποκατάσταση της μαχητικής ικανότητας και της πειθαρχίας του στρατεύματος. Στην Ήπειρο, το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων (πρώην 3/40 Σ.Ε.), με έδρα την Άρτα, υπήρξε υπόδειγμα στρατιωτικής ευταξίας και επαγγελματισμού. Με συστηματική εκπαίδευση, άρτια οργάνωση και συνεχή φροντίδα για τη βελτίωση της πολεμικής ετοιμότητας, οι Εύζωνοι του Συντάγματος προετοίμαζαν με πίστη και προσηλωση την ώρα της δοκιμασίας. Η διεθνής κατάσταση επιδεινώθηκε ραγδαία. Τον Απρίλιο του 1939, η Ιταλία του Μουσολίνι κατέλαβε την Αλβανία, μετατρέποντάς την σε ορμητήριο επιθετικών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια. Η συγκέντρωση στρατευμάτων στα ελληνοαλβανικά σύνορα αποκάλυπτε καθαρά τις βλέψεις της φασιστικής Ρώμης εναντίον της Ελλάδας. Οι προκλήσεις που ακολούθησαν — οι βομβαρδισμοί του «Ωρίων» και, κυρίως, ο άνανδρος τορπιλισμός της «Έλλης» — εξαγρίωσαν το πανελλήνιο και έπεισαν οριστικά ότι η σύγκρουση ήταν αναπόφευκτη. Αντί όμως να κάμψουν το ηθικό του λαού, τα γεγονότα αυτά ενίσχυσαν την αποφασιστικότητα και την εθνική συνοχή. Ο Ελληνικός Στρατός, πλήρως προετοιμασμένος, ανέμενε πλέον τη διαταγή για να εκπληρώσει το ύψιστο καθήκον του: την υπεράσπιση της πατρίδας.

Η ιταλική εισβολή και η άμυνα στην Ήπειρο (Οκτώβριος – αρχές Νοεμβρίου 1940)

Στα μέσα Οκτωβρίου του 1940, οι πληροφορίες για επικείμενη ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδας πλήθαιναν. Στις 14 Οκτωβρίου, το Γενικό Επιτελείο Στρατού διέταξε τις δυνάμεις της Αλβανίας να τεθούν σε ετοιμότητα, καθώς οριζόταν ως πιθανή ημερομηνία έναρξης της εχθρικής ενέργειας η 26η Οκτωβρίου. Ύστερα από λίγες ημέρες έντασης και αναμονής, η επίθεση εκδηλώθηκε το πρωί της 28ης Οκτωβρίου 1940. Ο πόλεμος Ελλάδας–Ιταλίας είχε αρχίσει. Από την πρώτη στιγμή, το έθνος σύσσωμο βρέθηκε στο πλευρό

του στρατού. Οι καμπάνες ήχησαν σ' όλη την επικράτεια, και οι πολίτες με συγκίνηση και ενθουσιασμό έσπευσαν να καταταγούν. Το διάγγελμα του Βασιλέως Γεωργίου Β', με το πατριωτικό του κάλεσμα «Με πίστη στον Θεό και στα πεπρωμένα της Φυλής...», αντήχησε στις ψυχές όλων. Ήταν η στιγμή που το έπος του '40 γεννιόταν. Νέες Θερμοπύλες και νέες Σαλαμίνες ετοιμάζονταν να γραφτούν στα βουνά της Ηπείρου, όπου ο λαός και ο στρατός πολεμούσαν ενωμένοι για την ελευθερία.

Εικ. 32. Ο Σώτος Μπανταλούκας, εύζωνας, 1929. Πηγή: Αρχείο Β. Μπανταλούκα

Η ιταλική επίθεση εκδηλώθηκε σε ολόκληρη τη μεθοριακή γραμμή, από το Ιόνιο Πέλαγος ως τις Πρέσπες. Η κύρια προσπάθεια του εχθρού στράφηκε προς την κατεύθυνση Γράμμος-Μέτσοβο, με σκοπό τη διάσπαση του ελληνικού μετώπου και την ταχεία προέλαση προς τα Ιωάννινα. Την ευθύνη του τομέα από τη θάλασσα μέχρι το Καλπάκι ανέλαβε η 8η Μεραρχία, υπό τη διοίκηση του Υποστράτηγου Χαράλαμπου Κατσιμήτρου.

Στην ίδια Μεραρχία ανήκε και το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων, με διοικητή τον Συνταγματάρχη Θρασύβουλο Τσακαλώτο, που επρόκειτο να διακριθεί στις επόμενες μάχες. Οι πρώτες ημέρες υπήρξαν κρίσιμες. Παρά τη γενναιότητα των ανδρών, η υπεροχή του εχθρού σε μέσα και αριθμούς ήταν συντριπτική. Οι ιταλικές μονάδες, υποστηριζόμενες από άρματα μάχης, πυροβολικό και αεροπορία, πίεζαν διαρκώς. Το 3/40 Σύνταγμα, μετά από ηρωική αντίσταση, αναγκάστηκε να συμπτυχθεί πίσω από τον ποταμό Καλαμά, προκειμένου να διατηρήσει συνοχή και να ανασυνταχθεί. Στις 7 Νοεμβρίου 1940, οι Ιταλοί κατέλαβαν το χωριό Μαργαρίτι. Εκεί όμως σταμάτησε οριστικά η προέλασή τους· στο ηρωικό αυτό χωριό της Ηπείρου τερματίστηκε ο «στρατιωτικός περίπατος» που οραματιζόταν ο Μουσολίνι.

Η ελληνική αντεπίθεση και η ανατροπή του μετώπου (Νοέμβριος 1940)

Μετά τη σταθεροποίηση του μετώπου στον ποταμό Καλαμά, ο Ελληνικός Στρατός ανέλαβε την πρωτοβουλία των επιχειρήσεων. Η ηθική υπεροχή και το ακατάβλητο φρόνημα των Ελλήνων στρατιωτών μετατράπηκαν σε ορμητική αντεπίθεση. Οι θρυλικοί τσολιάδες του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων, πιστοί στις παραδόσεις του Όπλου τους, κινήθηκαν με ενθουσιασμό και πίστη στη νίκη. Στις 10 Νοεμβρίου 1940, έπειτα από σφοδρό αγώνα, κατόρθωσαν να ανακαταλάβουν το χωριό Γρανιτοπούλα, το οποίο οι Ιταλοί είχαν οχυρώσει. Η επιτυχία αυτή αναπτέρωσε το ηθικό και αποτέλεσε το προοίμιο μιας γενικότερης ελληνικής αντεπίθεσης. Από τις 15 έως τις 25 Νοεμβρίου, το Σύνταγμα προέλαυνε ασταμάτητα μέσα σε ακραίες καιρικές συνθήκες, κάτω από χιονοθύελλες, ομίχλη και συνεχή εχθρικά πυρά. Οι Εύζωνοι επιτίθεντο με τη λόγχη και το ηρωικό σύνθημα «ΑΕΡΑ!» δονούσε τις πλαγιές της Ηπείρου. Μέσα σε δέκα ημέρες, το 3/40 κατέλαβε διαδοχικά τη Λάβδανη, τη Στρατίνιτσα (18 Νοεμβρίου) και το Κεράσοβο (19 Νοεμβρίου), ανατρέποντας κάθε οργανωμένη ιταλική άμυνα. Στις 23 και 24 Νοεμβρίου διεξήχθησαν οι σφοδρές μάχες στα υψώματα Καστάνιανης και Βάλτιστας, όπου η ορμή των Ευζώνων συνέτριψε τις εχθρικές γραμμές. Η επίθεση υπήρξε θριαμβευτική: τα ελληνικά τμήματα πέρασαν οριστικά στην αντεπίθεση και προχώρησαν βαθύτερα στο αλβανικό έδαφος, σηματοδοτώντας την πρώτη μεγάλη ανατροπή του πολέμου.

Αρ. 605

Ευθείς

I/40 Τ.Β

Πολιμική δράση I/40 ταξίτος Εζώνων από 28-10-40 μέχρι 5-11-40.
 . Το I/40 ταξίμα Εζώνων υπό της ενάρξεως του πολεμικού έργου στο νη Κα-
 θαύρ εργαζόμενων δια την διεκύβιν του δημοτικού έργου. Την 28^η Ουλ-
 βρίου 1940 έφωθεν καί κατήλθεν τοίς λόφοις τῆς Καθαυρίν.
 Την 30^η Ουλβρίου διήλθεν οὐδὲν ἕως γραμμῆς τῆς ταξίτης
 ἀσπασα τὰ ἀνωτέρω κρημασμένα τμήματα.
 Την 31^η Ουλβρίου ἐχθρικοί σπρίσσει ἀναγνωρίσας εὐνοήθως
 ἔμπεδον τῆς γραμμῆς τῆς ταξίτης ἰδίως ἐς τὸ ἀριστερὸν.
 Καθ' ὅς τὰς ἑορμὴς νύκτες εὐνοήθως μέχρι τῆς γραμμῆς καὶ
 ἐχθρικοί σπρίσσει καὶ ἰδίως κολοβωγνύεται, εἰς τὴν οὐσίαν οὐ
 τοῖς ἐνοήθως. Τὴν νύκτα τῆς 1^{ης} ὁρῆς τῆς 2^{ης} Νομβρίου
 ὁ ἐχθρὸς ἰσχυρῶς δι' ἀρμάτων μάχης προεωδύσας νὰ κατα-
 στήσῃ τὰ ἀρματα ἐπὶ τῆς γραμμῆς. Ἡ εὐνοήθως ἀσπασα καὶ
 τῆς ἀρματα ἔμπεδον ἔμπεδον τῆς γραμμῆς καὶ. Τὴν
 ἑορμὴν νύκτα ὁ ἐχθρὸς ἰσχυρῶς τῆς δι' ἀρμάτων εὐνοήθως
 τὴν οὐσίαν οὐ μὲν ἔμπεδον ἀπὸ ἀπὸ καὶ ἐπὶ τῆς γραμμῆς
 οὐ τῆς ἀρματα μάχης.
 Τὴν ἑορμὴν τῆς 1^{ης} Νομβρίου ὁ ἐχθρὸς προεωδύει ἔναντι τῆς ἀρι-
 στερῆς τῆς ταξίτης ἐν τῇ δαύτῃ στρατονομίᾳ καὶ ἔμπεδον τῆς
 δι' οὐσίαν κατήλθεν ἀπὸ τῆς οὐσίαν οὐδὲν. Τὴν
 τῆς 2^{ης} Νομβρίου ἐν τῇ οὐσίαν οὐδὲν ἀπὸ τῆς οὐσίαν οὐδὲν
 διαμὸς κατὰ τὴν ἀριστερὰν τῆς ταξίτης καὶ οὐδὲν ἔμπεδον
 καὶ τῆς οὐσίαν κατήλθεν τὴν οὐσίαν τῆς ἑορμῆς δαύτῃ ἑορμῇ
 τῆς 3^{ης} Νομβρίου ἀπὸ τῆς 9^{ης} ὁρῆς τῆς 1^{ης} ὁρῆς τῆς 2^{ης}
 ἐπὶ τῆς οὐσίαν κατὰ τὴν ἀριστερὰν τῆς ταξίτης τῆς δι'
 12^{ης} (Νομβρίου) ἐπὶ τῆς οὐσίαν οὐδὲν οὐδὲν.

Εικ. 33. Η πρώτη σελίδα της έκθεσης για την πολεμική δράση του Ι Τάγματος του 40ού
 Συντάγματος Ευζώνων. Πηγή: Αρχείο ΓΕΣ/ΔΙΣ, Φ.683/ΙΑ/2

Η προέλαση στη Βόρειο Ήπειρο και η μάχη του Κούτσι (Δεκέμβριος 1940)

Μετά τις σκληρές μάχες του Νοεμβρίου, η προέλαση του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων συνεχίστηκε με ακατάβλητο σθένος και απόλυτη πειθαρχία. Οι Ευζώνοι, συχνά μέσα σε βροχή και χιόνι, προχωρούσαν προς το εχθρικό έδαφος με τη λόγχη στο χέρι, αποφασισμένοι να εκδιώξουν τον εισβολέα από κάθε ελληνικό βράχο. Στις 26 Νοεμβρίου 1940 κατέλαβαν το Πεπελή, κατόπιν το ύψωμα Βοντίνη-Κρόα στις 28 Νοεμβρίου, ενώ ύστερα από εξαιρετικά σκληρές συγκρούσεις, στις 12 Δεκεμβρίου 1940 κατακτήθηκε ο ορεινός όγκος Κόνιακ-Γκαλίσκα. Μετά τις 12 Δεκεμβρίου το Σύνταγμα εισήλθε σε αλβανικό έδαφος και, μέσα από σκληρούς αγώνες, έφτασε στη δέσμη επιχειρήσεων Κούτσι-Καλαράτι-Μπολένα-Βράνιτσα (12-28/12). Οι επιτυχίες αυτές προετοίμασαν το έδαφος για τη μεγαλύτερη αναμέτρηση του Συντάγματος — τη θρυλική Μάχη του Κούτσι.

Από τις 12 έως τις 22 Δεκεμβρίου 1940, το πεδίο του Κούτσι μετατράπηκε σε φλεγόμενο κλοιό. Για δέκα ολόκληρες ημέρες η μάχη μαίνονταν χωρίς διακοπή. Οι Ιταλοί, οχυρωμένοι και ενισχυμένοι, προσπάθησαν απεγνωσμένα να συγκρατήσουν την ελληνική προέλαση, όμως η θυελλώδης ορμή των Ευζώνων δεν αναχαιτίστηκε. Οι άνδρες του 3/40 πολέμησαν με απαράμιλλη γενναιότητα, πολλές φορές σώμα με σώμα, μέσα σε χιόνια και πάγο. Η φωνή «ΑΕΡΑ!» δονούσε τις κορυφογραμμές και η ελληνική λόγχη έγραφε νέα

σελίδα δόξας.

Το αποτέλεσμα ήταν θριαμβευτικό. Οι ιταλικές δυνάμεις υπέστησαν συντριβή· ολόκληρο το 141ο Τάγμα Μελανοχιτώνων αιχμαλωτίστηκε, ενώ το

31ο Σύνταγμα Πεζικού διαλύθηκε ολοκληρωτικά. Ο απολογισμός της μάχης ήταν εντυπωσιακός: 31 αξιωματικοί και 250 οπλίτες αιχμάλωτοι, πάνω από 200 νεκροί και πλούσια λάφυρα — έξι πυροβόλα, ένας λόχος όλμων, αυτοκίνητα και πολεμικό υλικό κάθε είδους.

Μετά τη νίκη στο Κούτσι, οι Εύζωνοι δεν σταμάτησαν. Από τις 22 έως τις 28 Δεκεμβρίου, κατέλαβαν διαδοχικά το Καλαράτ, τη Μπολένα και τη Βράνιτσα, στερεώνοντας πλήρως τη θέση του ελληνικού στρατού στη Βόρειο Ήπειρο. Η νίκη τους στο Κούτσι αποτέλεσε κορύφωση της εποποιίας του 1940 και ανέδειξε το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων ως σύμβολο ανδρείας και αυταπάρνης.

Σταθεροποίηση του μετώπου και η γερμανική εισβολή (Ιανουάριος – Απρίλιος 1941)

Μετά τον θρίαμβο του Δεκεμβρίου, το μέτωπο σταθεροποιήθηκε. Τον Φεβρουάριο το 40ό αντικαταστάθηκε προσωρινά από το 20ό Σ.Π. και τέθηκε ως εφεδρεία· από 1/3/41 επανεγκαταστάθηκε αμυντικά στον Υποτομέα Μπολένας. Οι σκληρές χειμερινές συνθήκες, οι συνεχείς κακουχίες και η έλλειψη ανεφοδιασμού δοκίμαζαν τις αντοχές των μαχητών, όμως το ηθικό παρέμενε ακμαίο. Οι Εύζωνοι του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων εξακολουθούσαν να κρατούν τις θέσεις τους στη Βόρειο Ήπειρο, αποφασισμένοι να διατηρήσουν κάθε σπιθαμή γης που είχαν κερδίσει με αίμα. Στις 19 Μαρτίου 1941, τη διοίκηση παρέδωσε ο Συν/ρχης Θρ. Τσακαλώτος και από 1/4/41 ανέλαβε ο Συν/ρχης Βασ. Πετρόπουλος με Υποδιοικητή τον Αντ/ρχη Ιωάννη Μπίτη, αξιωματικοί έμπειροι και ψύχραιμοι, που ανέλαβαν καθήκοντα μέσα σε μια ιδιαίτερα κρίσιμη περίοδο. Μόλις λίγες εβδομάδες αργότερα, στις 6 Απριλίου 1941, η Γερμανία επιτέθηκε αιφνιδιαστικά κατά της Ελλάδας, εισβάλλοντας από τα σύνορα της Μακεδονίας. Η χώρα, ήδη εξαντλημένη από τον αγώνα εναντίον της Ιταλίας, βρέθηκε αντιμέτωπη και με τον πανίσχυρο μηχανισμό του Χίτλερ.

Παρά τη νέα απειλή, τα ελληνικά τμήματα της Ηπείρου συνέχισαν απτότητα να πολεμούν. Το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων παρέμενε σταθερό στις θέσεις του, αποκρούοντας τις επαναλαμβανόμενες ιταλικές επιθέσεις. Οι Ιταλοί, ενθαρρυμένοι από την προέλαση των Γερμανών στη Μακεδονία, επιδόθηκαν σε νέα επιθετική δραστηριότητα. Στις 8 Απριλίου 1941, εκδήλωσαν

αναγνωριστικές κινήσεις απέναντι από το 3ο Τάγμα, το οποίο είχε εγκατασταθεί στον υποτομέα της Μπολένας. Λίγες ημέρες αργότερα, στις 14 Απριλίου, και ώρα 07:00, εξαπέλυσαν γενική επίθεση, υποστηριζόμενη από ισχυρούς βομβαρδισμούς που διήρκεσαν πάνω από μία ώρα. Παρά την ένταση των πυρών, οι Εύζωνοι κράτησαν τις θέσεις τους. Το μεσημέρι, νέα επίθεση στράφηκε εναντίον του 1ου Τάγματος. Οι Ιταλοί κατόρθωσαν να καταλάβουν προσωρινά τμήμα υψώματος, αλλά η άμεση αντεπίθεση ενός ελληνικού ουλαμού ανέτρεψε την κατάσταση: το ύψωμα ανακαταλήφθηκε και πολλοί Ιταλοί αιχμαλωτίστηκαν.

Την επόμενη ημέρα, 15 Απριλίου, οι βομβαρδισμοί επαναλήφθηκαν με μεγαλύτερη ένταση. Ο εχθρός εξαπέλυσε νέα επίθεση στις 15:00, η οποία αποκρούστηκε με βαριές απώλειες γι' αυτόν. Παρά τις αλλεπάλληλες επιθέσεις, οι Εύζωνοι παρέμειναν ακλόνητοι. Ο ήχος των όλμων και το συνεχές μουγκρητό του πυροβολικού δεν μπόρεσαν να λυγίσουν την αποφασιστικότητά τους να κρατήσουν τις θέσεις μέχρι εσχάτων.

Εικ. 34. Συσσίτιο το 1935 στο κάστρο της Άρτας. 3/40 Σ.Ευζώνων με συσσιτιάρχη τον Αναστάσιο Ασλανίδη. Αρχείο Λεωνίδα Ασλανίδη

Η σύμπτυξη και η επιστροφή (Απρίλιος 1941)

Μετά τις τελευταίες μάχες της 15ης Απριλίου 1941, η αντοχή των ελληνικών δυνάμεων είχε φτάσει στα όριά της. Η προέλαση των γερμανικών στρατευμάτων από τον βορρά κατέστησε αναπόφευκτη τη σύμπτυξη. Στις 16 και 17 Απριλίου, ύστερα από διαταγή της Μεραρχίας, το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων άρχισε να υποχωρεί οργανωμένα προς τα μετόπισθεν. Οι άνδρες, εξαντλημένοι αλλά πειθαρχημένοι, πορεύονταν μέσα από ορεινά περάσματα και χαράδρες, κάτω από καταρρακτώδη βροχή και χωρίς επαρκή εφόδια. Τη νύχτα της 17ης προς 18η Απριλίου, έφτασαν στη χαράδρα Γαλίστη, όπου διανυκτέρευσαν. Στις 18 Απριλίου, το Σύνταγμα τέθηκε και πάλι σε πορεία και εγκαταστάθηκε αμυντικά στην Κρανιά, όπου παρέμεινε επί δύο ημέρες. Η πορεία της σύμπτυξης, ωστόσο, δεν μπορούσε να ανακοπεί. Τη νύχτα της επομένης, οι Ευζωνοί συνέχισαν την πορεία τους με προορισμό τον νότο.

Εικ. 35. Ευζωνες από τα Τζουμέρκα σε αναμνηστική φωτογραφία από τον πόλεμο του 1922.

Πρώτος από αριστερά ο Ιωάννης Νάκας από τα Πράμαντα. Πηγή : Αρχείο Γιάννη Νάκα

Στις 23 Απριλίου, μετά από εξαντλητική πορεία, έφτασαν στον Παραπόταμο, και από εκεί, μέσω Μαργαριτίου, Καμηλάκη και Νικόπολης, στις 27 Απριλίου εισήλθαν στην Πρέβεζα. Εκεί τους περίμενε η πιο δύσκολη στιγμή του αγώνα – η στιγμή του αποχωρισμού. Στα πρόσωπά τους καθρεφτιζόταν η λύπη για την αναγκαστική υποχώρηση, η νοσταλγία για τα πεδία των μαχών της Βορείου Ηπείρου και η υπερηφάνεια για τα κατορθώματά τους. Οι τσολιάδες του 3/40, πριν παραδώσουν τα όπλα τους, τα αγκάλιασαν με ευλάβεια, δίνοντας όρκο ότι η ώρα που θα τα ξαναπάρουν στα χέρια τους δεν θα αργήσει να έρθει. Αγκαλιάστηκαν μεταξύ τους, αποχαιρετώντας ο ένας τον άλλον με δάκρυα στα μάτια αλλά με περηφάνεια στην ψυχή. Όσοι κατάγονταν από την Ήπειρο πήραν άδεια να επιστρέψουν στα σπίτια τους· οι υπόλοιποι συνέχισαν συντεταγμένοι, με άριστο ηθικό, μέχρι το Κρυονέρι, όπου το Σύνταγμα διαλύθηκε. Την ίδια ώρα, οι γερμανικές στρατιές κυριαρχούσαν πλέον σε ολόκληρη την Ελλάδα, ενώ πίσω τους ακολουθούσαν με θράσος οι ηττημένοι Ιταλοί. Όμως το μεγαλείο της θυσίας των Ευζώνων και η δόξα του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων έμελλαν να παραμείνουν άσβεστα στη μνήμη του Έθνους.

2.2.3 Γ' Περίοδος (1943–1945): Εθνική Αντίσταση και ΕΟΕΑ – ΕΔΕΣ

Από τη διάλυση στον ανασχηματισμό (Άνοιξη – Φθινόπωρο 1943)

Μετά τη συνθηκολόγηση και την είσοδο των δυνάμεων κατοχής στην Ελλάδα την άνοιξη του 1941, ο Ελληνικός Στρατός διαλύθηκε οργανωτικά, αλλά η εμπειρία και το φρόνημα των αξιωματικών του παρέμειναν ζωντανά. Ιδιαίτερα στην Ήπειρο, όπου είχαν δοξαστεί οι μονάδες του 1940–41, η μνήμη των αγώνων της Βορείου Ηπείρου και η αίσθηση καθήκοντος προς την πατρίδα κράτησαν ισχυρό το πνεύμα αντίστασης.

Καθώς η γερμανική κατοχή παγίωνε την παρουσία της στη χώρα, ομάδες πρώην αξιωματικών και οπλιτών αναζήτησαν τρόπους να συνεχίσουν τον αγώνα. Στην ελεύθερη ορεινή Ήπειρο, ο Στρατηγός Ναπολέον Ζέρβας, αξιοποιώντας το κύρος και τις γνωριμίες του στον χώρο του στρατού, ίδρυσε τις Εθνικές Ομάδες Ελλήνων Ανταρτών (ΕΟΕΑ), που αποτέλεσαν τον στρατιωτικό βραχίονα του ΕΔΕΣ.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το φθινόπωρο του 1943 επανασυγκροτήθηκε στα Τζουμέρκα της Άρτας το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων, με πυρήνα παλαιούς αξιωματικούς και στρατιώτες της προπολεμικής μονάδας. Η επίσημη συγκρότηση του Συντάγματος έγινε στις 10 Οκτωβρίου 1943 υπό τη διοίκηση του Επιλάρχου Γεωργίου Αγόρου, ενός ικανού και δυναμικού αξιωματικού με πολεμική εμπειρία.

Εικ. 36. Τσολιάδες του 3/40 στους Βαλκανικούς πολέμους. Δεξιά ο Σπύρος Φλώρος από το Δίστρατο.

Πηγή: «Το Δίστρατο που αγαπήσαμε», Χ. Ντάλας, 2008

Η νέα αυτή μονάδα εντάχθηκε στις δυνάμεις των ΕΟΕΑ ως τακτική δύναμη πρώτης γραμμής.

Οι άνδρες της

προέρχονταν κυρίως από την Ήπειρο και τη Δυτική Ελλάδα, πολλοί εκ των οποίων είχαν ήδη πολεμήσει στο αλβανικό μέτωπο. Το 3/40 ανέλαβε επιχειρησιακό ρόλο στις περιοχές των Τζουμέρκων και του Ξηροβουνίου, λειτουργώντας ως δύναμη αναφοράς για την ανασυγκρότηση των αντιστασιακών σωμάτων της περιοχής.

Από τη συγκρότησή του και καθ' όλη τη διάρκεια του αγώνα της Εθνικής Αντίστασης, το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων διακρίθηκε για τη συνοχή και την

πειθαρχία του, αποτελώντας μία από τις πλέον αξιόμαχες μονάδες του ΕΔΕΣ στην Ήπειρο.

Εκπαίδευση – Εξοπλισμός – Δίκτυα (Φθινόπωρο 1943 – Άνοιξη 1944)

Η ανασυγκρότηση του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων συνοδεύτηκε από μια συστηματική προσπάθεια στρατιωτικής οργάνωσης και εκπαίδευσης, που το κατέστησε μία από τις πλέον αποτελεσματικές μονάδες των Εθνικών Ομάδων Ελλήνων Ανταρτών (ΕΟΕΑ).

Η εκπαίδευση των αξιωματικών και οπλιτών πραγματοποιήθηκε στα ορεινά χωριά των Ραδοβιζίων και των Τζουμέρκων, από στελέχη με σημαντική στρατιωτική εμπειρία, μεταξύ των οποίων και απόφοιτοι της Σχολής Ευελπίδων. Οι εκπαιδευτές φρόντιζαν όχι μόνο για τη βελτίωση της μαχητικής ικανότητας, αλλά και για τη διατήρηση της πειθαρχίας και του ηθικού. Το 3/40 ακολούθησε σε μεγάλο βαθμό την οργάνωση ενός τακτικού συντάγματος πεζικού, γεγονός που το διαφοροποιούσε από τις πιο ανοργάνωτες ανταρτικές ομάδες.

Η μονάδα εξοπλίστηκε σταδιακά με οπλισμό και εφόδια που προέρχονταν από βρετανικές ρίψεις του Στρατηγείου Μέσης Ανατολής, το οποίο παρείχε υλική και επιχειρησιακή υποστήριξη στον ΕΔΕΣ και τις ΕΟΕΑ. Παράλληλα, δημιουργήθηκαν δίκτυα ανεφοδιασμού μέσω τοπικών κοινοτήτων, καθώς και μηχανισμοί πληροφόρησης για την κίνηση των γερμανικών δυνάμεων και των ενόπλων ομάδων που δρούσαν στην περιοχή.

Η παρουσία παλιών αξιωματικών, η συγκρότηση τακτικών λόχων και ταγμάτων και η ύπαρξη ιεραρχημένης διοίκησης συνέβαλαν ώστε το 3/40 να λειτουργεί με πειθαρχία και συνοχή. Αυτή η οργάνωση επέτρεψε στο Σύνταγμα να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στις επιχειρήσεις που ακολούθησαν, τόσο εναντίον των κατοχικών δυνάμεων όσο και στις δύσκολες συνθήκες των εσωτερικών συγκρούσεων που σημάδεψαν την Ήπειρο από τα τέλη του 1943.

Επιχειρήσεις και σαμποτάζ του 1943

Κατά το δεύτερο μισό του 1943, η στρατηγική κατάσταση στην Ελλάδα άρχισε να μεταβάλλεται. Μετά την ιταλική συνθηκολόγηση και την ενίσχυση της

γερμανικής κατοχής, οι αντιστασιακές οργανώσεις απέκτησαν μεγαλύτερη επιχειρησιακή αυτονομία. Το Στρατηγείο Μέσης Ανατολής, προετοιμάζοντας την επικείμενη απόβαση των Συμμάχων στη Σικελία, ζήτησε την πραγματοποίηση εκτεταμένων ενεργειών παρεμπόδισης και σαμποτάζ σε ολόκληρη τη χώρα.

Εικ. 37. «Σύνθεσις του 3/40 Συν/τος κατά μήνα Ιούνιον 1944 προ μεγάλων επιχειρήσεων διατηρηθείσα μέχρι τέλος του αγώνος. 1) Δ/τής 3/40 Ε.Ε. Επίλαρχος Αγόρος Γεώργιος. 2) Δ/τής 24 Συν/τος Παπαδάτος Χρήστος 3) Υποδ/της 3/40 Σ.Ε. Επίλαρχος Γεωργιάδης Δημήτριος 4) Υπολ/γός Γ. Κατσαούνης* Υπασπιστής 3/40 Συν/τος.» Αρχείο Α. Καρρά

*Το σωστό επίθετο είναι "Κατσαούνος", ήταν έφεδρος ανθυπολοχαγός και ο Ζέρβας τον αναφέρει στο ημερολόγιό του με αυτό το επίθετο. Στην έκθεση όμως του αρχηγείου Τζουμέρκων υπάρχει ως "Κατσαούνης".

Στο πλαίσιο αυτό, το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων συμμετείχε ενεργά σε επιχειρήσεις κατά των γερμανικών δυνάμεων που κινούνταν στις ορεινές περιοχές της Ηπείρου. Οι επιθέσεις στόχευαν σε μικρές φρουρές, αποθήκες

και φάλαγγες ανεφοδιασμού, προκαλώντας σημαντικές απώλειες και διαταράσσοντας την επικοινωνία των κατοχικών στρατευμάτων.

Ιδιαίτερη σημασία είχε η μάχη του Πέτα, την 1η Οκτωβρίου 1943, όπου τμήματα του 3/40 κατάφεραν να αιφνιδιάσουν γερμανικό απόσπασμα που κινούνταν προς την Άρτα. Η σύγκρουση υπήρξε σφοδρή και οδήγησε σε βαριές απώλειες για τις δυνάμεις κατοχής, επιβεβαιώνοντας τη μαχητικότητα και την επιχειρησιακή ετοιμότητα της μονάδας.

Η δράση του Συντάγματος αυτή την περίοδο δεν περιοριζόταν μόνο σε στρατιωτικές επιχειρήσεις. Ανέλαβε επίσης την προστασία ορεινών οικισμών και τη διατήρηση της τάξης στις περιοχές ευθύνης του, σε μια περίοδο όπου η απουσία οργανωμένης διοίκησης είχε δημιουργήσει συνθήκες ανασφάλειας. Ωστόσο, οι συνθήκες της Κατοχής σύντομα έγιναν πιο περίπλοκες, καθώς οι διαφορετικές αντιστασιακές οργανώσεις άρχισαν να συγκρούονται μεταξύ τους, διεκδικώντας πολιτική και στρατιωτική κυριαρχία. Μέσα σε αυτό το ρευστό περιβάλλον, το 3/40 συνέχισε τη δράση του με κύριο στόχο την απελευθέρωση της Ηπείρου και την αποτροπή κάθε ενέργειας που θα μπορούσε να αποδυναμώσει τον κοινό αγώνα κατά των δυνάμεων κατοχής.

Ενδοελληνικές συγκρούσεις και προσπάθειες συνεννόησης (Φθινόπωρο 1943 – Άνοιξη 1944)

Η δράση των αντιστασιακών οργανώσεων στην Ήπειρο δεν περιορίστηκε μόνο στην κοινή αντίσταση κατά των κατοχικών δυνάμεων. Από τα τέλη του 1943, οι πολιτικές και ιδεολογικές διαφορές ανάμεσα στα ένοπλα σώματα του ΕΔΕΣ και του ΕΛΑΣ οδήγησαν σε ένταση και, τελικά, σε ανοιχτές συγκρούσεις.

Το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων, το οποίο αποτελούσε τη βασική δύναμη των Εθνικών Ομάδων Ελλήνων Ανταρτών στην περιοχή, βρέθηκε να επιχειρεί σε ένα περιβάλλον ιδιαίτερα περίπλοκο: από τη μία, η ανάγκη συνέχισης του αγώνα κατά των κατοχικών στρατευμάτων· από την άλλη, η αυξανόμενη καχυποψία μεταξύ των διαφορετικών ελληνικών οργανώσεων.

Η πρώτη σημαντική σύγκρουση σημειώθηκε στη Νεράιδα στις 13 Μαΐου 1943, όπου τμήματα του 3/40 αντιμετώπισαν ταυτόχρονα γερμανικές δυνάμεις και

ομάδες του ΕΛΑΣ. Μετά από πολύωρη μάχη, οι αντίπαλες δυνάμεις αποσύρθηκαν από την περιοχή, αφήνοντας πίσω τους απώλειες και στις δύο πλευρές.

Εικ. 38. Εύζωνοι από τους Μελισσουργούς το 1909. Από δεξιά : Κων/νος Γιαταγάνας, ο πρώτος πεσών πάνω στο Γεφύρι της Άρτας το 1912, Αθανάσιος Καπετάνος και Γεώργιος Κ. Βάνας

Πηγή: Αρχείο Κ. Μπανιά

Παρά τις μεσολαβήσεις για ειρηνική διευθέτηση και την

υπογραφή συμφωνιών σε άλλες περιοχές της χώρας, οι συγκρούσεις στην Ήπειρο συνεχίστηκαν. Στις 30 Οκτωβρίου 1943, η περιοχή του Βουργαρελίου έγινε πεδίο νέας σφοδρής αναμέτρησης. Το 3/40 Σύνταγμα, μετά από επίμονη προσπάθεια, κατάφερε να διατηρήσει τον έλεγχο της περιοχής, όμως οι απώλειες και η ένταση των μαχών φανέρωναν τη δυσκολία διατήρησης ενότητας στο αντιστασιακό μέτωπο.

Αυτές οι ενδοελληνικές συγκρούσεις, που εκδηλώθηκαν σε μια περίοδο όπου η γερμανική κατοχή δεν είχε ακόμη τερματιστεί, αποδυνάμωσαν προσωρινά τη συνολική δυναμική του αντιστασιακού κινήματος. Παρά ταύτα, οι μονάδες του 3/40 συνέχισαν να δραστηριοποιούνται στρατιωτικά, εστιάζοντας στις

επιχειρήσεις που θα καθόριζαν τις εξελίξεις του 1944, όταν οι γερμανικές δυνάμεις άρχισαν να υποχωρούν από την Ελλάδα.

Οι μεγάλες επιχειρήσεις του 1944 – Πρέβεζα και Μενίνα

Κατά το 1944, καθώς η έκβαση του πολέμου στην Ευρώπη έγερνε υπέρ των Συμμάχων, η στρατιωτική δραστηριότητα των αντιστασιακών οργανώσεων στην Ήπειρο εντάθηκε. Το Στρατηγείο Μέσης Ανατολής, επιδιώκοντας να αποδυναμώσει τη γερμανική άμυνα στη Βαλκανική και να υποστηρίξει τις συμμαχικές επιχειρήσεις στην Ιταλία, διέταξε σειρά επιθέσεων εναντίον των κατοχικών φρουρών και γραμμών ανεφοδιασμού.

Σε αυτό το πλαίσιο, το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων έλαβε εντολή να αναλάβει πρωταγωνιστικό ρόλο. Στις 6 Ιουλίου 1944, η μονάδα εξαπέλυσε συντονισμένη επιχείρηση με στόχο την Πρέβεζα, όπου βρίσκονταν ισχυρές γερμανικές δυνάμεις. Οι μάχες υπήρξαν σφοδρές, με τα πυρά του γερμανικού πυροβολικού να πλήττουν τις θέσεις των επιτιθέμενων. Παρά την έντονη αντίσταση, οι άνδρες του 3/40 κατάφεραν μέσα στη νύχτα να καταλάβουν στρατηγικά σημεία γύρω από τον Άγιο Αθανάσιο και να φτάσουν έως τις παρυφές των οικισμών Σαμψούντας και Σινώπης. Η επιχείρηση, αν και δεν οδήγησε στην πλήρη κατάληψη της πόλης, προκάλεσε σημαντικές απώλειες και σύγχυση στις γερμανικές φρουρές της περιοχής.

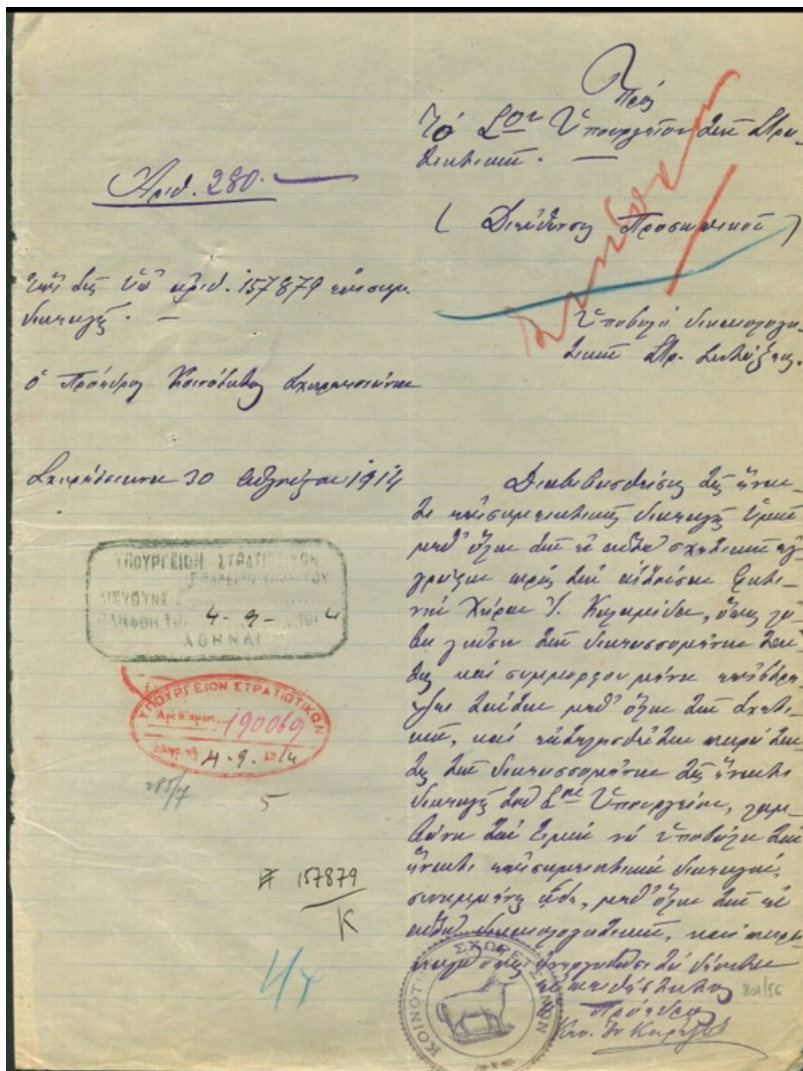
Με την έναρξη της γερμανικής αποχώρησης από την Ελλάδα, το 3/40 Σύνταγμα συνέχισε τις επιχειρήσεις του με σκοπό να παρεμποδίσει τις κινήσεις των κατοχικών στρατευμάτων και να προκαλέσει όσο το δυνατόν μεγαλύτερες φθορές στον αντίπαλο. Στις 17 και 18 Αυγούστου 1944, η μονάδα συμμετείχε στη μάχη της Μενίνας, μία από τις πιο αποφασιστικές συγκρούσεις της Αντίστασης στην Ήπειρο. Η μάχη είχε μεγάλη ένταση και διήρκεσε πολλές ώρες, με το 3/40 να υφίσταται σημαντικές απώλειες — περίπου 20% της δύναμής του — αλλά να κατορθώνει να επιφέρει βαριές ζημιές στις γερμανικές φάλαγγες που υποχωρούσαν προς τα βόρεια.

Οι επιχειρήσεις της Πρέβεζας και της Μενίνας αποτέλεσαν την κορύφωση της δράσης του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων κατά την περίοδο της Κατοχής. Μέσα από αυτές τις συγκρούσεις, η μονάδα εδραίωσε τη φήμη της ως πειθαρχημένη

και αποτελεσματική δύναμη πεζικού, που συνδύαζε την αντάρτικη ευελιξία με τη στρατιωτική οργάνωση τακτικού στρατού.

Η Απελευθέρωση και η πορεία προς τη λήξη του αγώνα (Φθινόπωρο 1944 – 1945)

Μετά τη Μάχη της Μενίνας και την έναρξη της γερμανικής αποχώρησης από την Ήπειρο, το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων συνέχισε τη δράση του μέχρι τις τελευταίες ημέρες της Κατοχής. Η μονάδα έλαβε μέρος σε μικρότερης κλίμακας επιχειρήσεις εναντίον υπολειμμάτων των κατοχικών στρατευμάτων και φρόντισε για την ομαλή απελευθέρωση των περιοχών που έλεγε.

Εικ. 39. 30/8/1914 : Διαβιβαστικό που συντάχθηκε από τον Πρόεδρο της ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΣΧΩΡΕΤΣΑΙΝΩΝ (σημερινού Καταρράκτη) κ. Κωνσταντίνο Καρέζο, προς το "Υπουργείον Στρατιωτικών" για τη χορήγηση σύνταξης στη χήρα Ι. Καλαμίδα, που έπεσε στους Βαλκανικούς Πολέμους.

Πηγή : Προσωπικό αρχείο Α. Καρρά

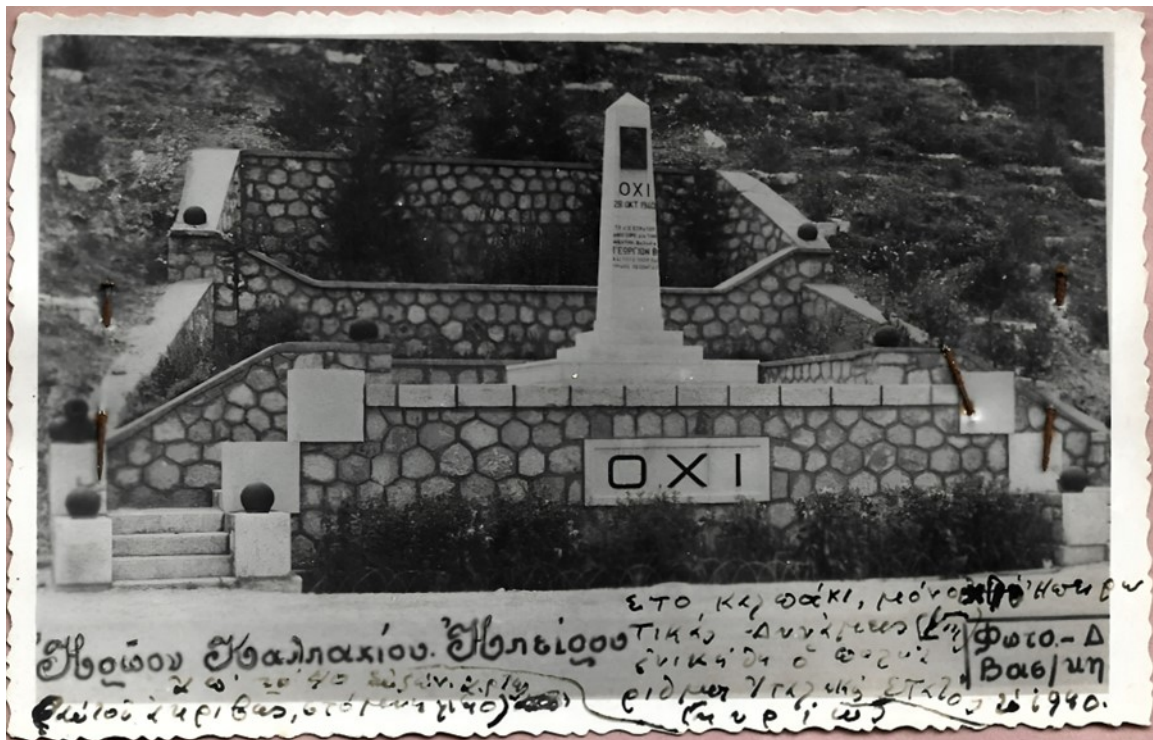
Η απελευθέρωση της Ελλάδας, το φθινόπωρο του 1944, βρήκε το Σύνταγμα σε πλήρη

επιχειρησιακή ετοιμότητα, με σημαντική εμπειρία μάχης και βαθιά συνοχή

στις τάξεις του. Ωστόσο, η λήξη της κατοχής δεν σήμανε και το τέλος των εντάσεων στο εσωτερικό της χώρας. Οι πολιτικές και στρατιωτικές αντιπαραθέσεις που είχαν αρχίσει ήδη κατά τη διάρκεια της Αντίστασης οξύνθηκαν, οδηγώντας σε νέες συγκρούσεις μεταξύ οργανώσεων με διαφορετικό προσανατολισμό και επιδιώξεις.

Στην Ήπειρο, οι δυνάμεις του ΕΔΕΣ — μεταξύ αυτών και το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων — βρέθηκαν αντιμέτωπες με επιθέσεις από άλλες ελληνικές μονάδες, στο πλαίσιο των ευρύτερων γεγονότων του Δεκεμβρίου 1944. Παρά τις δυσκολίες, το Σύνταγμα διατήρησε την οργανωτική του συνοχή και απέφυγε εκτεταμένες συγκρούσεις.

Μετά τη σταθεροποίηση της κατάστασης και σύμφωνα με διαταγή του Στρατηγείου Μέσης Ανατολής, το 3/40 μετακινήθηκε στην Κέρκυρα, όπου αφιερώθηκε εκ νέου στην εκπαίδευση και την αναδιοργάνωση του προσωπικού του. Η παρουσία του εκεί είχε κυρίως ρόλο ασφαλείας και αποκατάστασης της τάξης, σε μια περίοδο που η χώρα προσπαθούσε να επανέλθει σε συνθήκες ειρήνης.

Εικ. 40. Ηρώων Καλπακίου Ηπείρου... «Στο Καλπάκι μόνον από Ηπειρωτικές Δυνάμεις ενικήθη ο πολυάριθμος Ιταλικός Στρατός το 1940, κυρίως από το 40ο Σύνταγμα Ευζώνων.....»

2.2.4 Δ' Περίοδος (1946–1949): Εμφύλιος πόλεμος

Μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και τη διάλυση των Εθνικών Ομάδων Ελλήνων Ανταρτών (Ε.Ο.Ε.Α.) τον Μάρτιο του 1945, η Ήπειρος πέρασε σε μια νέα φάση. Οι αξιωματικοί και οπλίτες που είχαν υπηρετήσει στο ένδοξο 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων και στη συνέχεια στις Ε.Ο.Ε.Α., επανεντάχθηκαν σταδιακά στο τακτικό στράτευμα, μεταφέροντας μαζί τους την εμπειρία, το φρόνημα και την πειθαρχία που χαρακτήριζαν το Σύνταγμα.

Στο πλαίσιο αυτό συγκροτήθηκε η 84η Στρατιωτική Περιοχή, που ανέλαβε την ευθύνη για τη διατήρηση της τάξης και της ασφάλειας στην Ήπειρο. Η μονάδα αυτή αποτέλεσε την πυρηνική βάση πάνω στην οποία στηρίχθηκε αργότερα η 76η Ταξιαρχία, η οποία θα διαδραμάτιζε πρωταγωνιστικό ρόλο κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου (1946–1949).

Η συνέχεια του 3/40 Σ.Ε. δεν διακόπηκε: παρότι το όνομα δεν χρησιμοποιούνταν τυπικά, το ανθρώπινο δυναμικό, το ήθος και η πολεμική παράδοση του Συντάγματος επιβίωναν μέσα από τις νέες οργανικές δομές του Στρατού. Αυτή η άυλη αλλά ουσιαστική συνέχεια θα αναγνωριζόταν επισήμως λίγα χρόνια αργότερα, όταν η 76η Ταξιαρχία, με διαταγή του Γενικού Επιτελείου Στρατού (Απρίλιος 1951), μετονομάστηκε σε 40ό Σύνταγμα Ευζώνων, καθιστώντας το θεσμικό διάδοχο του ηρωικού 3/40.

Από τις ΕΟΕΑ στην 84η Στρατιωτική Περιοχή (Μάρτιος 1945 – Μάρτιος 1947)

Με τη λήξη του πολέμου και τη διάλυση των Εθνικών Ομάδων Ελλήνων Ανταρτών (ΕΟΕΑ) του Ζέρβα τον Μάρτιο του 1945, η Ήπειρος βρέθηκε σε μια μεταβατική περίοδο. Οι άνθρωποι που είχαν πολεμήσει τόσο κατά των κατακτητών όσο και στα δύσκολα χρόνια της εσωτερικής σύγκρουσης, γύρισαν στα χωριά τους με την ελπίδα της ειρήνης, αλλά σε μια Ελλάδα πληγωμένη και διχασμένη.

Η ανάγκη αποκατάστασης της τάξης και της ασφάλειας, ιδιαίτερα στα ορεινά τμήματα όπου η εξουσία του κράτους ήταν ακόμη αδύναμη, οδήγησε στη συγκρότηση της 84ης Στρατιωτικής Περιοχής. Η έδρα της ορίστηκε στην Ήπειρο, με αρμοδιότητα που εκτεινόταν μέχρι τον Αχέροντα, τη Φιλιππιάδα, καθώς και τις περιοχές των νομών Άρτας, Βάλτου, Βόνιτσας και της Λευκάδας.

Η δύναμη της νέας μονάδας ήταν αρχικά μικρή, όμως αποτέλεσε το πρώτο βήμα επανίδρυσης στρατιωτικών δομών μετά τα χρόνια της Αντίστασης. Πολλοί αξιωματικοί που είχαν πολεμήσει στα Τζουμέρκα ή στη Βόρεια Ήπειρο επέστρεψαν σε υπηρεσία. Σκοπός τους δεν ήταν μόνο η φύλαξη των συνόρων, αλλά και η ανασυγκρότηση του ηθικού και της εμπιστοσύνης του πληθυσμού, σε μια εποχή όπου η αβεβαιότητα και η ανασφάλεια κυριαρχούσαν.

Εικ. 41. Εύζωνας Γεώργιος Καρακίτσος από τους Μελισσουργούς. Σκοτώθηκε το 1948 στον Εμφύλιο.

Πηγή: Ιδιωτικό αρχείο

Ανοιξη 1947 –
Επιχειρήσεις στην
Ήπειρο και
εξουδετέρωση ομάδων
Παλιούρα

Από τις αρχές του 1947 η ένταση στην Ήπειρο αυξήθηκε. Μικρές ένοπλες ομάδες είχαν αρχίσει να

δραστηριοποιούνται στα βουνά, αξιοποιώντας το δύσβατο ανάγλυφο και την απουσία ισχυρής τοπικής διοίκησης. Οι συγκρούσεις αυτές δεν είχαν ακόμα τη μορφή μεγάλης κλίμακας πολέμου, ωστόσο αποτελούσαν προάγγελο των επιχειρήσεων που θα ακολουθούσαν.

Από τις 26 Μαρτίου έως τις 11 Μαΐου 1947, οι δυνάμεις της 84ης Στρατιωτικής Περιοχής εξαπέλυσαν σειρά επιχειρήσεων εναντίον αυτών των ομάδων. Ιδιαίτερα σφοδρές υπήρξαν οι μάχες στην περιοχή του Παλιούρα, όπου οι στρατιωτικές δυνάμεις, με επιμονή και συστηματικότητα, κατόρθωσαν να εξουδετερώσουν πλήρως τα αντίπαλα τμήματα. Οι επιχειρήσεις αυτές ενίσχυσαν το αίσθημα ασφάλειας των κατοίκων και ανέδειξαν την ανάγκη για καλύτερη οργάνωση, συντονισμό και ταχύτητα αντίδρασης.

Η 84η Περιοχή άρχισε έτσι να μετασχηματίζεται από μια απλή δύναμη επιτήρησης σε ενεργό στρατιωτικό σχηματισμό, ικανό να αναλάβει επιχειρήσεις μεγάλης έκτασης στην ορεινή Ήπειρο. Ήταν το πρώτο βήμα για ό,τι θα ακολουθούσε.

Η κρίση της Κόνιτσας (Ιούλιος 1947)

Το καλοκαίρι του 1947, η Ήπειρος έγινε πεδίο μιας από τις πιο κρίσιμες αναμετρήσεις του Εμφυλίου Πολέμου. Στις 11-12 Ιουλίου, ισχυρές ανταρτικές δυνάμεις, αποτελούμενες από περίπου εννέα τάγματα, διέσχισαν την ελληνοαλβανική μεθόριο και κινήθηκαν αιφνιδιαστικά εναντίον της Κόνιτσας, με στόχο την κατάληψη της πόλης και τη δημιουργία «ελεύθερης περιοχής».

Την άμυνα της πόλης είχε αναλάβει το 582 Τάγμα Πεζικού, το οποίο βρέθηκε σύντομα σε δύσκολη θέση. Οι επιθέσεις ήταν συνεχείς, ενώ η απομόνωση από τα υπόλοιπα τμήματα έκανε την κατάσταση κρίσιμη. Σε εκείνες τις ώρες, η έγκαιρη άφιξη του 581 Τάγματος Πεζικού αποδείχθηκε καθοριστική. Η παρουσία του, γνωστή για την εμπειρία και την πειθαρχία του προσωπικού, ανέτρεψε το ψυχολογικό πλεονέκτημα των επιτιθέμενων.

Οι μάχες υπήρξαν σκληρές και εκ παρατάξεως, με τα τμήματα να πολεμούν σπίτι το σπίτι και στα υψώματα που περιέβαλλαν την πόλη. Μέσα σε δύο ημέρες, η πίεση υποχώρησε και η Κόνιτσα σώθηκε. Το γεγονός αυτό είχε μεγάλη στρατηγική και ηθική σημασία: διατήρησε ανοιχτό τον δρόμο προς την Ήπειρο και ανέδειξε την ικανότητα των τοπικών δυνάμεων να ανταποκρίνονται άμεσα και συντονισμένα.

Μετά τη λήξη των επιχειρήσεων, το 581 Τάγμα επέστρεψε στην 84η Στρατιωτική Περιοχή για ανασυγκρότηση και ενίσχυση, ενώ οι κάτοικοι της περιοχής αναγνώριζαν πλέον σε αυτό ένα σύμβολο προστασίας και σταθερότητας.

Εικ. 42. 1940 : Άρτα, οπλίτες του ηρωικού Τάγματος Ευζώνων μπροστά στο Μηχανουργείο του Κώστα Στρατή, όπου είχαν πάει τα Ρ.Ε.Ο. για συντήρηση. Πρώτος κάτω αριστερά ο Βασίλης Δερδεράκης, (Καθ. Φ.Α., Παίκτης και προπονητής αργότερα του Παναμβρακικού), Γεώργιος Νίκας, Φώτης Τράμπας, Κων/νος Λιαπάτης, Αντώνης Στρατής, Ευριπίδης και Ιωάννης Μαυροδήμος, Ιωάννης Γκοργκόλης. Πηγή : Αρχείο Κ. Μπανιά

Βουργαρέλι – Λειψοί και κίνηση προς Καλεντίνη (Ιούλιος – Σεπτέμβριος 1947)

Λίγες εβδομάδες μετά τη σωτηρία της Κόνιτσας, η ένταση μεταφέρθηκε νοτιότερα, προς την Άρτα και τα Τζουμέρκα. Ορεινά χωριά, όπως το Βουργαρέλι και οι Λειψοί, βρίσκονταν σε στρατηγικές τοποθεσίες, καθώς έλεγχαν τις διαβάσεις που συνέδεαν τη Θεσσαλία με την Ήπειρο.

Στο τέλος Ιουλίου 1947, πληροφορίες για νέα συγκέντρωση και κίνηση ανταρτικών δυνάμεων από νότια Ελλάδα μέσω Ευρυτανίας–Αυλάκι–Σκουληκαριάς προς Μεγαλοχάρη, προκάλεσαν κινητοποίηση. Τμήματα της 84ης Στρατιωτικής Περιοχής έλαβαν διαταγή να κινηθούν γρήγορα προς Καλεντίνη, ενώ το 581 Τάγμα Πεζικού προωθήθηκε στον άξονα Βουργαρέλι – Λειψοί.

Οι συνθήκες ήταν εξαιρετικά δύσκολες — παρατεταμένες βροχές, έλλειψη ανεφοδιασμού, και εχθρός που γνώριζε το έδαφος. Οι μάχες στην περιοχή κράτησαν ημέρες, με αλληπάλληλες εχθρικές επιθέσεις να αποκρούονται με αντοχή. Το 581 Τάγμα, αποτελούμενο κατά μεγάλο μέρος από Ηπειρώτες, κράτησε σταθερές τις θέσεις του και απέτρεψε την προώθηση των αντιπάλων προς τα Τζουμέρκα. Η επιτυχία αυτή είχε μεγάλη τοπική σημασία, καθώς διασφάλισε τον ορεινό όγκο της Άρτας και ενίσχυσε το ηθικό των κατοίκων, που άρχισαν να εμπιστεύονται εκ νέου τον στρατό.

Συγκρότηση της 76ης Ταξιαρχίας – Προγεφυρώματα στην Ήπειρο (Σεπτέμβριος – Νοέμβριος 1947)

Η αυξανόμενη ένταση των επιχειρήσεων οδήγησε τον Στρατό στην ανάγκη ενίσχυσης των δυνάμεων στην Ήπειρο. Έτσι, στις 6 Σεπτεμβρίου 1947, το Τακτικό Στρατηγείο μετακινήθηκε στα Δολιανά και εκεί συγκροτήθηκε η 76η Ταξιαρχία, αποτελούμενη από τα 581 και 625 Τάγματα Πεζικού.

Οι μονάδες αναπτύχθηκαν σε Φιλιάτες, Δελβινάκι, Βασιλικό και Δολιανά, με ένα απόσπασμα να ελέγχει την περιοχή του Ζαγορίου. Ο σχηματισμός αυτής της Ταξιαρχίας σήμαινε μια ποιοτική αλλαγή: οι επιχειρήσεις οργανώθηκαν πλέον συστηματικά, με ενιαίο σχέδιο δράσης και δυνατότητα συντονισμένων κινήσεων.

Το φθινόπωρο του 1947 υπήρξε περίοδος σκληρών περιπολιών και τοπογραφικών ελέγχων, καθώς ο Στρατός επιχειρούσε να δημιουργήσει προγεφυρώματα ασφάλειας σε καίρια σημεία, εξασφαλίζοντας τη γραμμή Φιλιάτες – Καλπάκι – Άρτα. Οι άνδρες της 76ης Ταξιαρχίας, που πολλοί απ' αυτούς είχαν πολεμήσει παλαιότερα στο 3/40 Σ.Ε., γνώριζαν καλά το δύσβατο έδαφος και κινήθηκαν με αυτοπεποίθηση, διατηρώντας τη συνοχή τους παρά τις δυσκολίες.

Εικ. 43. Νίκος Κ. Μπρισένιος, Εύζωνας 1919 - 1922.

Πηγή : Αρχείο Κ. Μπανιά

Οι μάχες του
Νοεμβρίου –
Δεκεμβρίου 1947 και η
διάσπαση του κλοιού
της Κόνιτσας
(Πρωτοχρονιά 1948)

Από τις 26 Νοεμβρίου 1947, η κατάσταση επιδεινώθηκε ραγδαία. Συνεχείς επιθέσεις σημειώθηκαν στους

Ασπράγγελους, στη Βίγλα, στο Δελβινάκι και στα υψώματα του Κασσιδιάρη, Καλπακίου, Παρακαλάμου και Μαυροβουνίου. Οι μάχες ήταν σχεδόν καθημερινές και διεξάγονταν κάτω από αντίξοες συνθήκες, με χιόνι και παγετό.

Όταν εκδηλώθηκε η μεγάλη επίθεση εναντίον της Κόνιτσας, η 76η Ταξιαρχία βρέθηκε αποκομμένη για δεκαέξι ημέρες. Παρ' όλα αυτά, ανέτρεψε τις επιτιθέμενες δυνάμεις, συνενώθηκε με τη 43η Ταξιαρχία, και από κοινού οι δύο μονάδες άνοιξαν τον δρόμο μέσω Γέφυρας Βοΐδομάτη. Στις 1 Ιανουαρίου 1948, οι ενισχύσεις έφτασαν στην Κόνιτσα, που αντιστάθηκε επιτυχώς.

Η μάχη αυτή θεωρείται κομβικό σημείο του αγώνα στην Ήπειρο, καθώς απέτρεψε την αποκοπή της περιοχής από τον υπόλοιπο ελλαδικό κορμό. Οι

μαχητές της 76ης Ταξιαρχίας επέδειξαν υποδειγματική αντοχή και πειθαρχία, ενώ οι κάτοικοι της Κόνιτσας διατήρησαν την ψυχραιμία και το ηθικό τους, συμμετέχοντας ενεργά στην άμυνα της πόλης.

Στις 13 Ιανουαρίου 1948, η 76η Ταξιαρχία ανέλαβε νέα ζώνη δράσης στη Θεσπρωτία, με τα 581, 625 και 611 Τάγματα Πεζικού. Η περιοχή της Μουργκάνας, στα βορειοδυτικά, είχε μεγάλη στρατηγική σημασία: το δύσβατο έδαφος, γεμάτο χαράδρες και δάση, προσφερόταν για αμυντικές επιχειρήσεις και αποτελούσε πέρασμα προς τα αλβανικά σύνορα.

Από τις 20 Φεβρουαρίου έως τις 5 Μαρτίου 1948, οι δυνάμεις της Ταξιαρχίας διεξήγαγαν εκκαθαριστικές επιχειρήσεις με στόχο την απομάκρυνση οργανωμένων ανταρτικών ομάδων. Το 625 Τάγμα έδωσε σκληρή μάχη στο χωριό Λειά, ενώ το 581 Τάγμα, ενεργώντας ταχύτατα, κατέλαβε το Βαβούριον, προκαλώντας σύγχυση στις αντίπαλες δυνάμεις.

Ωστόσο, στις 5 Μαρτίου, το 611 Τάγμα δέχθηκε σφοδρή επίθεση στην περιοχή Ταβέρα – Πόβλα, με αποτέλεσμα να χρειαστεί σύμπτυξη και ανασυγκρότηση. Οι απώλειες ήταν σημαντικές, αλλά το ηθικό παρέμεινε ακμαίο. Οι άνδρες είχαν επίγνωση ότι οι επιχειρήσεις στη Μουργκάνα ήταν καθοριστικές για την ασφάλεια της Ηπείρου.

Επιχείρηση «Ιέραξ» και δράση στο Πωγώνι (Αύγουστος – Σεπτέμβριος 1948)

Μετά τον Μάρτιο του 1948, η Μεραρχία αποφάσισε να συνεχίσει τις επιχειρήσεις για την πλήρη εκκαθάριση της Μουργκάνας. Η 16η Ταξιαρχία αντικαταστάθηκε από την 75η, που στρατοπέδευσε στην περιοχή Μπαλντούμα – Μετσόβο. Από τη 76η Ταξιαρχία διατέθηκε το 581 Τάγμα Πεζικού για συμμετοχή στην επιχείρηση «Ιέραξ».

Το 581 Τάγμα, ήδη έμπειρο από προηγούμενες επιχειρήσεις, ανέπτυξε υψηλή δραστηριότητα και μαχητικότητα. Οι άνδρες του κινήθηκαν μεθοδικά, καταλαμβάνοντας υψώματα και καθαρίζοντας διαβάσεις, ενώ συνεργάζονταν στενά με το πυροβολικό. Στα τέλη Αυγούστου, τους ανατέθηκε και η αποστολή απαγόρευσης διαφυγής ανταρτικών ομάδων προς τη Μουργκάνα, καλύπτοντας τις διαβάσεις Κεράσοβο – σύνορα.

Στις 29 και 30 Αυγούστου 1948, το τάγμα συγκρούστηκε σφοδρά στις περιοχές Βάλτιστα και Περιστέρι, όπου, παρό τις εχθρικές αντεπιθέσεις και τα πυρά από το αλβανικό έδαφος, κατάφερε να κρατήσει τις θέσεις του. Στις 4 Σεπτεμβρίου 1948, με νέα επίθεση υπό τον διοικητή της Ταξιαρχίας, οι άνδρες του 581 Τάγματος ανακατέλαβαν τη Βάλτιστα, ολοκληρώνοντας μια δύσκολη και αιματηρή επιχείρηση.

Εικ. 44. Αρτινοί εύζωνοι του 3/40 Σ.Ε. σε αναμνηστική φωτογραφία. Πηγή : Αρχείο Πηνελόπης Ρίγγα

Οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις της Μουργκάνας και η σταθεροποίηση στην Ήπειρο (Σεπτέμβριος 1948 – Μάρτιος 1949)

Μετά την ανακατάληψη της Βάλτιστας, η Μεραρχία προχώρησε σε τελική εκκαθάριση της οχυρωμένης περιοχής της Μουργκάνας. Η επιχείρηση περιλάμβανε συνδυασμένες κινήσεις των 611, 625, 65 και 17 Ταγμάτων Εθνοφυλακής υπό τη διοίκηση της 76ης Ταξιαρχίας.

Από τις 7 έως τις 17 Σεπτεμβρίου 1948, οι μάχες ήταν συνεχείς:

– Το 611 Τάγμα κατέλαβε το ύψωμα Βελίκα, αποκρούοντας αλλεπάλληλες αντεπιθέσεις.

– Το 625 Τάγμα, με υποστήριξη πυροβολικού και αεροπορίας, επιτέθηκε στα υψώματα του Στάλου, επιτυγχάνοντας σταδιακή προώθηση.

– Στις 15 και 16 Σεπτεμβρίου, τα δύο τάγματα κατέλαβαν Καστρί και Στάλο, ολοκληρώνοντας τη νίκη.

Η τελευταία αντεπίθεση των ανταρτικών δυνάμεων σημειώθηκε στις 17 Σεπτεμβρίου 1948 κατά της Πυροβολαρχίας Πεδινών Πυροβόλων. Με την άμεση επέμβαση της 76ης Ταξιαρχίας, η επίθεση αποκρούστηκε, αλλά με κόστος: 24 νεκροί και 85 τραυματίες από ελληνικής πλευράς. Οι αντίπαλες απώλειες ήταν πολύ μεγαλύτερες.

Έως τον Μάρτιο του 1949, τα τμήματα της Ταξιαρχίας συνέχισαν εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στην Ήπειρο. Το 581 Τάγμα ξεχώρισε για την ταχύτητα, πειθαρχία και επιχειρησιακή του ετοιμότητα, αναλαμβάνοντας δράση όπου παρατηρούνταν συγκεντρώσεις ανταρτών. Η συμβολή του στην απελευθέρωση του Καρπενησίου υπήρξε καθοριστική, επιβεβαιώνοντας τη φήμη του ως μάχιμου και αξιόπιστου σχηματισμού.

Η εκστρατεία στον Γράμμο και το τέλος του πολέμου (Άνοιξη – Καλοκαίρι 1949)

Την άνοιξη του 1949, η 76η Ταξιαρχία κινήθηκε προς τα βόρεια, συμμετέχοντας στις τελικές επιχειρήσεις στον Γράμμο. Οι ορεινοί όγκοι της περιοχής ήταν ιδιαίτερα δύσβατοι, με πυκνά δάση και απότομα φαράγγια, και οι συνθήκες διαβίωσης των στρατιωτών ήταν εξαιρετικά σκληρές.

Στις 27 Απριλίου 1949, τα τμήματα της Ταξιαρχίας κατέλαβαν τον Πύργο Στράτσιανης, έπειτα από σφοδρές μάχες. Οι επιχειρήσεις συνεχίστηκαν από βάσεις στη Γύφτισσα και το Ταμπούρι, με καθημερινές επιθετικές ενέργειες προς Άγιο Χριστοφόρο και Πυρσόγιαννη, ώστε να αποσπάσουν δυνάμεις από το κύριο μέτωπο του Γράμμου – Βίτσι.

Οι μάχες εκείνες υπήρξαν οι τελευταίες του πολέμου. Η 76η Ταξιαρχία συνέβαλε καθοριστικά στο τελικό σχέδιο επιχειρήσεων του Γενικού Επιτελείου Στρατού, που οδήγησε στη διάλυση των ανταρτικών σχηματισμών. Στις 30 Αυγούστου 1949, ο πόλεμος έλαβε τέλος.

Οι άνδρες της Ταξιαρχίας, πολλοί από τους οποίους προέρχονταν από την Άρτα και είχαν υπηρετήσει ή πολεμήσει με το 3/40 Σ.Ε., βίωσαν τη λήξη των συγκρούσεων με ανάμεικτα συναισθήματα: ανακούφιση για την ειρήνη, αλλά και λύπη για τις απώλειες και τις πληγές του εμφυλίου. Ήταν όμως εκείνοι που, με πίστη και αντοχή, διατήρησαν ζωντανή την παράδοση του Ευζωνικού Συντάγματος της Άρτας.

2.2.5 Ε' Περίοδος (1950–1951): Μεταπολεμική αναδιοργάνωση και τιμητικές διακρίσεις

Η λήξη των επιχειρήσεων το καλοκαίρι του 1949 σήμανε το τέλος μιας εξαιρετικά δύσκολης δεκαετίας για την Ήπειρο και για το προσωπικό του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων, που είχε πολεμήσει σε τρεις διαφορετικές περιόδους: στο Αλβανικό Μέτωπο (1940–41), στην Κατοχή (1943–44) και στον Εμφύλιο (1946–49).

Μετά τον πόλεμο, τα τμήματα της 76ης Ταξιαρχίας, που είχαν διακριθεί ιδιαίτερα στις μάχες της Ηπείρου, στράφηκαν στην αναδιοργάνωση και επανεκπαίδευση του στρατεύματος. Ο στόχος ήταν να εδραιωθεί η ειρήνη και να αποκατασταθεί η επιχειρησιακή ετοιμότητα των δυνάμεων που είχαν δοκιμαστεί σκληρά.

Η επίσημη διοικητική συνέχεια του 3/40 αναγνωρίστηκε λίγα χρόνια αργότερα. Με τη διαταγή του Γενικού Επιτελείου Στρατού (αρ. 50572/02064/16-4-51/ΓΕΕΘΑ/Β.Μ.Ε.Ο. και Α.Π. 12177/20-4-51), η 76η Ταξιαρχία μετονομάστηκε σε 40ό Σύνταγμα Ευζώνων, επισφραγίζοντας έτσι θεσμικά τη γραμμή συνέχειας από το ένδοξο 3/40 του 1940–41 και τις μεταγενέστερες επιχειρήσεις της Ηπείρου.

Η μετονομασία αυτή συνοδεύτηκε και από μια συμβολική στιγμή υψηλού κύρους: στις 25 Ιουνίου 1951, κατόπιν Βασιλικού Διατάγματος (υπ' αριθ. 229/2-6-51), η Α.Μ. η Βασίλισσα Φρειδερίκη ανέλαβε την Επίτιμη Διοίκηση του 40ού Συντάγματος Ευζώνων. Η ίδια απηύθυνε την ακόλουθη Ημερήσια Διαταγή προς τους αξιωματικούς, υπαξιωματικούς και οπλίτες του Συντάγματος, αναγνωρίζοντας με συγκίνηση τη θυσία και την ιστορική του πορεία:

Ημερήσια Διαταγή της Α.Μ. της Βασίλισσας προς το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων

(25 Ιουνίου 1951)

Είμαι βαθύτατα συγκινημένη, αναλαμβάνοντας σήμερα την Επίτιμη Διοίκηση του 40ού Συντάγματος Ευζώνων. Όταν δε, προ δύο μηνών, ο Βασιλεύς μου ανήγγειλε την ληφθείσα απόφαση, αισθάνθηκα αμέσως μεγάλη υπερηφάνεια.

Μίαν ημέραν επισκέφθηκα στο νοσοκομείο έναν στρατιώτη, τραυματία του πολέμου της Κορέας, και ήκουσα από αυτόν ότι με εγνώριζε από τη μάχη της Κόνιτσας, διότι τον είχα επισκεφθεί και εκεί, όταν είχε πάλιν τραυματισθεί ως στρατιώτης του 581 Τάγματος Πεζικού. Τότε αισθάνθηκα αμέσως πόσο βαθύς και προσωπικός δεσμός με συνδέει με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων, το οποίο εις την Κόνιτσα έχασε περισσότερο από το ήμισυ της δυνάμεως των ταγμάτων του, και ίσως, τις ημέρες εκείνες, με τον πρωτοφανή ηρωισμό του, έσωσε την Ελλάδα.

Δεν πιστεύω ότι υπάρχουν συντάγματα του ενδόξου Ελληνικού Στρατού τα οποία να είναι «καλύτερα» από τα άλλα. Με το 40ό Σύνταγμα όμως με συνδέουν κοινές αναμνήσεις και η αλησμόνητη ιερή συγκίνηση της νίκης της Κόνιτσας, και είμαι βεβαία ότι αυτό θα με καθιστά πάντοτε υπερήφανον Επίτιμον Διοικητήν του.

Αξιωματικοί, Υπαξιωματικοί και Οπλίται του 40ού Συντάγματος Ευζώνων, επιθυμώ να με θεωρείτε όχι μόνον ως Βασίλισσαν, αλλά και ως αντιπρόσωπον της μητέρας, της γυναίκας και της αδελφής του καθενός σας. Εύχομαι η Παναγία να σας έχει πάντοτε υπό την σκέπην Της και να σας δίδει υγεία και προκοπή.

Φρειδερίκη Β'

Η Ημερήσια Διαταγή αυτή έχει ιδιαίτερη αξία, καθώς δεν περιορίζεται σε τυπικές διατυπώσεις. Αναγνωρίζει ρητά ότι το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων — διάδοχο του 3/40 — υπήρξε καθοριστικός παράγοντας στη σωτηρία της Κόνιτσας και, κατ' επέκταση, στην έκβαση του Εμφυλίου στην Ήπειρο.

Έτσι, η περίοδος 1950–1951 σηματοδοτεί το τέλος μιας μακράς πορείας πολεμικής δράσης και την αρχή μιας νέας εποχής ειρηνικής προσφοράς. Το Σύνταγμα, με έδρα την Άρτα, εισέρχεται πλέον σε φάση ειρήνης, φέροντας όμως τη βαριά ιστορική ευθύνη να διατηρεί ζωντανή τη μνήμη και την τιμή των Ευζώνων που το υπηρέτησαν.

Εικ. 45. 1956 – 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων & Πρόσκοποι Άρτης. Στη μέση : Δημήτρης (Μίμης) Μάρκου (Δάσκαλος, με το μαύρο κοστούμι). Πίσω και επάνω : Γρηγόρης Π. Μανόπουλος, Μιχαήλ Ν. Αλίβερτης, Ρήγας Σκουτέλας, Μιχαήλ Δ. Αλίβερτης, Ευριπίδης Σούρλας (Δάσκαλος – Ακέλας), Κοσμάς Δ. Αλίβερτης, Σταύρος Σκουτέλας, Αλέκος Δώδος, Ευριπίδης Παπαδόπουλος, Αδέλφια Βούλα & Ιωάννης Η. Τόλη, Βασίλειος Πετρόπουλος, Ρένα Πετροπούλου, Ναυσικά Δ. Λιαροκάπη, Θεοδώρα Μαυρογόνατου, Ελένη Αμβράζη, Παγώνα Ρέππα, Βάνα Γκίτζα, Ελένη Κατσαδωράκη. Οι Συνταγματάρχες Τ/Θ : Μπουκουβάλας και Σωτήριος Αγόρος.... (Φωτο από αρχείο Δ. Μάρκου.

2.3 Διοικητές του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων

Οι αξιωματικοί που ακολούθως παρατίθενται είχαν την τιμή να διοικήσουν το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων κατά τις περιόδους των πολεμικών επιχειρήσεων. Με την ηγεσία και την αυταπάρνησή τους συνέβαλαν καθοριστικά στη διατήρηση της πολεμικής παράδοσης και του κύρους του Συντάγματος. (Πηγή : Αρχείο Αντισυνταγματάρχη κ. Ιωάννη Μπόγρη)

1912, Αντισυνταγματάρχης (ΠΖ) Αλέξανδρος Κοντούλης (1858-1934), από την Ελευσίνα, απόφοιτος Στρατιωτικής Σχολής Υπαξιωματικών το έτος 1885 (ΣΣΥ-1885)

1913, Συνταγματάρχης Φικιώρης Ιωάννης (1859-?), από τη Σπάρτη, (από εθελ. Στρατιώτης 1880)

1918 έως Δεκέμβριο, Συνταγματάρχης Πέτσας Κωνσταντίνος του Νικολάου από το Νιοχώρι Ναυπακτίας (1871-?), ΣΣΥ-1889

1918, από Δεκέμβριο, Συνταγματάρχης Ψαλλίδας Δημήτριος του Νικολάου (1875-1941), από Καρύτσα Καρπενησίου, ΣΣΥ-1905

1919 Οκτώβριος έως 1920 Μάιος, Συνταγματάρχης (ΠΖ) Καραβέλης Γεώργιος (1868-1944), από Μεγάλη Βρύση Λακεδαιμόνος, ΣΣΥ-1895

1920, από 26 Μαΐου Συνταγματάρχης (ΠΖ) Εύδης Θεόδωρος (1870-?), από Σίμο Αιτωλοακαρνανίας, ΣΣΥ-1902

1921, έως Απρίλιο, Καλιακμάνης Νικόλαος του Αθανασίου (1874-1923), από Στραγανιά Αιτωλοακαρνανίας, ΣΣΥ-1904

1921 Απρίλιος έως Μάιος 1922, Συνταγματάρχης (ΠΖ) Εδιπίδης Αλέξανδρος του Θεόδωρου (1877-1959), από Αθήνα ΣΣΥ-1903.

1922 Μάιος – Ιούλιος, Συνταγματάρχης (ΠΖ) Γαρδίκας Παναγιώτης του Αναστασίου (1875-1968), από Λαγκάδια Αρκαδίας, ΣΣΥ-1905

1922 Ιούλιος – Σεπτέμβριος, Ταγματάρχης (ΠΖ) Παπαστεργίου Γεώργιος του Στέργιου (1882-?), από το Φανάρι Τρικάλων, ΣΣΥ-1913

1924, Αντισυνταγματάρχης Σουμίλας Στέφανος, από τη Λευκάδα (1878-?) (από εθελοντής Στρατιώτης 1899)

1925, Αντισυνταγματάρχης Καραμανώλης Νικόλαος του Γρηγορίου (1884-?) από τον Μώλο Θερμοπυλών, ΣΣΥ-1912

1940, 28 Οκτ έως 19 Μαρτίου 1941 Συνταγματάρχης Τσακαλώτος Θρασύβουλος του Ιωάννη (1897-1889), από την Πρέβεζα, Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων ΣΣΕ-1916

1941, Από 20 Μαρτίου έως 12 Απριλίου 1941, Συνταγματάρχης Βασίλειος Πετρόπουλος του Γεωργίου (1897-1994), από την Αμαλιάδα, ΣΣΕ-19161

Διοικητές μετά το 1949 (Πηγή : Αρχείο ΓΕΣ/ΥΣΑ, Ημερήσιες Διαταγές 3/40 Συντάγματος Ευζώνων, 1940-1960).

76 η Ταξιαρχία

Από 1 Νοεμβρίου **1949** έως 12 Νοεμβρίου **1950**, Συνταγματάρχης (ΠΖ) Βλάχος Βασίλειος, του Δημητρίου από τον Πύργο Ιθώμης Καρδίτσας,

1952 Αντισυνταγματάρχης (ΠΖ) Πάτρας Κωνσταντίνος, από την Αγόριανη Φθιώτιδος

40 ο Σύνταγμα Ευζώνων

1953 Αντισυνταγματάρχης (ΠΖ) Θεοδωρόπουλος Ευστάθιος

1954, Αντισυνταγματάρχης (ΠΖ) Νικολάου Νικόλαος

1955, Αντισυνταγματάρχης (ΠΖ) Παπαδάτος Χρήστος

1956 και **1960-61**, Απρίλιος έως Αύγουστος, Αντισυνταγματάρχης (ΠΖ) Φατούρος Αναστάσιος

1956, Συνταγματάρχης (ΠΖ) Ζακυνθινός Τηλέμαχος

1958-1960, Συνταγματάρχης (ΠΖ) Κουβέλης Αναστάσιος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η Κοινωνική Διάσταση του 3/40 Σ. Ε.

3.1 Οι μαρτυρίες των Ευζώνων – φωνές από το μέτωπο και την ειρήνη

Το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων είχε έναν βαθύ, σχεδόν οικογενειακό δεσμό με την Άρτα. Οι περισσότεροι άνδρες του κατάγονταν από την Ήπειρο και από χωριά γύρω από την πόλη. Οι οικογένειές τους, οι μάνες και οι γυναίκες τους, ζούσαν δίπλα στα στρατόπεδα, περίμεναν νέα από το μέτωπο και κρατούσαν ζωντανή τη φλόγα του Συντάγματος μέσα στην καθημερινότητα της Άρτας. Ο στρατώνας, οι πλατείες και τα καφενεία, ακόμη και οι αυλές των σπιτιών, αποτελούσαν χώρους όπου η στρατιωτική ζωή αναμειγνυόταν με την κοινωνική και οικογενειακή.

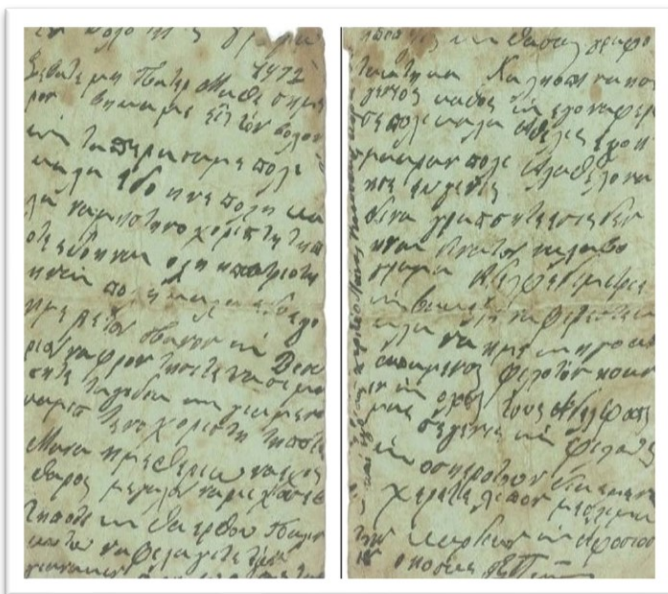
3.1.1 1912 – Το γράμμα του Γεώργιου Παπαχρήστου

Λίγες μέρες πριν από την έκρηξη του Α' Βαλκανικού Πολέμου, στις 3 Οκτωβρίου 1912, ο Αρτινός στρατιώτης, Γεώργιος Παππάς (ή Παπαχρήστος) από τη Μεγαλόχαρη Άρτης, έγραψε από τον Βόλο προς τους δικούς του το μοναδικό του γράμμα που σώζεται.

«Ο Γεώργιος προσήλθε και κατετάγη στο 3ο Σύνταγμα, που τότε είχε έδρα την Άρτα, στην οποία και είχε ιδρυθεί το 1887. Η κήρυξη του πολέμου εναντίον της Τουρκίας στις 5 Οκτωβρίου 1912, βρήκε το σύνταγμα στον Βόλο όπου είχε μεταφερθεί με πλοία από την Πρέβεζα. Αυτό είναι το μοναδικό γράμμα που έστειλε στον πατέρα του Σπύρο και στην οικογένειά του από τον Βόλο στις 3 Οκτωβρίου 1912. Λίγες μέρες αργότερα άρχισε η προέλαση του

στρατού προς το τα στενά του Σαρανταπόρου, όπου ο τουρκικός στρατός είχε οργανώσει την γραμμή αμύνης του, με ισχυρά οχυρωματικά έργα.

Στις 9 και 10 Οκτωβρίου ο στρατός 'έδωσε την πρώτη νικηφόρο μάχη εναντίον τουρκικού στρατού στα στενά του Σαρανταπόρου, γνωστή ως μάχη των Στενών της Πόρτας. Στο γράμμα του αυτό δηλώνει στην μάνα του ότι είναι θεριό, «Μάνα ημε θεριω να εχεις θαρος μεγαλον» και ζητά από την γυναίκα του να είναι γενναία όπως και εγώ «Καληοπη να ησε γενεος καθος κι εγο».

Οι δηλώσεις του αυτές αντικατοπτρίζουν το πολύ υψηλό φρόνιμα του στρατού, που και αυτό συνέβαλλε στις διαδοχικές του σαρωτικές νίκες. Ο ίδιος δυστυχώς δεν γύρισε ποτέ πίσω, και η τύχη του και ο τόπος ταφής του αγνοούνται. Έτσι άφησε πίσω του έγκυο, την μόλις 18 χρονών γυναίκα του Καλλιόπη (1894-1982), τον γιό του Γιαννάκη ενός έτους και τον γιό του Γιώργο που γεννήθηκε λίγο αργότερα 11-10-1912 και δεν γνώρισε ποτέ τον πατέρα του. Ο δε αδελφός του Βαγγέλης (1897-1920) σκοτώθηκε στις 7 Ιουλίου 1920 (παλαιό ημερολόγιο), στο Κάραγατς του Έβρου σημερινή Ορεστιάδα, κατά την διάρκεια μαχών για την απελευθέρωση της Θράκης.» (Σωτήρης Παπαχρήστος, εγγονός 20-02-2024)

Οι φράσεις του γράμματος, απλές αλλά συγκλονιστικές, αποτυπώνουν το φρόνημα των πρώτων ημερών του πολέμου:

“Σεβαστε μου Πατέρα

Μαθε σημερον βηκαμε εις τόν βολον και τα πηρασαμε πολι καλα Ιδο ηνε πολη καλα να μη στηνοχορίστη γηα οτιδήποτε ολη η πατριωτης είναι πολη καλά εδο εγο ημε με τον Πάνον καί Βισαριον να φροντησιτε να σιμασητε τα γίδια και για μένα να μι στενοχοριστη τηποτε

Μάνα ημε θεριω να εχεις θαρος μεγαλον να μι χάσετε τηποτι και θα ερθου πάλι κουντα να φιλαγιτε τον γιανακιν πουλη απο ουλες της ηπόψις και θα σας γράφο τακτηκα Καληοπη να ησε γενεος καθος κι εγο να φέρισε πολι

καλα Άθελις ηγο ημε μακραν πολι Αλά θέλο να ησε ευγενις Για να γράψητε
εσις δεν ηναι δινατον να λαβο γραμα Αδελφε διμιτρι στή γινεκαμ να φέρεστε
καλά να ημε και ηγο αναπαμενος

Φιλο τόν νονον καί όλους τους αδελφους μας σεγενις και φίλους και οση
εροτούν δια εμενα Χερετε λιπον με ολι μου την καρδιαν καί Αφοσιοσιν

ο ηος σας Γ. Σ. Παππας”

Το γράμμα αυτό έγινε, με τον καιρό, σύμβολο της ψυχής του Ηπειρώτη
στρατιώτη και της πίστης του στη λευτεριά. Ο ίδιος δεν γύρισε ποτέ· η
οικογένειά του μεγάλωσε χωρίς να τον ξαναδεί, μα τα λόγια του έμειναν να
θυμίζουν το πείσμα και τη δύναμη μιας ολόκληρης γενιάς.

Εικ. 46. 1933 –
Νεοσύλλεκτοι
καταγόμενοι από
την Μεγαλόχαρη
Άρτης στο 3/40
Σύνταγμα
Ευζώνων στην
Άρτα. Από
αριστερά : Γεώργιος
Γ. Παπαχρήστος,
Βασίλειος Δ.
Φορτοτήρας, Σίμος
Κολοβός, Μιχαήλ
Η. Ζαφείρης και
καθήμενος ο
Γεώργιος Δ.
Κολοβός.

Πηγή: Αρχείο
Οικογένειας
Μιχαήλ Η. Ζαφείρη

3.1.2 1916 – Το φύλλο πορείας του Βασίλη Πανταλούκα (Μπαταλούκα)

Λίγα χρόνια αργότερα, μέσα στη δίνη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, η Άρτα συνέχισε να τροφοδοτεί τον στρατό με άνδρες από κάθε χωριό και κοινωνική τάξη. Ανάμεσα στα σωζόμενα τεκμήρια ξεχωρίζει το φύλλο πορείας του Βασίλη Πανταλούκα (Μπαταλούκα), στρατιώτη του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων, που εκδόθηκε το 1916. Πρόκειται για ένα απλό έγγραφο, αλλά γεμάτο ιστορικό βάρος: πίσω από κάθε γραμμή του υπήρχε μια προσωπική ιστορία, μια οικογένεια, ένας νέος που άφηνε την καθημερινότητά του για να υπηρετήσει την πατρίδα.

Αριθμ. Βιβλίου 541
Αριθμ. 1
(1) 3/40
ΦΥΛΛΟΝ ΠΟΡΕΙΑΣ
Ο φέρων το παρόν οφείλει εν περι-
τεύσει, χωρίς να αναμένει έτερον άτο-
ρουσιασθή εις (2) 3/40
Εκ του έχει τοποθετηθή εν έπιστρατεύσει
Άρτα
Όνοματεπώνυμον Πανταλούκας
Βασίλειος
Όνομα πατρός Πανταλαΐτου
IX Στρατολογικόν Γραφείον
Σώμα ή όπλον εις ό ανήκει ως εκ τής κατατάξεώς του (3) 3/40
Αριθμός Μητρώου 0.26
Κλάσις έπιστρατεύσεως 1897
Βαθμός Δεμοικεύς
Ειδικότης αποκτηθείσα εις τό στρατεύμα (4)
Δήμος ή Κοινότης στρατολ. προελεύσεως Άρτα
Τού Νομού Άρτας
Τόπος συνήθους διαμονής Άρτα
Τού Δήμου ή Κοινότητος Άρτα
Τού Νομού Άρτας
Εν Άρτα
τῇ 25 Ιουνίου 1916
Φύλλο πορείας
ΠΕΡΙΚΛΗΣ

Εικ. 47. Φύλλο πορείας του Β. Πανταλούκα (Μπανταλούκα), 25 Ιουνίου 1916. Πηγή: Αρχείο Β. Μπανταλούκα.

3.1.3 1922 – Η Μικρασιατική Εκστρατεία και η κάρτα του Σωτήρη Μπαλαούρα

Το 1922, οι Αρτινοί στρατιώτες του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων βρέθηκαν ξανά στην πρώτη γραμμή, αυτή τη φορά στη Μικρασιατική Εκστρατεία. Ένα συγκινητικό τεκμήριο της περιόδου αποτελεί η ευχαριστήρια κάρτα του Σωτήρη Μπαλαούρα, που υπηρετούσε στη Μικρά Ασία και έστειλε μήνυμα προς τον πεθερό του, Ιωάννη Νούτσο :

«16 – 6 – 22, Αγαπητέ μου Γιάννη χαίρε,

Ειγιαίνω και υγείαν δι' υμάς ποθώ.

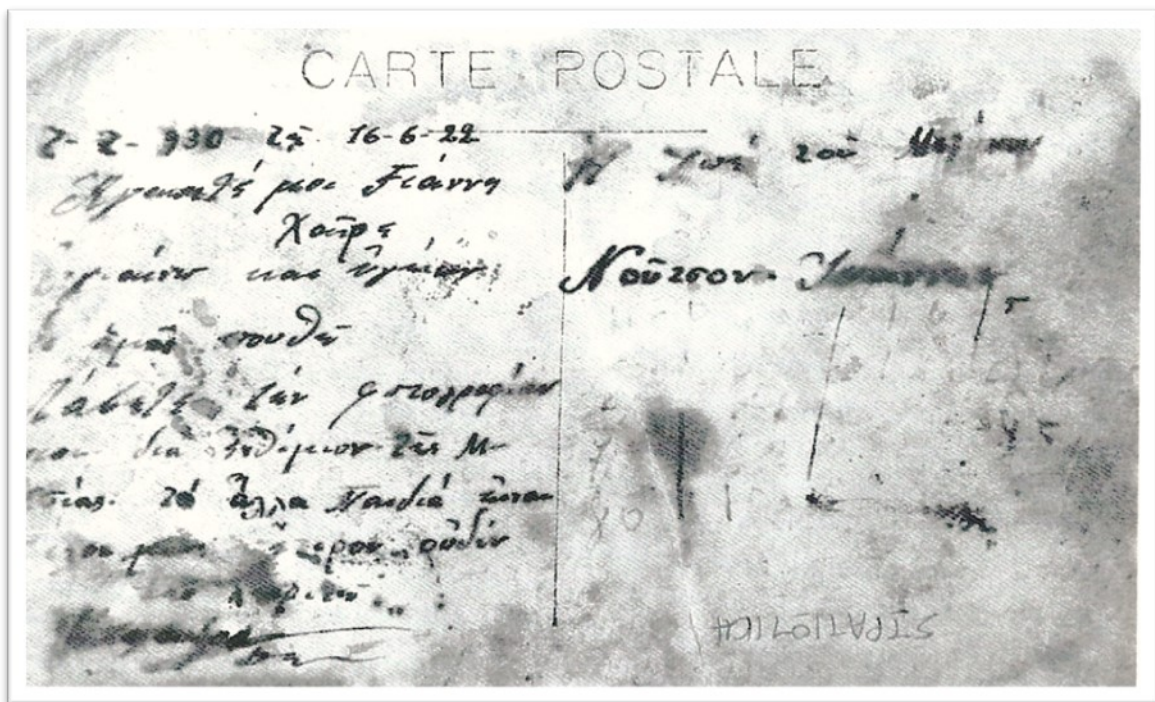
Λάβετε την φωτογραφίαν μου δι' ενθύμιον της Μικράς Ασίας.

Τα άλλα παιδιά είναιέτερον ουδέν...

Σας χαιρετώ, Σ, Μπαλαούρας

Η ζωή του Μετώπου

Νούτσον Ιωάννην»

Μαζί της σώζεται και μια σπάνια φωτογραφία του ίδιου με συμπολεμιστές του

– πρόσωπα νέων Ηπειρωτών που, λίγα χρόνια μετά τους Βαλκανικούς, συνέχισαν να πολεμούν στα μέτωπα της Μικράς Ασίας.

Εικ. 48 - 49. Μικρά Ασία, 1922. Ο Σωτήρης Μπαλαούρας (καθιστός αριστερά) με συμπολεμιστές. Πάνω: ευχαριστήρια κάρτα προς Ιωάννη Νούτσο (πεθερό του). Πηγή: «Ροδανγή, ένα ταξίδι στο χθες», Χ. Σταύρος, 2020

Αυτά τα απλά τεκμήρια –ένα γράμμα, μια κάρτα, ένα φύλλο πορείας– αποτυπώνουν τον τρόπο με τον οποίο η Άρτα και οι άνθρωποί της έζησαν τους πολέμους των αρχών του 20ού αιώνα. Η παρουσία του 3/40 Συντάγματος στη Μικρά Ασία δεν ήταν μόνο στρατιωτική· ήταν η παρουσία μιας ολόκληρης κοινωνίας που μετείχε στις πιο δύσκολες σελίδες της ελληνικής ιστορίας.

3.1.4 Δεκαετία 1930 – Το Σύνταγμα στην ειρήνη

Καθ' όλη τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων παρέμεινε στενά δεμένο με την Άρτα. Η πόλη εξακολουθούσε να αποτελεί τόπο συγκέντρωσης και εκπαίδευσης στρατευσίμων, ενώ οι κάτοικοι συμμετείχαν ενεργά στη στρατιωτική ζωή – άλλοτε ως οπλίτες, άλλοτε μέσα από τις υπηρεσίες επιστράτευσης και εφοδιασμού. Η ιματιοθήκη του στρατεύματος βρισκόταν σε ένα μεγάλο πέτρινο κτίριο δίπλα στην εκκλησία

της Αγίας Θεοδώρας που αργότερα, στον πόλεμο του '40 χρησιμοποιήθηκε και σαν Νοσοκομείο του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων.

Εικ. 50. 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων, δεκαετία '30. Παραλαβή ρουχισμού από επίστρατους Αρτινούς. Πηγή: Αρχείο Α. Καρρά

Η παραπάνω φωτογραφία αποτυπώνει μια γνώριμη εικόνα για τους κατοίκους της Άρτας: επιστρατεύσεις, νεοσύλλεκτοι κάτω από τα δέντρα και τα πρόχειρα τραπέζια, στρατιώτες και πολίτες μαζί στο ίδιο κοινωνικό τοπίο. Μια στιγμή ειρήνης πριν την καταιγίδα του 1940.

3.1.5 1940– Ο πόλεμος ξαναφέρει το Σύνταγμα στην πρώτη γραμμή

Με την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου το 1940, η σχέση του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων με την πόλη της Άρτας ανανεώθηκε και δοκιμάστηκε ξανά. Η Άρτα, που είχε συνδεθεί ιστορικά με το Σύνταγμα ήδη από τη δεκαετία του 1920, έγινε πάλι τόπος επιστράτευσης και αποχαιρετισμών· οι πλατείες και οι δρόμοι της ζωντάνεψαν από φωνές, στρατιώτες και μουλάρια.

Ο Ταξίαρχος ε.α. Κ. Μάνος, τότε λοχίας πυροβολικού στο 2ο Τάγμα του 3/40 Συντάγματος, θυμάται:

Εγώ στον πόλεμο του 40 ήμουν λοχίας. Στο 40 Σύνταγμα από το 1938, το 1939 και 1940, τα τρία αυτά χρόνια γίνονταν εδώ η κατάταξη, αλλά οι στρατιώτες αυτοί φεύγαν από εδώ. Η έδρα ήταν στην Άρτα αλλά εδώ έμενε μονάχα ο στρατολόγος.....

Το 40 Σύνταγμα έκανε ατομικές προσκλήσεως. Στην επιστράτευση της 1ης Οκτωβρίου 1940, στην Άρτα κάλεσαν περίπου 8 ή 10 ηλικίες. Έγινε το πρώτο τάγμα τις πρώτες μέρες και έφυγε στο Καλπάκι, νομίζω με διοικητή τον Χρυσόχοου. Το 2ο και το 3ο Τάγμα έμειναν εδώ. Επιστρατεύτηκαν τα πάντα, μουλάρια για μεταγωγικά, για το λόχο διοικήσεως, μουλάρια για τα πολυβόλα, όλα αυτά που έπρεπε να έχει μια επιστράτευση, όπως και επίταξη κτηνών. Ο καθένας πήγε στη θέση του....» (Βάγιας, 2004)

Οι μέρες πριν από την επίθεση κύλησαν με αγωνία και προετοιμασία. Πριν ακόμα το πλήρες κύμα των μαχών ξεσπάσει, το 3/40 Σύνταγμα εγκαταστάθηκε σε θέσεις γύρω από τον ποταμό Καλαμά. «Διοικητής του Λόχου ήταν ένας ανθυπολοχαγός Αλεξανδρής και πήγαμε και καταλάβαμε θέση στη Γρανιτσοπούλα, απέναντι από τον Καλαμά, από το Δεσποτικό και επάνω ήταν η Αγία Τριάδα... Το τρίτο τάγμα πήγε στη Βροσύνα.» Η τοποθέτηση σε γειτονικά υψώματα και χωριά (Δεσποτικό, Βροσύνα) αντιστοιχούσε στην τακτική κάλυψη της μεθορίου και στη δημιουργία προκεχωρημένης γραμμής άμυνας.

Σημαντικό στοιχείο υπήρξε η συνεργασία με τις γειτονικές μονάδες: «Εμείς δεξιά μας είχαμε το 39 Σύνταγμα Μεσολογγίου, αριστερά μας το 2ο Τάγμα του δικού μας Συντάγματος. Από κει και πέρα ήταν το 24 Σύνταγμα Πρεβέζης.» Η αλληλοκάλυψη αυτή αποτύπωνε το πνεύμα συνοχής και συντονισμού των μονάδων της Ηπείρου.

Η κήρυξη του πολέμου, στις 28 Οκτωβρίου 1940, σήμανε άμεση κινητοποίηση: «Τις 28 το πρωί ακούω από τον ασύρματο ότι κηρύχθηκε πόλεμος. ... Στις 9 η ώρα το πρωί περίπου ήμασταν έτοιμοι και ξεκινήσαμε να πάμε να καταλάβουμε τις θέσεις που είχαμε.» Τα πρώτα ιταλικά αεροπλάνα και οι βομβαρδισμοί των γεφυρών του Καλαμά έφεραν τη βίαιη πραγματικότητα του πολέμου κοντά στους στρατεύσιμους — πολλοί από τους οποίους ήταν Αρτινοί. Η μάχη του

Καλπακίου υπήρξε το σημείο όπου το 3/40 Σύνταγμα ήρθε άμεσα σε σύγκρουση με τον αντίπαλο: «Το πρώτο τάγμα του 3/40 στο Καλπάκι ήρθε από την πρώτη στιγμή σε επαφή με τους Ιταλούς. Όλοι εκεί ήταν Αρτινοί, οπλίτες του Ν. Άρτας.» Η αναφορά αυτή υπογραμμίζει πόσο ισχυρή ήταν η τοπική συμμετοχή και πόσο βαθιά επηρεάστηκε η κοινότητα της Άρτας από τις πρώτες απώλειες: «Στο πρώτο Τάγμα στο Καλπάκι σκοτώθηκαν πολλοί Αρτινοί, υπήρξαν μεγάλες απώλειες.»

Εικ. 51. Δημήτριος Σπύρου : Εύζωνας του έπους του '40. Αργότερα λοχίας του ΕΛΑΣ. Συνελήφθη από τους Γερμανούς τον Ιανουάριο του 1944, μεταφέρθηκε στο Νταχάου [MOOSBURG – S. ALAG : No 134365....] και απελευθερώθηκε τον Μάιο του 1945.

Πηγή : Αρχείο Γ. Δ. Σπύρου,

Αφού συμπτύχθηκαν και ανατίναξαν τις γέφυρες του Καλαμά, οι

μονάδες αναδιοργανώθηκαν: «Έγινε μετά η μάχη του Καλπακίου και οι Ιταλοί έφτασαν μέχρι το Καναλάκι, μέχρι που ήρθε το 1ο Σύνταγμα Ιππικού από την Αθήνα και ανέλαβε επιχειρήσεις και τους γύρισε πίσω.» Η συμμετοχή των Αρτινών οπλιτών στις κρίσιμες αυτές φάσεις δείχνει την αποφασιστική συμβολή της τοπικής μονάδας στην επιτυχή ανακοπή της ιταλικής επίθεσης.

Όταν ο κίνδυνος στα σύνορα αποσοβήθηκε, το 3/40 πέρασε στη φάση της αντεπίθεσης. Το 1ο και 2ο Τάγμα προσκολλήθηκαν στην 3η Μεραρχία και προχώρησαν «από τα σύνορα στις Βορβοτσιάτες, το Πετούλι, το Μεουλάτ... Δεν μπήκαμε εμείς στο Αργυρόκαστρο, αλλά πήγαμε στο Δέλβινο αριστερά και στους Αγίους Σαράντα και καταλήξαμε στον Αη Βασίλη...» Η άφιξη σε χωριά με αλβανικό πληθυσμό συνοδεύτηκε από θερμή υποδοχή: «Εκεί μας φιλοξενήσανε οι κάτοικοι. Οι δάσκαλος ήρθε μπροστά, με σημαίες... Μας έκαναν θερμή υποδοχή και το επεσήμαναν ότι κανένας στρατιώτης δεν πείραξε τίποτε... επειδή επικρατούσε μεγάλη πειθαρχία.» Η πειθαρχία και η αξιοπρέπεια των Αρτινών στρατιωτών έγιναν αντικείμενο θαυμασμού, επιβεβαιώνοντας τη φήμη του 3/40 Σ.Ε. ως πειθαρχημένου και αξιομάχου σχηματισμού.

Ωστόσο, πέρα από τα πυρά του εχθρού, ο μεγάλος αντίπαλος αποδείχθηκε ο χειμώνας. Ο αφηγητής θυμάται: «Ξεκινήσαμε από το ύψωμα αυτό και φτάσαμε εκεί που βρίσκονταν οι Ιταλοί... Ήταν τόσο πολύ το κρύο, τέτοια η ψύξη, καθώς ήταν Δεκέμβριος που δεν κάναμε τίποτε... Υπήρχε δε μια διμοιρία, του Νίκου Κάββουρα... που κόντεψε να πεθάνει από το κρύο και τα κρυοπαγήματα...»

Τα όπλα πάγωναν, μόνο τα πολυβόλα λειτουργούσαν, ενώ «εκείνη την ημέρα είχε καμιά εικοσαριά πόντους χιόνι... Το χιόνι έφτασε το ένα μέτρο». Ο χειμώνας του 1940–41 υπήρξε για τους άντρες του 3/40 εξίσου θανάσιμος εχθρός με τον ιταλικό στρατό.

Η αφήγηση του Κ. Μάνου αναδεικνύει τρία καίρια σημεία: (α) την κεντρικότητα της Άρτας ως τόπου επιστράτευσης και προμήθειας προσωπικού, (β) την εκτεταμένη και αμιγώς τοπική συμμετοχή Αρτινών στις πρώτες μάχες, και (γ) τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες που αποτέλεσαν «τον μεγάλο εχθρό» και διαμόρφωσαν την εμπειρία του πολέμου. Η Άρτα δεν ήταν απλώς στρατιωτικό κέντρο· ήταν μια κοινότητα σε πλήρη κινητοποίηση. Όλα τα σπίτια, οι αυλές και οι άνθρωποι συμμετείχαν με τον δικό τους τρόπο στην προετοιμασία και τη στήριξη του αγώνα.

Μια πιο προσωπική, σχεδόν λογοτεχνική μαρτυρία, του Λάμπρου Τατσιόπουλου από το «Νυχτολόγιο 1940–1949», αναβιώνει την ατμόσφαιρα της κατάταξης:

Αρχιζε η εκπαίδευση της εφεδρικής μου ηλικίας στα “νέα όπλα”. Παρών κι εγώ. Έδωκα το “φύλλο πορείας” στο Γραφείο του Λόχου, ένα τραπεζάκι κάτω από το μεγάλο πλάτανο της Αγίας Θεοδώρας Αρτας. Ο κουρέας του λόχου με κούρεψε με την “ψιλή”. Πήρα σειρά στην αποθήκη τσαρουχιών. Έσκυψα και διάλεξα ένα ζευγάρι καλούτσικα. Ο ανθ/γος Κοσμόπουλος, που με έβλεπε σαν άγαλμα μου τα άρπαξε, τα πέταξε στο σωρό και στην τύχη άρπαξε και μου έδωσε δύο λέγοντας : “Στα καταστήματα διαλέγουν”.

Στην αποθήκη ιματισμού σωροί τα ευζωνικά είδη, χωρίς ναφθαλίνη! Στη λέρα τους ψοφούσε ο σκώρος! Βγαίνοντας από το λουτρό με τα ευζωνικά, είχαμε στα χέρια βραχιόλια και στο σβέρκο ταινία λέρας, που φάνταζε ξεθωριασμένη πίσσα! Με το Στράτο τον Παπαρρίζο βγήκαμε και αφήσαμε τα πολιτικά μας ρούχα σε γνωστά μας σπίτια, να τα μεταφέρουν οι δικοί μας στο Κομπότι. Γυρίζοντας είδαμε καθισμένους στο πλακόστρωτο τους ευζώνους και το λοχαγό το Λέανδρο Δασκαλόπουλο στο τραπεζάκι του απάνω στο σουφά, του μεγάλου πλατάνου να τους μιλάει. Καθήσαμε πίσω τους, ν’ ακούσουμε κι εμείς. Και ακούσαμε :

Σηκωθείτε οι δυό σας! Πού είσαστε;

Πήγαμε τα πολιτικά μας ρούχα στο σπίτι.

Από πέντε μέρες φυλακή!

Με το σιωπητήριο βρεθήκαμε σε κρεβάτια δωματίου των παλιών χτιρίων της Αγίας Θεοδώρας, νηστικοί.....Ο πρώτος λόχος με λοχαγό τον ανθυπολοχαγό της Σχολής των Ευελπίδων Παπαλεκάκο εκτελούσε δικό του πρόγραμμα. Κάθε μέρα “ασκήσεις μάχης” στη Βαλαώρα. Έτρωγαν τον τόπο «δάγκα» με το παράδειγμα του Λοχαγού, που γύριζε με σημάδια στη στολή του, σαν να γύριζε από το Μέτωπο! Πρώτος Λόχος με τ’ όνομα ο λόχος του! Ο “Τσολιάς” στο λόφο του Καλπακιού δείχνει τον τόπο της ηρωικής του άμυνας. Πρώτος, στην πρώτη γραμμή του Μετώπου με το οπλοπολυβόλο στα χέρια, έπεσε και ο Παπαλεκάκος κοντά στην Κολώνεια της Βορείου Ηπείρου.

Λίγες μέρες είχαν περάσει, όταν μας κάλεσαν να παραδόσουμε τη στολή μας. Την αλλάξαμε με καινούργια, που μας προβλημάτιζε... Φαντάζαμε φαντάροι και εύζωνοι με καινούργιο ντουλαμά και φάριο (φέσι)! Ίσως έπρεπε να συνηθίσουμε και την κατασκήνωση.....

Εικ. 52. Αρτινοί εύζωνοι του 3/40 στο Αλβανικό μέτωπο. Κάτω δεξιά ο Λάμπρος Τατσιόπουλος, καθαρίζει με το χειρομάντηλό του τα γυαλιά του. Η φωτογραφία προέρχεται από τα κινηματογραφικά επίκαιρα του Κεντρικού Μετώπου (Καλπάκι – Τεπελένι) του πολέμου του '40. Δώρο του Υπουργείου Τύπου και Τουρισμού – Τμήμα Λογοκρισίας, αρ. ελέγχου 74. Η φωτο προσφέρθηκε στον αδελφό του συγγραφέα Δημήτρη, έκτακτου υπαλλήλου τότε του Υπουργείου Υγιεινής, στο Γραφείο του Κυβερνητικού Επιτρόπου του Ερυθρού Σταυρού. Φωτο Φιλμ Κουρμπής – Ομήρου 6, Αθήναι, 1940. Πηγή: «Νυχτολόγιο 1940 – 1949», Λ. Τασιόπουλος, 1998

«.....Η μεγάλη μου στεναχώρια σ' αυτόν τον πόλεμο, ήταν η μυωπία μου κάτω από το κράνος, περισσότερο με το σκύψιμο, ύδρωναν τα γυαλιά μου και δεν έβλεπα καθόλου. Αν τύχαινε βροχή, χιόνι ή κρύο, είχα σκοτάδι μπροστά μου! Τι να έκανα; Πήγα στο γιατρό, τον Γιάννη τον Τσιρογιάννη. Είδε τα γυαλιά μου και είπε: “Δυστυχώς θα υποφέρεις δεν έχεις μεγάλη μυωπία!”. Και υπέφερα πολύ. Με το σκύψιμο που έκανα σαν ακροβολιστής στις μάχες, χτυπούσε το βαρύ κράνος τα γυαλιά μου και το μεταλλικό στήριγμά τους έκοβε και πλήγνιζε τη μύτη μου. Σκέπτομαι ώρες ώρες το μεγάλο άγχος! Στο χωριό Ορεινό, πιο πέρα, όπου πιάσαμε

θέσεις μέσα σε νερόχιο (σαν να μη μου 'φταναν οι ψείρες, η μυωπία κι' όλα τ' άλλα) πήρα και κρυοπαγήματα στα χέρια να κάτι άσπρες μεγάλες φουσκάλες ανάμεσα στα δάχτυλα!... (Τατσιόπουλος, 1998)

Οι εικόνες αυτές αποτυπώνουν τον ανθρώπινο παλμό πίσω από τον στρατιωτικό μηχανισμό. Η Άρτα, με τους δρόμους και τα μνημεία της, έγινε το σκηνικό μιας ακόμη ιστορικής εξόρμησης — μιας εξόρμησης όπου το τοπικό και το εθνικό ενώθηκαν σε κοινό αγώνα.

3.2 Η συλλογική μνήμη και η τοπική κοινωνία

3.2.1 Το Χρονογράφημα του Ευταξία και η συλλογική μνήμη

Το ίδιο πνεύμα υπερηφάνειας και στοργής για τους Ευζώνους της Άρτας αποτυπώνει λίγα χρόνια αργότερα ο χρονογράφος Ευταξίας, στην εφημερίδα Ηχώ της Άρτης:

Βγαίνοντας από την Άρτα για τον Κάμπο της, στο τρίγωνο πού διασταυρώνονται οί δρόμοι, σιμά στις δυό γέφυρες, ό παλιός πού περνά από τό θρυλικό γιοφύρι μας μέ τή στοιχειωμένη στά θεμέλια του όμορφη γυναίκα τού πρωτομάστορα, κι ό νέος πού περνάει από τήν καινούργια γέφυρα, σ' ένα τεχνητό λοφίσκο μέ μικρούς διακοσμητικούς βράχους καί λουλούδια, στήθηκε πριν λίγα χρόνια τό χάλκινο άγαλμα τού τσολιά μας, σέ φυσικό μέγεθος. Κρατεί μέ τά δυό του χέρια τό όπλο μέ θηλυκωμένη στήν άκρη τή λόγχη του – «εφόπλου λόγχη» – έτοιμος για τή μεγάλη εξόρμηση, μέ μέτωπο πρός τ' αντικρινά βουνά τής πέραν από τον Αραχθο σκλαβωμένης μέχρι τό 1912 Ηπείρου.....

Απ' αυτές τις δόξες καί τις δάφνες του Τσολιά, έχει μεγάλο μερτικό ή Άρτα μας. Κι όταν λέμε Άρτα εννοούμε όλο τό νομό μας. Στήν εξόρμηση του 1912-1913 μέ τά ευζωνικά τάγματα 3 καί 7, πού είχαν έδρα τή μεθοριακή πόλη μας, στον Αμυντικό Στρατώνα.

Κι' αργότερα μέ τό θρυλικό 3/40 (τρία σαράντα) Σύνταγμα τών Τσολιάδων μας. Τό «τρίο ξυπόλυτο» όπως τό λέγαμε μέ καμάρι καί τρυφερότητα.

Κι' ακόμα πιο μεγάλο μερτικό έχει ή Άρτα μας σέ δόξα καί δάφνες από τό ΟΧΙ του 40. Αν τό 1940 είχαμε τά πρωτόγονα συγκοινωνιακά μέσα τής εποχής τής μάχης του Μαραθώνα, ένας φτεροπόδαρος Τσολιάς τού 3 /40 θά

ξεκινούσε από τό Καλπάκι πηλαλώντας για τὰ Γιάννενα, όπως ο αρχαίος αγγελιοφόρος Φειδιππίδης για τὴν Αθήνα, νά φέρει τό χαρμόσυνο μήνυμα «Νενικήκαμεν!! *Ευζωνιστί: «Τσ' φουσκόσαμεν, τσ' κερατάδες» !!* Θεέ μου, μήπως ἀθελά μου κομπάζω; Τὰ παραλέω; Γι' αυτό καλύτερα ν' αφήσω νά σὰς τὰ πει αμερόληπτα, ὁ μέγας μας ποιητής Οδυσσεύς Ελύτης, νεαρός τότε πολεμιστής σ' αυτό τό μέτωπο τῆς Ηπείρου, όπως ὁ Αισχύλος στή μάχη του Μαραθῶνα: «Ξημερώνοντας τ' Ἀγιαννίου, μέ τὴν αὐριο τῶν Φώτων, λάβαμε τὴ διαταγὴ νά κινήσουμε πάλι μπροστά, γιὰ τὰ μέρη ὅπου δὲν ἔχει καθημερινές καὶ σκόλη. Ἐπρεπε λέει, νά πιάσουμε τις γραμμές πού κρατούσαν ὡς τότε οἱ ΑΡΤΙΝΟΙ, ἀπὸ Χειμάρρα ὡς Τεπελένι. Λόγω πού ἐκεῖνοι πολεμούσαν ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα συνέχεια κι εἶχαν μείνῃ σχεδὸν οἱ μισοὶ καὶ δὲν ἀντεχαν ἄλλο.»» (Ευταξίας, περ. δεκαετίας 1920)

Οι γραμμές αυτές αποδίδουν με μοναδική απλότητα το συναίσθημα μιας πόλης που έβλεπε στους Ευζώνους ὄχι ξένους στρατιῶτες, ἀλλὰ τους δικούς της ανθρώπους – τους γιους, τους ἀδελφούς και τους πατεράδες της. Μέσα ἀπὸ γράμματα, κάρτες, φύλλα πορείας και μαρτυρίες, διαμορφώθηκε μια κοινὴ ταυτότητα: ἡ Ἄρτα και τὸ 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων ἐγίναν δύο ὅψεις του ἴδιου συλλογικοῦ βιώματος, που ἔνωσε τὸν πόλεμο με τὴν καθημερινότητα και τὴ μνήμη.

- 3.2.2 Η Ζωντανή Μνήμη στον Αμυντικό Στρατῶνα

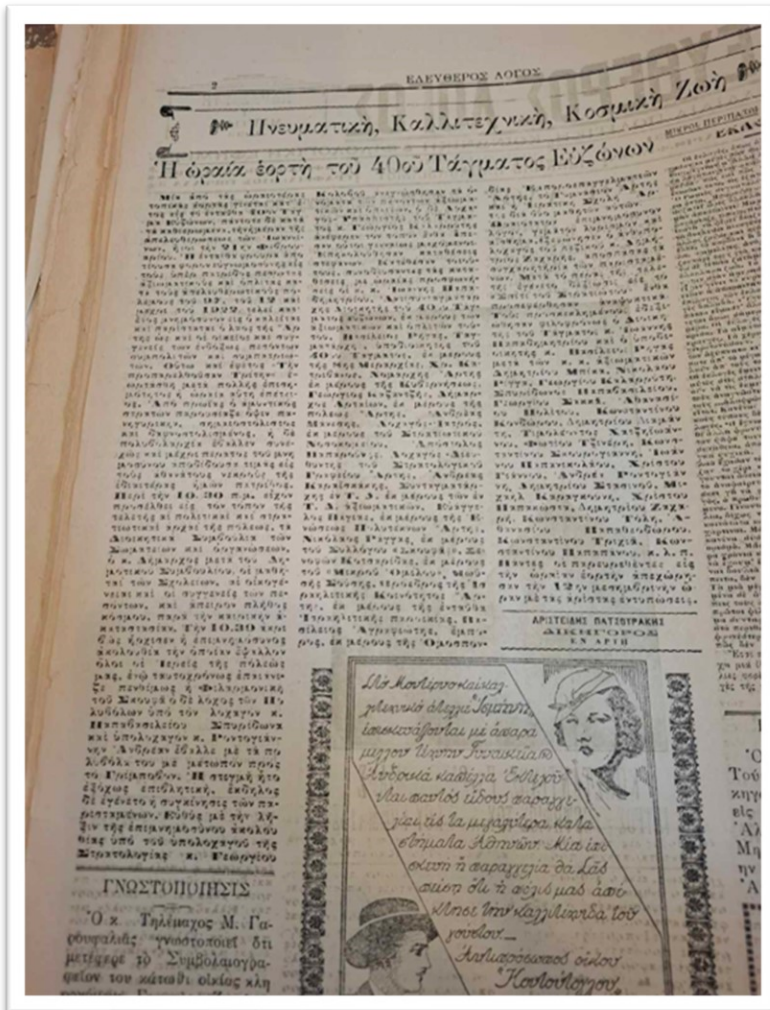
Η σχέση αὐτὴ δὲν ἐσβῆσε με τὴ λήξη των πολέμων. Αντίθετα, συνέχισε νὰ εκφράζεται μέσα ἀπὸ γιορτές, τελετές και λαϊκὲς παραδόσεις. Ο Αμυντικός Στρατῶνας, χτισμένος στην ἄκρῃ τῆς πόλης, ἐγίνε χώρος συνάντησης και μνήμης. Εκεί, κάθε χρόνο, τιμοῦσαν τὴν ἀπελευθέρωση των Ἰωαννίνων – γεγονός με ιδιαίτερη σημασία για τους Ἠπειρώτες και τὸ 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων.

Ἰδιαίτερα εντυπωσιακὸς υπῆρξε ὁ εορτασμὸς τῆς 21ης Φεβρουαρίου 1934, ὅπως τὸν κατέγραψε ὁ Αριστείδης Πατζουράκης στην εφημερίδα Ελεύθερος Λόγος, με τίτλο:

«Η ωραία εορτὴ τὸν 40οῦ Τάγματος Ευζώνων»

«Η Ἄρτα ἐζήσεν ἐφέτος, εἰς τὴν ἐπέτειον τῆς 21ης Φεβρουαρίου, ἡμέρας τῆς ἀπελευθερώσεως των Ἰωαννίνων, συγκινητικὰς στιγμᾶς. Τὸ 40όν Τάγμα

Ευζώνων, συνεχιστής της δόξης του 3/40 Συντάγματος, εώρτασε την ημέραν εις τον Αμυντικόν Στρατώνα με λαμπρότητα και ευλάβειαν.

Από το πρωί ο Στρατώνας ήταν σημαιοστολισμένος. Παρόντες οι αρχές, μαθητές, παλαιοί πολεμιστές και πλήθος κόσμου. Έγινε δοξολογία, κατάθεση στεφάνων στο μνημείο των πεσόντων και χαιρετισμός του Διοικητή του Τάγματος.

Ο λόγος του Διοικητού υπήρξε θερμός, εθνικός, και έκλεισεν με την υπόσχεσιν ότι οι Ευζωνοί θα μείνουν άξιοι των προγόνων των, όσοι έπεσαν εις το Μπιζάνι και εις τα Καρασούλια. Η συγκίνησις ήτο γενική· οι παλαιοί πολεμισταί εδάκρυσαν.

Η μουσική του Τάγματος παίανιζε εθνικά άσματα, ενώ οι παρόντες παρακολουθούσαν με σεβασμό: “Είδομεν παλαιούς Ευζώνους να στέκονται προσοχή εμπρός εις την σημαίαν του Συντάγματος, και νέους στρατιώτας να υψώνουν το βλέμμα εις αυτήν με δέος. Εις τον Στρατώνα επεκράτει ατμόσφαιρα σεμνής χαράς και υπερηφανείας.” (Αριστείδης Πατζουράκης, «Ελεύθερος Λόγος», 21 Φεβρουαρίου 1934)

Αυτά τα λόγια σκιαγραφούν με ακρίβεια το κλίμα εκείνων των χρόνων. Η Άρτα δεν τιμούσε απλώς ένα στρατιωτικό γεγονός· ανανεώνει την ταυτότητά της. Ο Στρατώνας δεν ήταν ψυχρό στρατόπεδο, αλλά τόπος μνήμης και συγκίνησης.

437. Ἀρτα.—Τὸ Γυμνάσιον. Παρέλασις
στρατοῦ κατὰ τὴν ἐρκωμοσίαν.

Arta.—Le gymnase. Parade des
troupes.

Εικ. 53. Εύζωνοι του 3/40 Συντάγματος σε παρέλαση μπροστά από το 1ο Γυμνάσιο Ἀρτας, την δεκαετία του '30 . Πηγή: Φωτογραφία Nicourt – Αρχείο Νίκου Κουρτίδη.

3.2.2 Πάσχα στον Στρατώννα – Η κοινωνία και οι στρατιώτες μαζί

Δεν ήταν, όμως, μόνο οι επέτειοι που έφερναν τον λαό κοντά στους στρατιώτες. Ο χώρος ζωντάνευε και σε πιο ήσυχες, ανθρώπινες στιγμές. Την ημέρα του Πάσχα, ο Στρατώννας άνοιγε τις πύλες του για όλους. Από το πρωί, Ἀρτινοί με τις οικογένειές τους ανέβαιναν στον λόφο, για να ευχηθούν «Χριστός Ανέστη» στους αξιωματικούς και στους φαντάρους.

Στήνονταν πρόχειρα τραπέζια, γλέντια και χοροί, με τραγούδια και φωτογραφίες αναμνηστικές. Η σκηνή θυμίζει πανηγύρι: στρατιώτες και πολίτες μαζί, σε μια αυθόρμητη γιορτή χαράς και φιλίας. Ο Αμυντικός Στρατώννας γινόταν έτσι ο κοινός τόπος της πόλης, σημείο συνάντησης ανάμεσα στον στρατό και τους ανθρώπους του. Ο Αμυντικός Στρατώννας λειτούργησε, έτσι, όχι μόνο ως στρατιωτικό συγκρότημα αλλά και ως τόπος συλλογικής μνήμης, όπου η πόλη ξανασυναντούσε την ιστορία της. Στους εορτασμούς, στα τραγούδια και στις αναμνηστικές φωτογραφίες, η Ἀρτα τίμησε τους Ευζώνους της όχι ως μακρινούς ήρωες, αλλά ως ζωντανό κομμάτι της ίδιας της κοινότητας.

Εικ. 54. 1935 - Πάσχα στον Αμυντικό Στρατώνα Άρτης. Διακρίνονται οι αξιωματικοί Γεώργιος Σακκάς, Χρίστος Παπακώστας, Τζινέρης με τις οικογένειές τους και μερικούς φίλους που τους καλούσαν να κάνουν μαζί Λαμπρή. Πρώτη δεξιά η κ. Παπαθεοδώρου.

Πηγή: Αρχείο της Οικ. Παπακώστα

ΑΡΤΑ. Πάσχα στον Στρατώνα (24 Απρ. 1938)

Εικ. 55. Πάσχα 1938- Στην παραπάνω φωτογραφία στρατιωτικοί επί δικτατορίας Μεταξά, γιορτάζουν το Πάσχα με τις οικογένειές τους, στο Στρατώνι της Άρτας.

Πηγή: Ιδιωτικό αρχείο

Εικ. 56. Πάσχα 1959 στο Στρατώνι. – Οι αρχές της πόλης γιορτάζουν τα Πάσχα με τους φαντάρους. Διακρίνονται από αριστερά : Φωκίων Μαστραπάς (γραμματέας στη Μητρόπολη Άρτης), ο Μητροπολίτης Άρτης Ιγνάτιος, ο βουλευτής Δημήτριος Καρατζένης και άλλοι επίσημοι. Πηγή : Αρχείο Φωκίωνα Μαστραπά

3.3 Η ηρωική θυσία και η αδελφοποίηση των πόλεων

3.3.1 Η θυσία του Λοχαγού Νικολάου Διαμάντη και η αδελφοποίηση Άρτας-Αδριανούπολης

Η ηρωική θυσία του Λοχαγού Νικολάου Διαμάντη και των Ευζώνων του 3/40 Συντάγματος στη Θράκη (Ιούλιος 1920) αποτελεί γεγονός που ξεπερνά τα στενά όρια της στρατιωτικής ιστορίας και εγγράφεται στη συλλογική ταυτότητα της Άρτας. Παρότι το επεισόδιο έλαβε χώρα μακριά από την Ήπειρο, η πόλη της Άρτας, ως έδρα του Συντάγματος, βίωσε τη θυσία αυτή ως δικό της πένθος και δόξα. Σύμφωνα με την επίσημη αφήγηση της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού, κατά την εκστρατεία στη Θράκη οι Εύζωνοι του 3/40

πολέμησαν επί τρεις ημέρες με απαράμιλλη γενναιότητα έξω από την Αδριανούπολη. Στη μάχη της 8ης Ιουλίου 1920 έπεσαν ο Λοχαγός Νικόλαος Διαμάντης και ο λοχίας Παπαχρήστου, ενώ στις 11 Αυγούστου οι τουρκικές δυνάμεις παραδόθηκαν, παραδίδοντας την πόλη στο Σύνταγμα.

Εικ. 57. "...ο πολυθρύλητος Λοχαγός Νικόλαος Διαμάντης, από το Βουργαρέλι, όπου εικονίζεται, μεταξύ τριών στρατιωτών, ως ο πρώτος στην αριστερή πλευρά της". Πηγή: Αρχείο Χ. Τζαβέλλα

Η αναφορά αυτή, λιτή και επίσημη, συνοψίζει τον ηρωισμό και την αντοχή του σώματος, αλλά για την Άρτα απέκτησε ιδιαίτερο συμβολισμό. Το γεγονός έμεινε βαθιά χαραγμένο στη μνήμη των κατοίκων, καθώς οι Εύζωνοι θεωρούνταν «παιδιά της Άρτας». Στο πέρασμα των χρόνων, η θυσία του Διαμάντη συνδέθηκε με τοπικές εκδηλώσεις μνήμης και με την ηθική φυσιογνωμία του Συντάγματος. Η γέφυρα του Έβρου, τόπος της θυσίας, ονομάστηκε «Γέφυρα Διαμάντη», αναγνωρίζοντας την αυτοθυσία των Ευζώνων ως προοίμιο της απελευθέρωσης της Αδριανούπολης.

Εικ. 58. «Τραυματίες της Γέφυρας του Λοχαγού Διαμάντη στην Αδριανούπολη». Πηγή: Αρχείο Χ. Τζαβέλλα

Η μετονομασία αυτή απέκτησε ιδιαίτερη σημασία για την Άρτα, καθώς σφράγισε τη συμβολική αδελφοποίηση των δύο πόλεων – Άρτας και Αδριανούπολης – που ενώθηκαν μέσα από το αίμα και τη μνήμη των ιδίων στρατιωτών. Για την αρτινή κοινωνία, ο Διαμάντης ενσαρκώνει το ήθος του Εύζωνα, την πειθαρχία και την προσήλωση στο καθήκον, στοιχεία που χαρακτήρισαν το 3/40 Σύνταγμα σε όλους τους πολέμους του. Η «Γέφυρα Διαμάντη» παραμένει μέχρι σήμερα σύμβολο ενότητας, τιμής και εθνικής συνέχειας. Αποτελεί ένα άυλο μνημείο, μια πνευματική γέφυρα ανάμεσα στη

Θράκη και την Ήπειρο, ανάμεσα στον ηρωισμό του πεδίου της μάχης και στη διαρκή ιστορική συνείδηση της πόλης της Άρτας.

3.3.2 Οι πεσόντες της Γέφυρας του Έβρου (8 Ιουλίου 1920)

Στη μάχη της Γέφυρας του Έβρου, κατά την εκστρατεία του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων στη Θράκη, έπεσαν ηρωικά ο Λοχαγός Νικόλαος Διαμάντης και δεκαέξι άνδρες του Συντάγματος. Τα ονόματά τους διασώζονται χάρη στην έρευνα του φιλόλογου Χαράλαμπου Τζαβέλλα, που τα εντόπισε σε επίσημα στρατιωτικά αρχεία της Θράκης :

Λοχαγός Νικόλαος Διαμάντης – από Βουργαρέλι Άρτας

Λοχίας Ευάγγελος Παπαχρήστου – από Μεγαλόχαρη Άρτας

Ανθυπολοχαγός Εμμανουήλ Ζωνουδάκης – από Πλατανιές Ρεθύμνου

Δεκανεύς Παύλος Ντεκούλης – από Συρράκο Ιωαννίνων

Υποδεκανεύς Χρήστος Καρανικόλας

Στρατιώτης Νικόλαος Μπαλταγιάννης (Μπαλογιάννης) – από Αργύρια Φθιώτιδας-Φωκίδας

Λοχίας Χρήστος Τσάντας – από Χουλιαράδες Ιωαννίνων

Υποδεκανεύς Γεώργιος Αγγέλης – από Λεπιανές Άρτας

Στρατιώτης Κωνσταντίνος Παπαγεωργίου – από Καλφενίκης Αιτωλοακαρνανίας

Στρατιώτης Ευάγγελος Κρικώνης – από Μιχαλιτσίου Ιωαννίνων

Λοχίας Απόστολος Νείλας – από Πέρκη Αιτωλοακαρνανίας

Δεκανεύς Βασίλειος Κωτούλας – από Κάτω Κεράσοβο Αιτωλοακαρνανίας

Υποδεκανεύς Χρήστος Σταμάτης – από Αιτωλοακαρνανία

Στρατιώτης Ευάγγελος Φάκος – από Άρτα

Στρατιώτης Δημήτριος Κατσαντώνης – από Άγιο Βλάσιο Αιτωλοακαρνανίας

Στρατιώτης Ιωάννης Τόλης – από Χουλιαράδες Ιωαννίνων

Στρατιώτης Δημήτριος Καραγκούνης – από Βουργαρέλι Άρτας

Η πλειονότητα των Ευζώνων προερχόταν από την Ήπειρο και την Αιτωλοακαρνανία — τόπους που γέννησαν και στήριξαν το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων. Η μνήμη τους τιμάται ως σύμβολο γενναιότητας και αυταπάρνησης, συνδέοντας για πάντα την Άρτα με την Αδριανούπολη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η Μνημειακή Διάσταση

Εικ. 59. Άρτα, αρχές 20ού αιώνα. Ευζωνες μπροστά από τον ναό της Παναγίας Παρηγορήτισσας. Πηγή : Αρχείο Κ. Τσιλιγιάννη

Η Άρτα, με τα βυζαντινά της μνημεία, υπήρξε πάντα τόπος μνήμης και συμβολισμού. Οι Ευζωνες του 3/40 Συντάγματος φωτογραφήθηκαν επανειλημμένα μπροστά σε ιστορικά τοπόσημα της πόλης, δίνοντας στα μνημεία έναν νέο ρόλο — σύμβολα συνέχειας και αντοχής μέσα στον χρόνο.

Εικόνα 60. 1916 - Εύζωνες μπροστά στην Αγία Θεοδώρα. Πηγή : Αρχείο Αριστοτέλη Ζάχου

Εικ. 61. 1903. Εγκαίνια Μνημείου πεσόντων 1897. Πηγή : Αρχείο Α. Οικονόμου

Η παραπάνω φωτογραφία αποτυπώνει στιγμιότυπο από την τελετή που πραγματοποιήθηκε στην Άρτα τον Σεπτέμβριο του 1903, με αφορμή τη μεταφορά των λειψάνων των πεσόντων του πολέμου του 1897 και την εναπόθεσή τους στο νέο μνημείο από πεντελικό μάρμαρο, αφιερωμένο στους Έλληνες και Φιλέλληνες που σκοτώθηκαν στις μάχες της Ηπείρου.

Το μνημείο ανεγέρθηκε κοντά στη Μονή Φανερωμένης, με πρωτοβουλία του συνταγματάρχη Μιλτιάδη Δόξα και με την ευγενική συνεισφορά στρατιωτών, αξιωματικών και πολιτών, οι οποίοι συγκέντρωσαν το απαραίτητο ποσό για την κατασκευή του.

Περατωθέντος δε του ειρημένου μνημείου πρό τινων ημερών εγένετο χθές 14 οδεύοντος μηνός, επέτειον εορτήν της αννύσσεως του Τιμίου Σταυρού εν Ιερουσαλήμ και ώραν 10ην π.μ. η ανακομιδή των λειψάνων των ηρωικών τέκνων της πατρίδος και η κατάθεσις αυτών εν τω περιφανεί τούτω μνημείω μετά μεγαλοπρεπούς πομπής, παρισταμένων πασών των πολιτικών και στρατιωτικών αρχών της πόλεώς μας, των καθηγητών και διδασκάλων αμφοτέρων των φύλων μετά των μαθητών και μαθητριών και απείρου πλήθους, πρωτεύοντος του ωραίου φύλου. Τας νενομισμένας τιμάς απέδωκεν εις λόγος του ενταύθα εδρεύοντος ευζωνικού τάγματος, παιανίζούσης της φιλαρμονικής μουσικής.....(Άρθρο στην εφημερίδα ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ, 19 Σεπτεμβρίου, 1903.)

Η τελετή αυτή κατέστησε τα μνημεία της Άρτας σκηνικό δημόσιας μνήμης, όπου οι Εύζωνες λειτουργούσαν ως ζωντανά σύμβολα. Στο ίδιο πνεύμα, οι τοπικές αφηγήσεις αποδίδουν «μεγάλο μερτικό» στην πόλη για τις δόξες των Τσολιάδων:

Απ' αυτές τις δόξες και τις δάφνες του Τσολιά, έχει μεγάλο μερτικό η Άρτα μας. Κι όταν λέμε Άρτα εννοούμε όλο τον Νομό μας. Στην εξόρμηση του 1912-1913 με τα εύζωνικά τάγματα 3 και 7, που είχαν έδρα τη μεθοριακή πόλη μας, στον Αμυντικό Στρατώνα. Κι αργότερα με το θρυλικό 3/40 (τρία σαράντα) Σύνταγμα των Τσολιάδων μας. Το «τρίο ξυπόλυτο», όπως το λέγαμε με καμάρι και τρυφερότητα. Κι ακόμα πιο μεγάλο μερτικό έχει η Άρτα μας σε δόξα και δάφνες από το ΟΧΙ του '40. Αν το 1940 είχαμε τα πρωτόγονα συγκοινωνιακά μέσα της εποχής της μάχης του Μαραθώνα, ένας φτεροπόδαρος Τσολιάς του 3/40 θα ξεκινούσε από το Καλπάκι, πηλαλώντας για τα Γιάννενα, όπως ο αρχαίος αγγελιοφόρος Φειδιππίδης για την Αθήνα, να φέρει το χαρμόσυνο μήνυμα «Νενικήκαμεν!». Εύζωνιστί: «Τσ' φούσκου σ' αμάν, τσ' κερατάδες!»!!

Η παράθεση αυτή, βαθιά ριζωμένη στη συλλογική μνήμη της περιοχής, δείχνει πώς η ιστορική παρουσία του 3/40 Συντάγματος ενσωματώθηκε στην ταυτότητα της πόλης και προετοίμασε το έδαφος για την υλική της αποτύπωση στα μεταγενέστερα μνημεία. Η στρατιωτική δε παρουσία μπροστά στην Παρηγορήτισσα και στην Αγία Θεοδώρα δεν ήταν τυχαία· εξέφραζε τη σύνδεση της ηρωικής παράδοσης της Άρτας με την υπεράσπιση της πατρίδας και της πίστης.

Εικ. 62. Άρτα, 1915. Εύζωνες μπροστά στην Αψίδα της Αγίας Θεοδώρας. Αρχείο: Αριστοτέλης Ζάχος.

4.1 Το Άγαλμα του Εύζωνα

Εικ. 63. Ο ανδριάντας του Ευζώνου στην Άρτα, έργο του γλύπτη Λευτέρη Βαλάκα (1968).

Πηγή: doxesdespotatou.com.

Η ζωντανή μνήμη, με τα χρόνια, πήρε και υλική μορφή. Στην είσοδο της Άρτας, κοντά στις δύο γέφυρες του Αράχθου, υψώνεται σήμερα ο ανδριάντας του Τσολιά, έργο του γλύπτη Λευτέρη Βαλάκα.

Το έργο φιλοτεχνήθηκε σε πρόπλασμα το 1966 και χυτεύτηκε σε χαλκό τον Δεκέμβριο του 1968 στο 301 Εργοστάσιο Βάσεως, όπως μαρτυρά η υπογραφή στη βάση:

«Λ. ΒΑΛΑΚΑΣ, ΓΛΥΠΤΗΣ – ΧΥΤΕΥΣΙΣ 301 Ε.Β., ΔΕΚ. 1968.»

Ο Εύζων εικονίζεται σε φυσικό μέγεθος, με τη λόγχη υψωμένη και το βλέμμα στραμμένο προς τα βουνά της Ηπείρου — σαν να αγναντεύει τις πατρίδες που ελευθέρωσε. Μάλιστα, η επίσημη ονομασία του έργου καταγράφεται ως “Ο Τσολιάς του 17”

Το άγαλμα δεσπόζει σε μικρό λόφο, περιτριγυρισμένο από πέτρες και βράχους, αποδίδοντας συμβολικά το τραχύ τοπίο της μάχης. Σύμφωνα με το άρθρο «Το άγαλμα του Τσολιά στην Άρτα» (doxesdespotatou.com), το έργο «δίνει μεγάλο μερτικό στην Άρτα και στον νομό της» για την ιστορική συμβολή των Ευζώνων και του 3/40 Συντάγματος στους Βαλκανικούς Πολέμους.

Δεν είναι τυχαίο πως η μορφή του Τσολιά δεν είναι ανώνυμη: φέρει επάνω της τη συλλογική μορφή του Αρτινού στρατιώτη — του παιδιού της πόλης που πολέμησε για την Ήπειρο και τη Μακεδονία.

Η μορφή του Βαλάκα αποδίδει τον Εύζωνα με την επίσημη φουστάνελα της παράδοσης. Πίσω όμως από αυτό το τελετουργικό σύμβολο, κρύβεται η πραγματική στολή του αγώνα — εκείνη που φόρεσαν οι στρατιώτες του 3/40 στα μέτωπα της Ηπείρου και της Μακεδονίας. Αυτήν ακριβώς τη φορεσιά, την ταπεινή αλλά ηρωική, αξίζει να γνωρίσουμε.

Πριν όμως εξεταστεί συστηματικά η εξέλιξη της στολής, αξίζει να ακουστεί ο τόνος της εποχής — η φωνή που ζωντανεύει τη μορφή του Εύζωνα:

Τα εύζωνάκια! Γερά παλληκάρια από τα βουνά της Ελλάδας, με στιβαρά κι ακούραστα πόδια, στον ανήφορο και στον κατήφορο, μαθημένα να περνούν με σιγουριά, μέρα και νύχτα, στις γιδόστρατες και στους γκρεμούς των κακοτράχαλων βουνών μας, κοντά στα γίδια τους. Με σιδερένια χέρια γεμάτα ρόζους από το αλέτρι και τη χειρολαβή του, σπρώχνοντας να βοηθήσουν τ' άχαμνά τους βόδια να οργώσουν τα φτενά και σκληρά, γεμάτα λιθοχάλικα χωράφια τους.

Σκληραγωγημένοι στη βροχή, στο χιόνι και στο κρύο, με σκέπασμα μια κάπα καμωμένη από τραγόμαλλο. Απ' αυτό το σκληρό χαρμάνι των νεοσύλλεκτων βουνίσιας παλληκαριών της Ελλάδας γίνονταν τα τάγματα και τα συντάγματα των Ευζώνων του Στρατού μας. Μια κοντή μάλλινη φουστανέλα —είδος ντουλαμά—, μακριές μάλλινες άσπρες κάλτσες από τα μηριά ως τα κότσια, τσαρούχι με φούντα περήφανη σαν τα μουστάκια τους και πυκνή σαν τα δασιά τους στήθια. Κι ένα φέσι με φούντα κι αυτό, φορεμένο λεβέντικα, γυρνά στο πλάι. Αυτή ήταν η στολή τους, αντιγραφή από τις φορεσιές των αγωνιστών του 1821.

Η περιγραφή αυτή λειτουργεί ως ηθογραφικό προοίμιο για τη μελέτη που ακολουθεί. Αντί να δούμε απλώς τη στολή ως στρατιωτικό εξάρτημα, τη βλέπουμε ως προέκταση του σώματος και του ήθους αυτών των ανθρώπων.

4.2 Η εξέλιξη της φορεσιάς του μάχιμου εύζωνα – οπλίτη

Οι απαρχές της ευζωνικής φορεσιάς βρίσκονται στους κλέφτες και αρματολούς της προεπαναστατικής περιόδου. Η ενδυμασία τους – η φουστανέλα, το φάριο (φέσι), η φέρμελη και τα τσαρούχια – ενσάρκωνε το ιδεώδες της ελευθερίας και αποτέλεσε την αφετηρία της στρατιωτικής στολής των πρώτων ετών του ανεξάρτητου κράτους.

- Από τους κλέφτες στους πρώτους εύζωνες (1833–1868)

Τα πρώτα τάγματα πεζικού (1833–1836) υιοθέτησαν ευρωπαϊκή, βαυαρικού τύπου στολή με παντελόνι και χιτώνιο (Thomas, 2000). Πολύ σύντομα όμως δημιουργήθηκαν ειδικά ελαφρά σώματα (1837 κ.ε.) που επέστρεψαν στα τοπικά πρότυπα, καθιερώνοντας τη φουστανέλα και τα παραδοσιακά στοιχεία ως “εθνική” στολή. Η επιλογή αυτή δεν ήταν μόνο αισθητική· αντανακλούσε και την ανάγκη για άνεση και ευκινησία στις ορεινές επιχειρήσεις.

- Η τυποποίηση της ευζωνικής στολής (1868–1908)

Με το Βασιλικό Διάταγμα της 12 Δεκεμβρίου 1868 ιδρύονται τα Τάγματα Ευζώνων και τυποποιείται η στολή τους. Η περιγραφή της περιλαμβάνει (Athanassiou, 2014· Evzones, Wikipedia):

- Φάριο κόκκινο με μαύρη φούντα και εθνόσημο.

- Υποδήτη, λευκό πουκάμισο με φαρδιά μανίκια.
- Φουστανέλα με πολλές πιέτες.
- Φέρμελη, κεντητό γιλέκο με κορδόνια.
- Λευκές κάλτσες με μαύρες κορδέλες.
- Τσαρούχια με φούντα.

Εικ. 64. Σκίτσο από το βιβλίο του Henry W. Nevinsον πολεμικού ανταποκριτή στον πόλεμο του 1897, με τίτλο «Ένας επόπτης γραμμών και ένας Εύζωνας». (Nevinson, 1898)

Αυτή η στολή συνδύαζε το παραδοσιακό ελληνικό ένδυμα με τη στρατιωτική τάξη και πειθαρχία. Οι εύζωνοι την έφεραν τόσο στην

καθημερινή υπηρεσία όσο και στις επιχειρήσεις, συχνά προσαρμόζοντάς την πρακτικά – αφαιρώντας τη φούντα ή προσθέτοντας βαριά μάλλινα ενδύματα (Jowett, 2006).

- Από τη φουστανέλα στο χακί: εκσυγχρονισμός και πεδίο (1908–1940)

Στις αρχές του 20ού αιώνα, με τις στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις του 1908, η Ελλάδα υιοθέτησε το χακί χρώμα που ήδη χρησιμοποιούσαν οι ευρωπαϊκοί στρατοί. Η σταδιακή αντικατάσταση της παραδοσιακής φουστανέλας από τον ντουλαμά σηματοδότησε τη μετάβαση των Ευζώνων από σώμα παραδοσιακού τύπου σε σύγχρονο, ευρωπαϊκού προτύπου στρατιωτικό σχηματισμό και μια πιο πρακτική, μάχιμη στολή πεδίου (Thomas, 2000· Jowett, 2006).

Ο θερινός ντουλαμάς ήταν χακί, από ελαφρύτερο ύφασμα και με απλούστερη διάταξη κουμπιών, ενώ ο χειμερινός «μακεδονικός» τύπος ήταν σκούρος μπλε, με διπλή σειρά μεταλλικών κουμπιών και χαρακτηριστικό τραπέζιο σχήμα στο στήθος. Οι αναδιπλώσεις των μανικιών έφεραν κόκκινο παράρραμμα, ενώ στο αριστερό στήθος υπήρχε τσέπη για τον ατομικό επίδεσμο (Covert Angels, 2013).

- Το χαρακτηριστικό «τραπέζιο» των κουμπιών

Ένα από τα πιο αναγνωρίσιμα μορφολογικά στοιχεία του ντουλαμά είναι η διάταξη των κουμπιών στο στήθος σε σχήμα τραπέζιου: δύο πλάγιες σειρές των επτά κουμπιών και μια οριζόντια βάση δώδεκα μικρότερων, σχηματίζοντας ανάποδο ισοσκελές τραπέζιο.

Η διάταξη αυτή προέρχεται από τους πρώτους ντουλαμάδες του 19ου αιώνα (περί το 1888–1892), όταν τα διπλά κουμπιά εξυπηρετούσαν πρακτικούς σκοπούς — το άνοιγμα της στολής για αερισμό ή τη διευκόλυνση πρόσβασης σε χάρτες και φυσιγγιοθήκες. Με την πάροδο του χρόνου, η λειτουργική αυτή χρήση εγκαταλείφθηκε, αλλά το σχήμα παρέμεινε ως διακριτικό ευζωνικό γνώρισμα, σύμβολο της ιστορικής συνέχειας του σώματος (Covert Angels, 2013).

Στις φωτογραφίες του Μεσοπολέμου και του Ελληνοϊταλικού Πολέμου διακρίνεται εύκολα: το σκούρο ύφασμα, τα μεταλλικά κουμπιά και το κόκκινο παράρραμμα στον γιακά ή στα ρεβέρ υποδηλώνουν τον χειμερινό

“μακεδονικό” ντουλαμά, δηλαδή τη στολή μάχης και παρατάξεως των Ευζώνων

Εικ. 65. Ο Εύζωνας Νίκος Ραβανός από τους Μελισσουργούς, το 1930

Πηγή : Αρχείο Μαρίας Ν. Ραβανού

- Η νέα στολή στο πεδίο

Η νέα στολή περιλάμβανε τον ντουλαμά – ένα μακρύ χιτώνιο, μάλλινο ή βαμβακερό, σε χακί ή σκούρο λαδί χρώμα, με επωμίδες και μεταλλικά κουμπιά. Το φάριο έγινε χακί, μικρότερο και χωρίς τη μακριά φούντα για λόγους ασφαλείας, ενώ η φουστανέλα περιορίζεται σε τελετές και παρελάσεις, αντικαθιστάμενη στο πεδίο από παντελόνι και άρβυλα.

Στους Βαλκανικούς Πολέμους (1912–1913) οι εύζωνοι διακρίνονται με αυτή τη στολή: χακί ντουλαμάς, μπανταλιέρες γεμάτες φυσίγγια και το χαρακτηριστικό Μάνλιχερ–Σενάουερ στον ώμο (Jowett, 2006). Η ίδια μορφή διατηρήθηκε και στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, με μικρές παραλλαγές στο ύφασμα και στα διακριτικά, ενώ στη διάρκεια του Μεσοπολέμου συνεχίστηκε η χρήση της χακί στολής πεδίου σε συνδυασμό με στοιχεία της παλαιότερης ευζωνικής παράδοσης.

Εικ. 66. Ο αδελφός της γιαγιάς μου, Κων/νος Μπανιάς από τους Μελισσουργούς. Εύζωνας στον πόλεμο του 1940.

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Α. Καρρά

- Εξάρτυση,
φυσίγγιοθήκες και
λεπτομέρειες
στολής

Η εξάρτυση των Ευζώνων προσαρμόστηκε κι αυτή στις ανάγκες της νέας εποχής. Από τη δεκαετία του 1920 καταγράφεται μετάβαση σε μικρότερες φυσίγγιοθήκες ζώνης παρατάξεως, που σταδιακά αντικατέστησαν τις παλαιές δερμάτινες θήκες τύπου Gras του 19ου αιώνα — ένδειξη της

σταδιακής μετάβασης προς πιο ελαφρύ και πρακτικό εξοπλισμό (Covert Angels, 2013).

- Γκέτες: λειτουργία, χρήση και το ζήτημα των κρυοπαγημάτων (1908–1941)

Με την εισαγωγή της χακί στολής πεδίου (1908) και την εναρμόνιση με τα ευρωπαϊκά πρότυπα, οι εύζωνοι —όπως και οι λοιπές μονάδες πεζικού— χρησιμοποίησαν γκέτες (puttees ή καμβάδινες/δερμάτινες leggings) που τύλιγαν σφιχτά την κνήμη από τον αστράγαλο ως κάτω από το γόνατο (Thomas, 2000· Jowett, 2006).

Οι γκέτες παρείχαν:

- Προστασία από λάσπη, χιόνι και νερό,
- Στήριξη της κνήμης σε μεγάλες πορείες,
- Πρακτικότητα και καθαριότητα, καθώς ήταν ευκολότερες στη συντήρηση σε σχέση με τις μάλλινες περιτυλίξεις (Jowett, 2006).

Στους εύζωνες χρησιμοποιούνταν μαζί με τσαρούχια ή άρβυλα, αποτελώντας τμήμα της τυπικής εξάρτυσης εκστρατείας (Athanassiou, 2014).

Κατά τον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο (1940–41), ωστόσο, οι γκέτες συνδέθηκαν με τα κρυοπαγήματα που ταλαιπώρησαν τα ελληνικά στρατεύματα. Αν και δεν ήταν η μοναδική αιτία, μπορούσαν να συμβάλουν στο πρόβλημα όταν δένονταν υπερβολικά σφιχτά, βρέχονταν και πάγωναν ή συνδυάζονταν με ακατάλληλα υποδήματα και πολυήμερη έκθεση στο χιόνι (Athanassiou, 2014). Οι στρατιωτικές οδηγίες συνιστούσαν σωστή εφαρμογή, συχνό στέγνωμα και χρήση πιο κατάλληλων αρβύλων. Παρ' όλα αυτά, το κλίμα και οι ελλείψεις καθιστούσαν τα κρυοπαγήματα σχεδόν αναπόφευκτα στις ορεινές μονάδες πρώτης γραμμής.

- Η φορεσιά του εύζωνα στον Μεσοπόλεμο και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

Κατά τον Μεσοπόλεμο, τα ευζωνικά συντάγματα —όπως το ιστορικό 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων της Άρτας— χρησιμοποιούσαν δύο διακριτές στολές:

- την καθημερινή-υπηρεσίας (χακί ντουλαμάς, φάριο, τσαρούχια ή άρβυλα) και
- την τελετουργική, δηλαδή την παραδοσιακή φουστανέλα με τη φέρμελη και το φάριο, για επίσημες τελετές, επιθεωρήσεις και φωτογραφίες (WhyAthens, 2018).

Οι απλοί οπλίτες λάμβαναν και τις δύο στολές – την πρακτική για μάχη και την εθιμοτυπική για παράταξη. Αυτό εξηγεί τις φωτογραφίες της περιόδου, όπου ίδιοι εύζωνοι εμφανίζονται άλλοτε με ντουλαμά και άλλοτε με φουστανέλα, ανάλογα με το καθήκον και το περιβάλλον. Η διττή αυτή εικόνα αποτυπώνει καθαρά τη μετάβαση από την παράδοση στον εκσυγχρονισμό.

- Ο Ελληνοϊταλικός Πόλεμος (1940–41)

Στον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο, οι εύζωνοι μάχονται με την ενιαία χακί στολή πεδίου, έχοντας πλέον εγκαταλείψει τη φουστανέλα στις επιχειρήσεις, αλλά κρατώντας τα τσαρούχια ως διακριτό στοιχείο ταυτότητας (Athanassiou, 2014).

Η χακί στολή αποδείχθηκε ανθεκτική και λειτουργική, αν και οι καιρικές συνθήκες και ο εξοπλισμός –όπως οι γκέτες– προκάλεσαν δυσκολίες στα χιονισμένα μέτωπα της Πίνδου. Παρ’ όλα αυτά, οι μονάδες ευζώνων διακρίθηκαν για την επιμονή και την αντοχή τους, διατηρώντας ταυτόχρονα το συμβολικό βάρος της στολής που έφερε ιστορία ενός αιώνα.

- Το μονογράφημα της Φρειδερίκης

Μετά τον πόλεμο, το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων ανασυγκροτήθηκε και το 1951 τέθηκε υπό την “υψηλή προστασία” της Βασίλισσας Φρειδερίκης. Από τότε, οι αξιωματικοί και οπλίτες έφεραν στις επωμίδες τους το μονογράφημά της – ένα μικρό μεταλλικό ή ραμμένο έμβλημα με το γράμμα “Φ” και το βασιλικό στέμμα. Σε φωτογραφίες παρελάσεων και τελετών της εποχής, το σύμβολο διακρίνεται καθαρά ως χρυσό κυπρί

τοποθετημένο επάνω από τον αριθμό του Συντάγματος, υποδηλώνοντας τη βασιλική προστασία και τον ιδιαίτερο δεσμό του σώματος με τον θρόνο

- Η διαχρονία ενός συμβόλου

Η φορεσιά του μάχιμου εύζωνα εξελίχθηκε χωρίς ποτέ να αποκοπεί από τις ρίζες της. Από τη φουστανέλα των ορεινών αγωνιστών του 19ου αιώνα έως τον χακί ντουλαμά του 1940, διατήρησε τον ελληνικό χαρακτήρα της, ενσωματώνοντας την παράδοση στην υπηρεσία ενός σύγχρονου στρατού. Η εικόνα του εύζωνα – είτε με φουστανέλα, είτε με χακί ντουλαμά – παραμένει σύμβολο ανδρείας, απλότητας και εθνικής συνέχειας (Jowett, 2006· Athanassiou, 2014· Thomas, 2000).

Εικ. 67 , Έγχρωμη λιθογραφία/καρτ ποστάλ αρχών 20ού αιώνα, με τίτλο «Εύζωνοι – Soldats Evzones». Δημόσιο αρχείο (δημοσίευση σε *Wikimedia Commons* και ιδιωτικές συλλογές).

Η φωτογραφία απεικονίζει τέσσερις εύζωνες σε διαφορετικούς τύπους στολής, πιθανότατα στις αρχές του 20ού αιώνα. Οι δύο άκροι φορούν την παραδοσιακή φουστανέλα με το κοντό, ανοιχτό γιλέκο (φερμέ), πολύχρωμα παράρραμμα και κόκκινα τσαρούχια — τυπική εικόνα του 19ου αιώνα. Ο

δεύτερος από αριστερά φέρει τον παλαιότερο “κόκκινο ντουλαμά” της περιόδου 1880–1895, με το σκούρο πορφυρό ύφασμα και τη διπλή σειρά κουμπιών. Ο τρίτος (δεύτερος από δεξιά) φορεί τον “μακεδονικό” ντουλαμά με το χαρακτηριστικό τραπέζιο των κουμπιών και τη ζώνη εξάρτυσης· αυτός είναι ο πρόδρομος της μάχιμης στολής που υιοθετήθηκε αργότερα στους Βαλκανικούς Πολέμους. Η σύνθεση αποτυπώνει συμβολικά τη συνύπαρξη της παράδοσης και του εκσυγχρονισμού στο σώμα των Ευζώνων — οι οποίοι αποτελούσαν όχι μόνο επίλεκτους στρατιώτες, αλλά και ζωντανό σύμβολο της συνέχειας του ελληνικού στρατού.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ - Το 3/40 Σ.Ε. ως σύμβολο ανδρείας και συνέχειας

Ο Αμυντικός Στρατώνας τρέχει παράλληλα με την ιστορία της Άρτας: από το αμυντικό έργο του 19ου αιώνα, στο 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων των Βαλκανικών, στα γεγονότα του 1920 στη Θράκη, στις τελετές μνήμης και στις γιορτές της πόλης, και, τέλος, στη δίνη του 1944. Εκεί, στον λόφο, συνυπάρχουν οι μνήμες της ανδρείας και της τραγωδίας.

Σκοπός της εργασίας δεν είναι να δικάσει, αλλά να σώσει μνήμη: τα γράμματα του 1912, οι φωτογραφίες των Ευζώνων με τον ντουλαμά της μάχης, οι εφημερίδες και τα χρονικά, τα ονόματα ανθρώπων που έζησαν ή χάθηκαν.

Ο Στρατώνας —είτε ως μνημείο, είτε ως στρατόπεδο που συνεχίζει να υπάρχει— γίνεται τόπος αφήγησης. Και κάθε νέα μαρτυρία, κάθε μικρό τεκμήριο, προσθέτει ένα ακόμα κομμάτι στην εικόνα που αξίζει να παραδοθεί ολόκληρη στους επόμενους.

Η σχέση του 3/40 ΣΕ με την Άρτα εδράζεται στη γεωγραφία, την ιστορία και τη μνήμη. Ο Αμυντικός Στρατώνας αποτέλεσε τον υλικό σύνδεσμο της μονάδας με την πόλη. Η μνημειακή διάσταση (άγαλμα, φορεσιά) και οι τοπικές αφηγήσεις ενισχύουν τον δεσμό. Η παρούσα εργασία συγκεντρώνει για πρώτη φορά πρωτογενές και δευτερογενές υλικό σε ενιαίο πλαίσιο, προτείνοντας την ανάδειξη του Στρατώνα ως Μουσείο Ευζώνων Άρτας.

Παράρτημα Α΄

Οργάνωση και Σύσταση του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων

1. Ιστορική συγκρότηση

Το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων συγκροτήθηκε μετά το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων (1913), όταν τα προϋπάρχοντα Τάγματα Ευζώνων μετατράπηκαν σε συντάγματα πεζικού. Η ονομασία «3/40» προήλθε από τη διπλή αρίθμηση που ίσχυε τότε στον Ελληνικό Στρατό: ο αριθμός 3 δήλωνε ότι επρόκειτο για το 3ο Σύνταγμα Ευζώνων, ενώ ο αριθμός 40 υποδήλωνε τη θέση του στο σύνολο των συνταγμάτων πεζικού (το 40ό της σειράς).

Το σύνταγμα αρχικά υπαγόταν στη 10η Μεραρχία Πεζικού και είχε έδρα την Αρτα, ενώ τα πρώτα στελέχη του προήλθαν από το 3ο Ευζωνικό Τάγμα που είχε δράσει στην Ήπειρο κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους.

2. Οργάνωση κατά τον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο (1940–41)

Κατά την περίοδο του 1940, το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων εντασσόταν στην VIII Μεραρχία Πεζικού (Ήπειρος) και αποτελούσε μία από τις κύριες μονάδες της αμυντικής διάταξης στα ελληνοαλβανικά σύνορα.

A. Σύνταγμα

- Διοίκηση Συντάγματος
- Λόχος Διοικήσεως
- Τρία Τάγματα Ευζώνων: I/40, II/40, III/40
- Λόχος Βαρέων Όπλων Συντάγματος

Συνολική Δύναμη: περίπου 104 αξιωματικοί και 3.108 οπλίτες (σύνολο περί τους 3.200 άνδρες).

B. Κάθε Τάγμα Ευζώνων (I/40, II/40, III/40)

- 3 Λόχοι Τυφεκιοφόρων
- 1 Λόχος Πολυβόλων

Κάθε Λόχος Τυφεκιοφόρων περιλάμβανε 4 Διμοιρίες, κάθε διμοιρία με 3 ομάδες, ενώ κάθε ομάδα διέθετε 1 ελαφρύ πολυβόλο (LMG) και 1 εκτοξευτή χειροβομβίδων.

Ο Λόχος Πολυβόλων διέθετε 3 διμοιρίες με 4 βαρέα πολυβόλα (HMG) ανά διμοιρία (σύνολο 12 ανά τάγμα).

Γ. Λόχος Βαρέων Όπλων Συντάγματος

- 2 ορειβατικά πυροβόλα 65 mm mle 1906

- 4 όλμοι 81 mm

Δ. Οπλισμός & Κατανομή σε πλήρη Ο.Π.

- 36 βαρέα πολυβόλα (HMG)

- 108 ελαφρά πολυβόλα (LMG)

- 108 εκτοξευτές χειροβομβίδων

- 2 ορειβατικά πυροβόλα 65 mm

- 4 όλμοι 81 mm

Ε. Διοικητική υπαγωγή (1940)

- VIII Μεραρχία Πεζικού (Ήπειρος)

- Ανώτερη Διοίκηση Τομέα Ηπείρου

- Σώμα Στρατού Ηπείρου

3. Συνοπτική Απεικόνιση (1940)

Κλιμάκιο	Υπομονάδες Προσωπικό (πλήρης Ο.Π.)	Οπλισμός
Σύνταγμα	3 Τάγματα + Λόχος Βαρέων Όπλων	~3.200 άνδρες
	HMG, 108 LMG, 108 εκτ. χειρ., 2 πυροβόλα, 4 όλμοι	36
Κάθε Τάγμα	3 Λόχοι Τυφεκιοφόρων + 1 Πολυβόλων	~1.000 άνδρες
	HMG, 36 LMG, 36 εκτ. χειρ.	12

Λόχος Τυφεκιοφόρων 4 Διμοιρίες × 3 Ομάδες ~180 άνδρες 12 LMG, 12 εκτ. χειρ.

4. Παρατηρήσεις

Η οργάνωση των ευζωνικών συνταγμάτων διέφερε ελαφρώς από τα τυπικά συντάγματα πεζικού, κυρίως ως προς τη σύνθεση των ταγμάτων και το ελαφρύτερο εξοπλισμό, που τα καθιστούσε πιο ευέλικτα στις ορεινές επιχειρήσεις. Το 3/40 ΣΕ διακρίθηκε σε πολλές μάχες του ελληνοϊταλικού πολέμου, όπως στο Καλπάκι, στο Τεπελένι και στη Χιμάρα.

5. Πηγές

1. Γενικό Επιτελείο Στρατού (ΓΕΣ), *Ιστορία του Ελληνικού Στρατού 1833–1949*, Αθήνα: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, 1959.
2. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Ο Ελληνικός Στρατός κατά τον Πόλεμον 1940–41 (Ηπειρος–Αλβανία), Τόμος Α'*, Αθήνα 1953.
3. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *Οργάνωσις και Διάταξις του Ελληνικού Στρατού 1939–1941*, Αθήνα 1965.
4. Προεδρία της Δημοκρατίας, *3/40 Σύνταγμα Ευζώνων – 1913–1941*, διαδικτυακή παρουσίαση μονάδας.

Παράρτημα Β'

Πολεμική Δράση του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων (1912–1949)

Το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων, με έδρα την Άρτα, έλαβε μέρος σε όλες σχεδόν τις μεγάλες πολεμικές περιόδους της νεότερης ελληνικής ιστορίας, από τους Βαλκανικούς Πολέμους έως τον Εμφύλιο. Στο παρόν παράρτημα παρουσιάζεται συγκεντρωτικά η πολεμική του δράση, όπως αυτή καταγράφεται στο αρχείο της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού (ΔΙΣ).

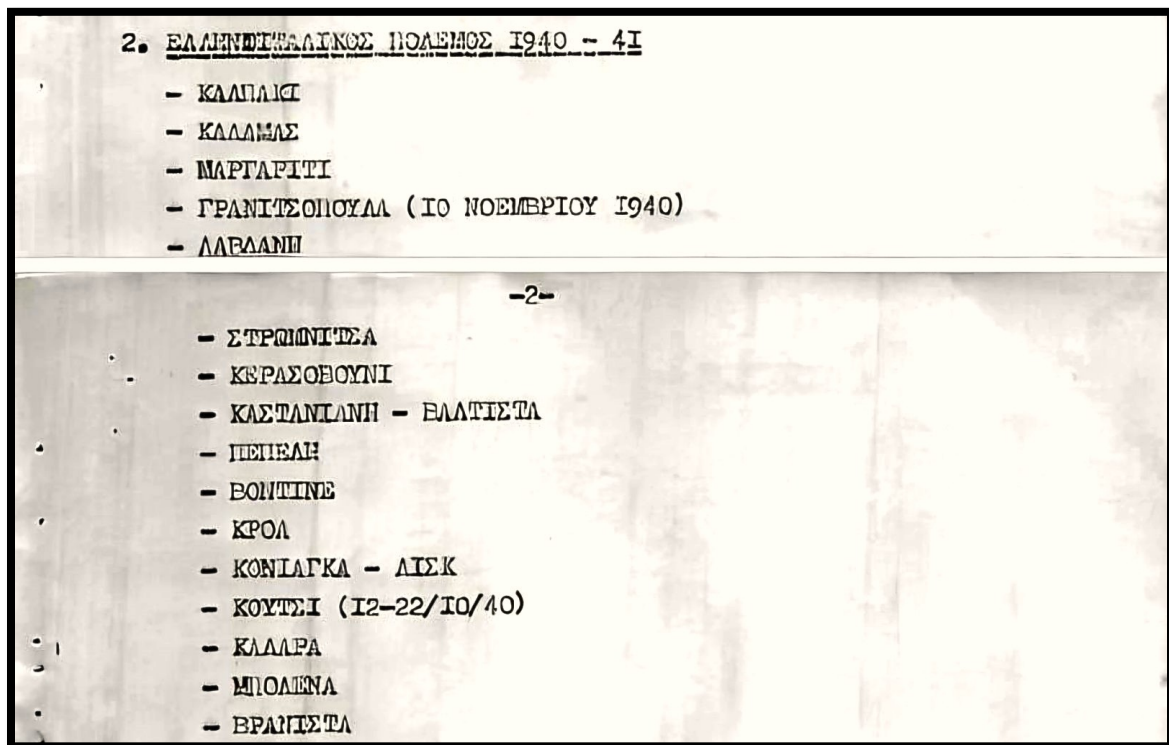
1. Περίοδος 1912-1922

Η συμμετοχή του Συντάγματος στους Βαλκανικούς Πολέμους και στη Μικρασιατική Εκστρατεία χαρακτηρίζεται από έντονες επιχειρήσεις σε Ήπειρο, Μακεδονία και Μικρά Ασία. Οι κυριότερες μάχες της περιόδου καταγράφονται στον πίνακα του αρχείου της ΔΙΣ, με ενδεικτικές τοποθεσίες όπως Πρέβεζα, Ιωάννινα, Μπιζάνι, Αετορράχη και Σαγγάριος.

<u>Π Ι Ν Α Κ</u>	
<u>ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΠΕΡΙΟΣ ΤΟ 40 ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΕΥΖΩΝΩΝ</u>	
<u>Ι. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1912-1922</u>	
(α) <u>Βαλκανικός πόλεμος - 1912</u>	<u>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ "Β"</u> Συνημμένης την υπ' αριθ. ρ 205.02/3/1429/28.12.67 διαφορά 4056/3 51
- Γκιρίμκοβον	
- Πιάσαν	
- Ξηροβοῦνι	
- Μετορράχη	
- ΜΙΤΖΑΝΙ	
- ΤΕΡΕΖΕΛΕΝΤΙ-ΚΛΕΣΤΟΥΡΑ	
(β) <u>Ελληνοβουλγαρικός πόλεμος - 1913</u>	
- ΜΙΘΩΜΕΤΣΑΝ	
- ΔΟΥΡΑΝΗ	
- ΣΤΡΕΜΠΙΤΣΑ	
(γ) <u>Εκστρατεία Μακεδονικού Μετώπου 1918</u>	
- ΦΑΛΕΡΙΝΑ	
- ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΝ	
(δ) <u>Εκστρατεία ΘΡΑΚΗΣ - 1919</u>	
- ΕΛΙΟΝ	
- ΚΑΡΑ - ΓΑΤΕ	
- ΛΑΦΙΑΝΟΥΠΟΛΙΣ	
(ε) <u>Εκστρατεία Μικράς Ασίας</u>	
- ΠΡΟΥΣΑ	
- ΨΟΓΚΑΡΑ	
- ΕΛΛΟΦΛΟΥ	
- ΚΙΟΥΤΑΚΕΙΑ	
- ΛΑΦΙΟΝ ΚΑΡΑΧΙΣΛΑΡ	
- ΑΖΙΖΕ (Αμμούριον)	
- ΚΑΛΕ ΓΚΡΟΤΟ (16 Αυγούστου 1921)	
- ΕΣΚΗ ΠΟΛΑΤΑΝ	
- ΣΑΓΓΑΡΙΟΝ	
- ΜΑΛΑΤΑ - ΜΑΔΙ	
- ΟΥΛΟΥΤΖΑΚ	
- ΧΑΝΟΥΡΚΙΟΝ	

2. Περίοδος 1940–1941

Κατά τη διάρκεια του Ελληνοϊταλικού Πολέμου, το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων διακρίθηκε στις επιχειρήσεις της Ηπείρου και της Αλβανίας. Έλαβε μέρος σε μάχες στις περιοχές Καλπάκι, Μοσχόπολη, Πρεμετή, Κορυτσά, Κλεισούρα και Τεπελένι. Η δράση του υπήρξε καθοριστική στις ελληνικές επιτυχίες του μετώπου.

3. Περίοδος 1946–1949

Στην περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου, το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων συμμετείχε σε επιχειρήσεις στην Ήπειρο και τη Δυτική Ελλάδα. Οι κυριότερες δράσεις του εντοπίζονται στις περιοχές Κόνιτσα, Βούρμπιανη, Πωγώνι, Τζουμέρκα και Θεσπρωτία. Η συμβολή του υπήρξε καθοριστική στη σταθεροποίηση της περιοχής και την αποκατάσταση της τάξης.

3. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΣΥΜΟΡΙΤΟΠΟΛΕΙΟΥ 1946 - 1949

- ΚΟΝΙΤΣΑ (13-5-47)
- ΧΑΛΗ ΔΕΛΑ - ΠΙΓΓΑ
- ΚΛΕΝΤΙΝΗ
- ΒΟΥΛΓΑΡΕΛΙΟΝ
- ΑΣΠΡΑΓΓΕΛΟΙ
- ΒΙΓΓΑ
- ΔΕΛΒΙΝΑΚΙ
- ΚΑΣΣΙΔΙΑΡΙΣ
- ΚΑΛΙΑΚΙ
- ΠΑΡΑΚΑΛΑΝΟΣ
- ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙ
- ΛΑΕΔΑΝΗΣ
- ΒΟΙΔΟΜΑΤΗΣ (Γέφυρα)
- ΜΟΥΡΓΚΑΝΑ
- ΛΕΙΑ
- ΠΑΒΟΥΡΙΟΝ
- ΧΑΛΗ - ΔΕΛΠΙΝΑΚΙ
- ΚΕΡΑΣΟΒΟΝ
- ΤΑΤΣΙ
- ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ
- ΒΑΛΤΗΣΤΑ
- ΣΤΑΛΟΣ - ΚΑΣΤΡΙ ✓
- ΒΕΛΙΓΚΑ
- ΤΑΒΕΡΑ - ΠΑΒΟΥΡΙΟΝ - ΛΕΙΑ
- ΤΣΑΡΑΚΑΤΙΜΑΝΙ
- ΚΑΡΙΕΝΗΣΙΟΝ
- ΙΟΥΡΓΟΣ ΣΤΡΑΤΕΛΛΗΣ
- ΓΥΦΤΙΣΣΑ
- ΤΑΜΠΟΥΡΙ

Πηγή: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού (ΔΙΣ) – Επίσημο αρχείο επιχειρήσεων 3/40 Συντάγματος Ευζώνων.

Παράρτημα Γ'

Απώλειες του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων (1912-1949)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ "Γ"					
Συνημμ. εις την υπ' αριθ. φ 201.02/3/1429/21.12.62 όπισθεν 4016/3-5.Γ.					
ΠΙΝΑΞ					
Απωλειών 40 Σ. ΕΥΖΩΝΩΝ από 1912 μέχρι 1949					
ΔΕΙΩΜΑΤΙΚΟΙ		ΟΠΑΙΤΑΙ		ΛΙΧΜΑΛ.	ΑΓΝΟΟΥΜ.
ΝΕΚΡΟΙ	ΤΡΑΥΜΑΤΙΑΙ	ΝΕΚΡΟΙ	ΤΡΑΥΜ.		ΧΡΟΝΟΛ.
8	-	17	-		1912-13 :
20	-	43	-		1916-22
7	35	164	647	10	13
					28
					1912-13/1916-22
					1946-1949

Πηγή: Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού (ΔΙΣ) – Επίσημο αρχείο επιχειρήσεων 3/40 Συντάγματος Ευζώνων.

Σχόλιο επί του Πίνακα Απωλειών του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων (1912–1949)

Ο πίνακας απωλειών του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων, όπως παρατίθεται στο αρχείο της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού (ΔΙΣ), αποτυπώνει τη διαχρονική συμμετοχή του Συντάγματος στους σημαντικότερους πολέμους της νεότερης Ελλάδας.

Οι πρώτες δύο περιόδους (1912–1915 και 1916–1922) περιλαμβάνουν τις επιχειρήσεις των Βαλκανικών Πολέμων και της Μικρασιατικής Εκστρατείας, με σχετικά περιορισμένες απώλειες (8 και 20 αξιωματικοί, 17 και 43 οπλίτες αντίστοιχα).

Ωστόσο, η τρίτη περίοδος (1946–1949) παρουσιάζει εντυπωσιακή αύξηση των απωλειών: 7 αξιωματικοί νεκροί, 35 τραυματίες, 164 οπλίτες νεκροί και 647 τραυματίες, καθώς και 10 αιχμάλωτοι και 28 αγνοούμενοι. Το εύρος αυτών των αριθμών φανερώνει την ένταση και τη διάρκεια των συγκρούσεων του Εμφυλίου Πολέμου, όπου το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων συμμετείχε σε παρατεταμένες επιχειρήσεις στην Ήπειρο και τη Δυτική Ελλάδα.

Η σύγκριση των περιόδων δείχνει ότι, αν και το Σύνταγμα είχε διακριθεί ήδη από τους πρώτους εθνικούς αγώνες του 20ού αιώνα, ο Εμφύλιος υπήρξε η πιο αιματηρή φάση της ιστορικής του πορείας. Οι αριθμοί αυτοί δεν καταγράφουν μόνο στατιστικά δεδομένα, αλλά αποτελούν τεκμήρια της βαρύτατης ανθρώπινης θυσίας και της επίμονης παρουσίας του Συντάγματος στις κρίσιμες στιγμές της χώρας.

Παράρτημα Δ' – Κατάλογος Πεσόντων Β' Παγκοσμίου Πολέμου (1940–1941)

Ο παρακάτω κατάλογος προέρχεται από το επίσημο έργο της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού του Γενικού Επιτελείου Στρατού, «Αγώνες και Νεκροί του Ελληνικού Στρατού κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (1940–1945)» (Αθήνα, 1990), και περιλαμβάνει τα ονόματα 154 πεσόντων του 40ού Συντάγματος Ευζώνων που έδωσαν τη ζωή τους για την πατρίδα κατά την περίοδο 1940–1941.

Πεσόντες 40ού Συντάγματος Ευζώνων – αναλυτικές προτάσεις

Ο Στρατιώτης **Ευθύμιος Αθανασίου** του Βασίλειου, γεννημένος το 1916 στα Λεπιανά Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 16/01/1941, στην περιοχή Μάλι Σπατ (ΝΔ Τεπελενίου)..

Ο Υποδεκανέας **Ιωάννης Αθανασίου** του Σταύρου,, γεννημένος το 1913 στην Ματαράγκα Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 15/04/1941, στην περιοχή Μεσημέρι Χειμάρρας.

Ο Στρατιώτης **Λάμπρος Αλέξης** του Ευάγγελου, γεννημένος το 1910 στο Πέτα Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 23/11/1940, στη μάχη Καστάνιανης (Ηπείρου).

Ο Στρατιώτης **Αχιλλέας Αλεξόπουλος** του Αδάμ, γεννημένος το 1906 στο Μαλίκιον Μεσσηνίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 14/04/1941, χωριό Μπολιένα, περιοχή Κούτσι.

Ο Στρατιώτης **Δημήτριος Αποστολάτος** του Γεράσιμου, γεννημένος το 1913 στον Αστακό Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 16/01/1941, στο Ύψ. Μάλι Σπατ.

Ο Στρατιώτης **Σεραφείμ Αποστόλου** του Γρηγόριου, γεννημένος το 1917 στο Λημέριον Ευρυτανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 06/02/1941, στο Νοσοκομείο Διακομιδής Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού.

Ο Στρατιώτης **Ελευθέριος Βάσιος** του Παναγιώτη, γεννημένος το 1914 στο Πέτα Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 15/04/1941, στο ύψ. 1366 (Χειμάρρας).

Ο Στρατιώτης **Σεραφείμ Βελέντζας** του Γεώργιου, γεννημένος το 1917 στον Άγιο Βλάσιο Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 02/12/1940, στην περιοχή Μπουράτο (διάβαση Κακαβιάς).

Ο Στρατιώτης **Κωνσταντίνος Βελλαώρας** του Θεόδωρου, γεννημένος το 1910 στην Μαλεσιάδα Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 21/04/1941 - Πέθανε από πολεμικό τραύμα.

Ο Έφεδρος Ανθυπασπιστής **Κωνσταντίνος Βερύκιος** του Γεώργιου, γεννημένος Στην Κάτω Εξάνθεια Λευκάδος, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 02/12/1940, στο ύψ. Μπουράτο (διάβαση Κακαβιάς).

Ο Στρατιώτης **Κωνσταντίνος Βλάχος** του Δημήτριου, γεννημένος το 1914 στο Βουργαρέλι Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 11/01/1941 - Πέθανε 1ο Χειρουργείο Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού Άρτας.

Ο Στρατιώτης **Μηνάς Βογιατζάκης** του Γρηγόριου, γεννημένος το 1909 στο Ηράκλειο, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 24/01/1941 - Πέθανε στο VIIβ Ορεινό Χειρουργείο (Μαυρόπουλο)..

Ο Στρατιώτης **Ηλίας Γαλάνης** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1913 στη Σκουληκαριά Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 04/11/1940 - Πέθανε στο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων.

Ο Στρατιώτης **Ηλίας Γιάννος** του Νικόλαου, γεννημένος το 1913 στην Άνω Πέτρα Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 05/01/1941 - Πέθανε στο Νοσοκομείο Διακομιδής Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού Άρτας.

Ο Στρατιώτης **Γεώργιος Γιαννούλης** του Δημήτριου, γεννημένος το 1912 στην Πρασιά Ευρυτανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 01/01/1941 - Πέθανε στο Α2 Ορεινό Χειρουργείο.

Ο Δεκανέας **Γεώργιος Γιαννούλης** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1909 στο Κομπότι Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 10/03/1941, στην περιοχή Μπολένα (ΒΑ Χειμάρρας)..

Ο Στρατιώτης **Γεώργιος Γκιόλιας** του Θεοφάνους, γεννημένος το 1917 στα Τοπόλιανα Ευρυτανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 16/01/1941, στο ύψ. Μάλι Σπατ (Ν Τεπελενίου)..

Ο Δεκανέας **Αθανάσιος Γκιούσης** του Θεόδωρου, γεννημένος το 1913 στα Σταμνά Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 18/12/1940 - Πέθανε μετά από πολεμικό τραύμα στην περιφέρεια Φτέρης Αγίων Σαράντα..

Ο Στρατιώτης **Νικόλαος Γούλας** του Βασίλειου, γεννημένος το 1916 στα Κουκούλια Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 27/11/1940 - Πέθανε στο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων.

Ο Δεκανέας **Χρήστος Γούλας ή Τσουβάλας** του Θωμά, γεννημένος το 1912 στην Άρτα, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 29/10/1940 - Πέθανε σε τροχαίο δυστύχημα..

Ο Στρατιώτης **Στέφανος Γραβιάς** του Χρήστου, γεννημένος το 1916 στον Καταρράκτη Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 28/11/1940, στο Ύψ. Βουδίνου.

Ο Στρατιώτης **Θεμιστοκλής Γράδος** του Δημήτριου, γεννημένος το 1911 στη Σκουληκαριά Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 09/02/1941 - Πέθανε στο Νοσηλευτήριο Κούτσι (ΒΔ Αργυροκάστρου)..

Ο Στρατιώτης **Χρήστος Γρέβιας** του Γεώργιου, γεννημένος το 1911 στις Πηγές Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 30/11/1940 - Πέθανε στο Ια Ορεινό Χειρουργείο.

Ο Λοχαγός **Λέανδρος Δασκαλόπουλος** του Γεώργιου, γεννημένος το 1904 στην Πάτρα Αχαΐας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 16/01/1941, στην περιοχή Μάλι Σπατ (Ν. Τεπελενίου).

Ο Στρατιώτης **Κωνσταντίνος Δάσκαλος** του Δημήτριου, γεννημένος το 1913 στο Μεσόπυργο Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 14/11/1940, στην περιοχή Ζαραβίνα Πωγωνίου.

Ο Στρατιώτης **Γεώργιος Διαμαντής** του Λεωνίδα, γεννημένος το 1909 στα Θεοδώριανα Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 08/02/1941 - Πέθανε στο 2ο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Αθηνών (Αρεταίειο).

Ο Στρατιώτης **Φώτιος Διαμαντής** του Χρήστου, γεννημένος το 1912 στα Θεοδώριανα Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 17/04/1941 - Πέθανε στο 2ο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων.

Ο Δεκανέας **Αθανάσιος Δροσόπουλος** του Γεώργιου, γεννημένος το 1908 στη Ναύπακτο Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 20/04/1941 - Πέθανε στο Νοσοκομείο Ιωαννίνων.

Ο Στρατιώτης **Ευάγγελος Δρόσος** του Δημήτριου, γεννημένος το 1905 στην Ανάληψη Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 04/04/1941 - Πέθανε στο ΙΙΙ Ορεινό Νοσηλευτικό Τμήμα (Κούτσι)..

Ο Στρατιώτης **Δημήτριος Ζαβέρδας** του Σπυρίδωνα, γεννημένος το 1916 στο Κλεπά Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 02/12/1940, στην περιοχή Σιάστη (περιοχή Δελβίνου)..

Ο Στρατιώτης **Απόστολος Ζαρμακούπης** του Φώτιου, γεννημένος το 1910 στο Σύντεκνο Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 19/11/1940, στην Γέφυρα Αγίων..

Ο Στρατιώτης **Αντώνιος Ζαχαρής** του Δημήτριου, γεννημένος το 1912 στο Καραϊσκάκη Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 02/12/1940, στο Μπουράτο (διάβαση Κακαβιάς)..

Ο Δεκανέας **Ευάγγελος Ζήσης** του Γεώργιου, γεννημένος το 1915 στις Πηγές Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 16/02/1941, στο ύψ. Μπολένα (ΒΑ Χειμάρρας)..

Ο Στρατιώτης **Γεώργιος Ζωητάκης** του Αντώνιου, γεννημένος το 1917 στο Σίμο Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 28/12/1940, στα υψ. προ Τεπελενίου..

Ο Στρατιώτης **Χρήστος Ζωργιός** του Ιωάννη, γεννημένος το 1915 στον Άγιο Δημήτριο Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 24/11/1940, στην περιοχή Φαράγγιο Πωγωνίου..

Ο Στρατιώτης **Σαμουήλ Ισαάκ** του Σαμουήλ, γεννημένος το 1911 στην Άρτα, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 25/01/1941, στο Ύψ. Μάλι Σπατ (Ν Τεπελενίου)..

Ο Στρατιώτης **Ευθύμιος Καλαμπόκης** του Φίλιππου, γεννημένος το 1915 στις Σελλάδες Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 10/03/1941, στην περιοχή Μπολένα (ΒΑ Χειμάρρας)..

Ο Στρατιώτης **Παναγιώτης Καλαμπούκης** του Βασίλειου, γεννημένος το 1912 στη Φλωριάδα Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 24/11/1940, στην περιοχή Ποντικάτες Πωγωνίου..

Ο Στρατιώτης **Λεωνίδας Καλλιδώνης** του Κυριάκου, γεννημένος το 1906 στη Βάθεια Λακωνίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 14/04/1941, στα Ύψ. Μπολένας (ΒΑ Χειμάρρας)..

Ο Στρατιώτης **Γεώργιος Καλύβας** του Χρήστου, γεννημένος το 1918 στα Λεπιανά Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 20/01/1941, στο ύψωμα Μάλι Σπατ (Ν Τεπελενίου)..

Ο Στρατιώτης **Ευάγγελος Καλύβας** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1917 στα Λεπιανά Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 26/01/1941, στην περιοχή Μπολένα (ΒΑ Χειμάρας)..

Ο Στρατιώτης **Ευστράτιος Καραγκούνης** του Νικόλαου, γεννημένος το 1912 στις Συκιές Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 21/11/1940 - Πέθανε στο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων μετά από τραυματισμό του στο Καλπάκι..

Ο Στρατιώτης **Χρήστος Καραϊσκος** του Φώτιου, γεννημένος το 1919 στη Γουριώτισσα Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 17/01/1941 - Πέθανε στο VIΙΑ Ορεινό Χειρουργείο (Δελβινάκι)..

Ο Υπολοχαγός **Μάνθος Καραμπούλας** του Νικόλαου, γεννημένος στη Χώσεψη Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 01/12/1940, στην περιοχή Ποντικάτες (διάβαση Κακαβιάς).

Ο Ανθυπολοχαγός **Νικόλαος Καρατζάς** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1918 στην Κατερίνη Πιερίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 16/01/1941, στην περιοχή Μάλι Σπατ (Ν Τεπελενίου).

Ο Στρατιώτης **Ηλίας Κηφοκέρης** του Λάμπρου, γεννημένος το 1917 στην Κάτω Καλεντίνη Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 19/01/1941, στο ύψ. Μάλι Σπατ (Ν Τεπελενίου)..

Ο Στρατιώτης **Χρήστος Κίτσος** του Δημήτριου, γεννημένος το 1914 στον Καλόβατο Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 21/11/1940, στο ύψ. Κτισμάτων Παγωνίου..

Ο Στρατιώτης **Χρήστος Κοκοχρήστος** του Σωτήριου, γεννημένος το 1913 στη Μαρκινιάδα Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 19/11/1940, στην περιοχή Ζαραβίνα Παγωνίου.

Ο Στρατιώτης **Κωνσταντίνος Κορομπίλης** του Νικόλαου, γεννημένος το 1916 στη Ναύπακτο Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 21/12/1940, στην περιοχή Μπουράτο (διάβαση Κακαβιάς)..

Ο Στρατιώτης **Παναγιώτης Κοτσώνης** του Χρήστου, γεννημένος το 1914 στην Καλαμάτα Μεσσηνίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 01/05/1941 - Εξαφανίστηκε το Μάιο 1941..

Ο Στρατιώτης **Ζώης Κούτας** του Ηλία, γεννημένος το 1916 στη Βίγλα Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 09/03/1941, στην περιοχή Προγονάτι (ΝΔ Τεπελενίου)..

Ο Στρατιώτης **Κωνσταντίνος Κράψης** του Γεώργιου, γεννημένος το 1918 στο Δίστρατο Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 22/11/1940, στην περιοχή Καστάνιανη Παγωνίου..

Ο Στρατιώτης **Γεώργιος Κωνσταντίνου** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1915 στη Μεγάρχη Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 06/02/1941 - Πέθανε στο Νοσηλευτήριο Κούτσι (ΒΔ Αργυροκάστρου)..

Ο Στρατιώτης **Δημήτριος Κώστας** του Γεώργιου, γεννημένος το 1918 στην Άγναντα Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 01/01/1941 - Πέθανε στο Α' Πεδινό Χειρουργείο (Ιερά;Μονή Βελλάς)..

Ο Στρατιώτης **Αλέξανδρος Κωτσαρίνης** του Χρήστου, γεννημένος το 1906 στο Μύτικα Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 07/03/1941 - Εξαφανίσθηκε στο Ύψ. Δόντι (ΝΑ Τεπελενίου)..

Ο Στρατιώτης **Απόστολος Κώτσης** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1911 στο Κομμένο Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 10/03/1941, στην περιοχή Μπολένα (ΒΑ Χειμάρας)..

Ο Στρατιώτης **Βλάσιος Λαμπρακόπουλος** του Δημήτριου, γεννημένος το 1915 στον Άγιο Βλάσιο Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 20/12/1940, προ Τεπελενίου..

Ο Στρατιώτης **Σταύρος Λάμπρου** του Δημήτριου, γεννημένος στο Βελετζικό Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 14/04/1941, στο ύψ. 1366 (Μπολιένα)..

Ο Στρατιώτης **Κωνσταντίνος Λιάρος** του Δημήτριου, γεννημένος το 1916 στο Τετράκωμο Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 26/01/1941 - Πέθανε στο 4ο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων.

Ο Στρατιώτης **Γεώργιος Λυπημένος** του Δημήτριου, γεννημένος το 1917 στο Λειψό Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 26/11/1940, στην περιοχή Ποντικάτες Πωγωνίου..

Ο Στρατιώτης **Μιχαήλ Μαγκαδάκης** του Εμμανουήλ, γεννημένος το 1914 στα Χανιά Χανίων, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 14/04/1941, στην περιοχή Μπολένα (ΒΑ Χειμάρρας)..

Ο Στρατιώτης **Ιωάννης Μαζανίτης** του Βασίλειου, γεννημένος το 1917 στο Γερακάριο Ιωαννίνων, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 16/01/1941 - Εξαφανίσθηκε στο Μάλι Σπατ (Ν Τεπελενίου)..

Ο Στρατιώτης **Κωνσταντίνος Μακρής** του Ευστράτιου, γεννημένος στο Χαλκιοπούλο Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 12/02/1941 - Πέθανε στο 2ο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων..

Ο Δεκανέας **Φώτιος Μακρουδήμας** του Δημήτριου, γεννημένος το 1913 στο Λιθοβούνι Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 17/04/1941 - Εξαφανίσθηκε κοντά στο χωριό Κούτσι..

Ο Λοχαγός **Κυριάκος Μαλεύρης** του Παναγιώτη, γεννημένος στην Καλαμάτα Μεσσηνίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 23/12/1940, στην περιοχή Κούτσι Μπολένα.

Ο Στρατιώτης **Δημήτριος Μαλιγιάννης** του Αλέξανδρου, γεννημένος το 1912 στο Κομπότι Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 20/11/194 - Εξαφανίσθηκε στην περιοχή Λίμνης Πωγωνίου..

Ο Στρατιώτης **Ζώης Μασούρας** του Ιωάννη, γεννημένος το 1910 στην Ανέζα Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 26/01/1941 - Πέθανε στο Σ1 Πεδινό Χειρουργείο..

Ο Στρατιώτης **Χρήστος Ματζανάς** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1911 στην Αλευράδα Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 29/11/1940 - Πέθανε στο 1ο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων..

Ο Δεκανέας **Κωνσταντίνος Ματσούλας** του Βασίλειου, γεννημένος το 1912 στο Περδικάκι Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 19/01/1941, στο Ύψ. Μάλι Σπατ (Ντεπελενίου)..

Ο Στρατιώτης **Βασίλειος Μεσίρης** του Νικόλαου, γεννημένος το 1912 στη Ρίγανη Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 17/04/1941 - Πέθανε στο 1ο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων..

Ο Δεκανέας **Γεώργιος Μπακογιάννης** του Ελευθέριου, γεννημένος το 1912 στην Κυπάρισσο Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 28/04/1941 - Εξαφανίσθηκε στο Λούρο Φιλιπιάδας..

Ο Στρατιώτης **Κωνσταντίνος Μπαλάγκας** του Δημήτριου, γεννημένος το 1912 στο Πολύδροσο Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 02/03/1941, στην περιοχή Κούτσι..

Ο Στρατιώτης **Απόστολος Μπαρμπούτης** του Ιωάννη, γεννημένος το 1912 στην Αλευράδα Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 15/04/1941, στο ύψ. 452 (Μπολένα)..

Ο Λοχίας **Ιωάννης Μπαρχαμάς** του Επαμεινώνδα, γεννημένος το 1915 στο Αγρίνιο Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 04/12/1940, στην περιοχή Μπουράτο (διάβαση Κακαβιάς)..

Ο Λοχίας **Λάμπρος Μπίκας** του Ιωάννη, γεννημένος το 1913 στη Μεσούντα Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 16/01/1941, στο ύψ. Μάλι Σπατ (Ν Τεπελενίου)..

Ο Στρατιώτης **Βλάσιος Μπιτσικώκος** του Ιωάννη, γεννημένος το 1906 στην Κυπάρισσο Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 14/04/1941, στην περιοχή Μπολένα.

Ο Στρατιώτης **Θωμάς Μπλατσούκας** του Απόστολου, γεννημένος το 1913 στο Αγρίνιο Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 10/03/1941 - Πέθανε στο Νοσοκομείο Εκστρατείας Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού Αγρινίου..

Ο Στρατιώτης **Πάνος Μπόμης** του Βασίλειου, γεννημένος το 1906 στη Ζάχα Ηλείας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 15/04/1941, στην περιοχή Μπολένα..

Ο Στρατιώτης **Ιωάννης Μπουραντάς** του Ευάγγελου, γεννημένος το 1914 στο Κομπότι Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 28/11/1940, στο Ύψ. Βουδίνου..

Ο Στρατιώτης **Αθανάσιος Μωραΐτης** του Βασίλειου, γεννημένος το 1916 στα Σιταράλωνα Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 09/01/1941, στο ύψ. Μάλι Σπατ (Ν Τεπελενίου)..

Ο Στρατιώτης **Αναστάσιος Νάσης** του Βασίλειου, γεννημένος το 1916 ωστη Γαβριά Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 21/11/1940, στο Ύψ. Κτισμάτων Παγωνίου..

Ο Στρατιώτης **Λεωνίδας Νασιούλας** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1915 στον Καταρράκτη Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 26/12/1940, στο Ύψ. Χωρίου Μπολένας..

Ο Στρατιώτης **Κωνσταντίνος Νικολόπουλος** του Γεώργιου, γεννημένος το 1918 στην Ελευθέριανη Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 12/02/1941 - Πέθανε στο 2ο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων..

Ο Στρατιώτης **Δημήτριος Νίκος** του Γεώργιου, γεννημένος το 1915 στην Άρτα, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 13/04/1941, στα υψ. Μπολένας (ΒΑ Χειμάρρας)..

Ο Στρατιώτης **Χρήστος Νίκου** του Νικόλαου, γεννημένος το 1909 στην Άρτα, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 31/03/1941 - Πέθανε στο Α2 Ορεινό Νοσηλευτικό Τμήμα..

Ο Στρατιώτης **Ιωάννης Νταραντάκης** του Αθανάσιου, γεννημένος το 1914 στους Φιλιάτες Θεσπρωτίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 20/03/1941 - Πέθανε στο 2ο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων..

Ο Δεκανέας **Βασίλειος Ντάρκας** του Χρήστου, γεννημένος το 1918 στα Σιταράλωνα Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 25/02/1941 - Πέθανε στην Άρτα..

Ο Στρατιώτης **Γεώργιος Ντζούμας** του Βασίλειου, γεννημένος το 1916 στη Χώσεψη Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 05/02/1941 - Πέθανε στο 1ο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων.

Ο Δεκανέας **Στέφανος Ντόμος** του Χρήστου, γεννημένος το 1914 στη Λαγκάδα Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 27/01/1941 - Πέθανε στο Σ1 Πεδινό Χειρουργείο..

Ο Στρατιώτης **Αλέξανδρος Ντώμος** του Χρήστου, γεννημένος το 1914 στη Λαγκάδα Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 28/01/1941 - Πέθανε στο Σ1 Πεδινό Χειρουργείο (Μπουλαράτ)..

Ο Έφεδρος Ανθυπασπιστής **Γεώργιος Οικονομάκης**, από την ----, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 22/11/1940, στην περιοχή Καστάνιανη Ιωαννίνων..

Ο Έφεδρος Υπολοχαγός **Ευστάθιος Ορφανός** του Εμμανουήλ, γεννημένος στη Γλινάδο Νάξου Κυκλάδων, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 14/04/1941, στο Ύψ. Μπολένας (ΒΑ Χειμάρρας).

Ο Δεκανέας **Θεοφάνης Πανουργιάς** του Ιωάννη, γεννημένος στη Μαχαιρά Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό

Σύνταγμα Ευζώνων στις 26/11/1940 - Πέθανε στο 1ο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων..

Ο Στρατιώτης **Απόστολος Παπαγιάννης** του Δημήτριου, γεννημένος το 1914 στους Μελισσουργούς Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 28/12/1940, στο ύψ. Πουλιάνας (Μπολένα)..

Ο Στρατιώτης **Κωνσταντίνος Παπαδημητρίου** του Λάμπρου, γεννημένος το 1913 στο Κορφοβούνι Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 16/01/1941, στο ύψ. Μάλι Σπατ (Ν Τεπελενίου)..

Ο Δεκανέας **Βασίλειος Παπαδόπουλος** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1915 στον Λουτρότοπο Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 25/03/1941 - Πέθανε στο Νοσοκομείο Διακομιδής Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού.

Ο Στρατιώτης **Δημήτριος Παπαδόπουλος** του Λεωνίδα, γεννημένος το 1916 στο Αηδονοχώρι Ιωαννίνων, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 19/12/1940, στην περιοχή Μάλι ε Τζόρες (περιοχή Χειμάρρας)..

Ο Στρατιώτης **Ιωάννης Παπαδόπουλος** του Νικόλαου, γεννημένος το 1916 στο Άνω Δώριον Μεσσηνίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 12/04/1941 - Εξαφανίσθηκε στο ύψωμα Καλλαράτι ..

Ο Στρατιώτης **Χρήστος Παπαθανάσης** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1908 στον Προυσσό Ευρυτανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 15/04/1941 - Εξαφανίσθηκε στο Μεσημέρι (Χειμάρρα).

Ο Δεκανέας **Μιχαήλ Παπαθεόδωρος** του Νικόλαου, γεννημένος το 1912 στο Αγκίδι Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 14/04/1941, στην περιοχή Μπολένα (ΒΑ Χειμάρρας)..

Ο Στρατιώτης **Ιωάννης Παπαϊωάννου** του Δημήτριου, γεννημένος το 1912 στην Παντάνασσα Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 25/04/1941, στο Ύψ. Μεσημέρι Χειμάρρας.

Ο Υπολοχαγός **Φίλιππος Παπαϊωάννου** του Δημήτριου, γεννημένος το 1909 στη Στασέλα Ολυμπίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 15/04/1941, στην περιοχή Μπολένα (ΒΑ Χειμάρρας).

Ο Στρατιώτης **Κωνσταντίνος Παπακοσμάς** του Γεώργιου, γεννημένος το 1911 στο Άνω Κλειδί Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 28/04/1941 - Πνίγηκε στον ποταμό Λούρο (ανατροπή λέμβου)..

Ο Στρατιώτης **Θωμάς Παπανικολάου** του Ιωάννη, γεννημένος το 1908 στο Περδικάκι Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 26/04/1941 - Εξαφανίσθηκε διερχόμενος τον ποταμό Λούρο..

Ο Στρατιώτης **Απόστολος Παπατσολάκης** του Δημήτριου, γεννημένος το 1913 στην Αγναντα Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 27/11/1940 - Πέθανε στο 1ο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων..

Ο Δεκανέας **Ιωάννης Παπαφώτης** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1915 στο Νεοχώρι Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 19/12/1940, στην περιοχή Φτέρη..

Ο Στρατιώτης **Αλέξανδρος Παππάς** του Νικόλαου, γεννημένος το 1913 στη Χώσεψη Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 12/04/1941, στην περιοχή Μπολένα (ΒΑ Χειμάρρας)..

Ο Στρατιώτης **Αντώνιος Παππάς** του Χρήστου, γεννημένος το 1911 στους Μελισσουργούς Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 28/04/1941 - Φονεύθηκε στον Ποταμό Λούρο..

Ο Στρατιώτης **Νικόλαος Παππάς** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1914 στην Μικροσπηλιά Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 12/03/1941 - Πέθανε στο Α2 Ορεινό Χειρουργείο..

Ο Στρατιώτης **Νικόλαος Παππάς** του Φίλιππου, γεννημένος το 1911 στην Ανέζα Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 03/02/1941, στην περιοχή Κούτσι (ΒΔ Αργυροκάστρου)..

Ο Στρατιώτης **Γεώργιος Πεζούλας** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1919 στα Αλέστια Ευρυτανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 05/11/1940, στην περιοχή Καλπάκι..

Ο Στρατιώτης **Νικόλαος Πέταλης** του Αθανάσιου, γεννημένος το 1913 στη Λιμίνη Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 17/12/1940, στην περιοχή Μάλι ε Τζόρες..

Ο Στρατιώτης **Ευάγγελος Πλατανιάς** του Αθανάσιου, γεννημένος το 1910 στο Πατιόπουλο Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 04/03/1941 - Πέθανε στο ΙΙα Ορεινό Χειρουργείο (Άγιος Βασίλειος)..

Ο Στρατιώτης **Μάρκος Πλατανιάς** του Αθανάσιου, γεννημένος το 1908 στο Πατιόπουλο Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 18/03/1941 - Πέθανε στο Α2 Ορεινό Νοσηλευτικό Τμήμα (Δέλβινο)..

Ο Στρατιώτης **Δημήτριος Προκοβάκης** του Ιωάννη, γεννημένος το 1906 στην Καταβόθρα Λακωνίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 01/07/1941 - Πέθανε αιχμάλωτος από πολεμικό τραύμα..

Ο Στρατιώτης **Χαράλαμπος Ράπτης** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1917 στη Βωβούσα Ιωαννίνων, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 16/01/1941 - Εξαφανίσθηκε στο Μάλι..

Ο Στρατιώτης **Ιωάννης Ρέντζιος** του Αθανάσιου, γεννημένος το 1907 στο Ανώγειο Πρεβέζης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 09/01/1941, στο ύψ. Μάλι Σπατ (ΝΔ Τεπελενίου)..

Ο Υπολοχαγός **Βασίλειος Ρουπάκας** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1916 στη Θήβα Βοιωτίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 26/12/1940, στο ύψ. Καλαράτι (Β Χειμάρρας).

Ο Δεκανέας **Νικόλαος Σαγώνας** του Δημήτριου, γεννημένος το 1913 στο Πετροχώριον Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο

Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 25/11/1940, στους Ποντικάτες (διάβαση Κακαβιάς)..

Ο Στρατιώτης **Γεώργιος Σακκάς** του Χρήστου, γεννημένος το 1918 στα Λεπιανά Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 08/01/1941 - Εξαφανίσθηκε στο Μάλι Σπατ (Ν Τεπελενίου)..

Ο Στρατιώτης **Λεωνίδας Σαλαμούρας** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1916 στη Μαρκινιάδα Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 26/11/1940 - Πέθανε στο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων..

Ο Στρατιώτης **Ηλίας Σβετζούρης** του Γρηγόριου, γεννημένος το 1915 στη Χώσεψη Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 19/12/1940, στη μάχη Μάλι ε Τζόρα (Χειμάρρας)..

Ο Υποδεκανέας **Αθανάσιος Σιάνης** του Χαράλαμπου, γεννημένος το 1917 στο Πρωτόπαππα Ιωαννίνων, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 14/04/1941, στο ύψ. 1366 (Μεσημέρι Χειμάρρας)..

Ο Στρατιώτης **Χρήστος Σιαφάκας** του Δημήτριου, γεννημένος το 1910 στη Βλαχέρνα Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 24/11/1940, στην περιοχή Βαλτίστα..

Ο Λοχίας **Ιωάννης Σόροβος** του Γεώργιου, γεννημένος το 1918 στο Καινούργιον Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 01/01/1941, στο Τεπελένι..

Ο Στρατιώτης **Ηρακλής Σοφούρης** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1914 στο Κλειδί Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 28/04/1941 - Πνίγηκε στον ποταμό Λούρο (ανατροπή λέμβου)..

Ο Ανθυπολοχαγός **Βασίλειος Σπυρόπουλος** του Ευστάθιου, γεννημένος το 1916 στο Τρίλοφο Αρκαδίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 19/12/1940, στο Μάλι-ε-Τζόρες.

Ο Λοχίας **Σπύρος Σπυρόπουλος** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1912 στην Κυπάρισσο Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 18/01/1941, στο ύψ. Μάλι Σπατ (Ν Τεπελενίου)..

Ο Στρατιώτης **Χρήστος Στάμος** του Γεώργιου, γεννημένος το 1915 στην Άγναντα Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 28/11/1940, στο Ύψ. Βουδίνου..

Ο Δεκανέας **Ιορδάνης Στεφανίδης** του Γεώργιου, γεννημένος το 1913 στην Άρτα, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 05/02/1941 - Πέθανε στο Νοσηλευτήριο Κούτσι (ΒΔ Αργυροκάστρου)..

Ο Στρατιώτης **Σταύρος Στούκας** του Βασίλειου, γεννημένος το 1917 στην Πωγωνιανή Ιωαννίνων, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 06/01/1941 - Πέθανε στο Α2 Ορεινό Χειρουργείο..

Ο Στρατιώτης **Βασίλειος Σωτηρίου** του Δημήτριου, γεννημένος το 1914 στη Νησίστα Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 03/01/1941, στο Ύψ. Τεπελενίου..

Ο Στρατιώτης **Δημήτριος Ταμπάκης** του Αθανάσιου, γεννημένος το 1917 στη Ναύπακτο Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 18/01/1941 - Εξαφανίσθηκε στο Μάλι Σπατ (Ν Τεπελενίου)..

Ο Δεκανέας **Γεώργιος Τερπίζης** του Σπυρίδωνα, γεννημένος το 1915 στην Άρτα, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 19/11/1940 - Πέθανε στο 1ο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων..

Ο Στρατιώτης **Ελευθέριος Τζουβάρας** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1908 στις Σελλάδες Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 23/11/1940, στην περιοχή Καστάνιανη..

Ο Λοχίας **Παναγιώτης Τριάντος** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1913 στην Ανεμορράχη Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 31/03/1941, στην περιοχή Μπολένα..

Ο Δεκανέας **Νικόλαος Τριάντος** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1914 στην Ανεμορράχη Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 08/01/1941, στο ύψ. Μάλι Σπατ (Ν Τεπελενίου)..

Ο Στρατιώτης **Στυλιανός Τσάκαλος**, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 20/11/1940 - Εξαφανίσθηκε στη Ζαραβίνα-Λίμνη Πωγωνίου..

Ο Εύζωνος **Αγαθοκλής Τσάκας** του Παναγιώτη, γεννημένος το 1914 στο Τετράκωμο Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 19/11/1940, στην περιοχή Ζαραβίνα (Λίμνη) Πωγωνίου..

Ο Υπολοχαγός **Χρήστος Τσάκωνας** του Θεολόγου, γεννημένος το 1913 στο Δελβινάκι Ιωαννίνων, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 26/11/1940, στο Περιστέρι Πωγωνίου σε βομβαρδισμό. Βαθμός: Υπολοχαγός (Στρ. Ιερέας).

Ο Στρατιώτης **Ιωάννης Τσάντζος** του Νικόλαου, γεννημένος το 1916 στη Φάλαννα Λαρίσης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 20/02/1941 - Πέθανε στο Νοσοκομείο Διακομιδής Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού Άρτας..

Ο Στρατιώτης **Θωμάς Τσαούσης** του Χρήστου, γεννημένος το 1913 στο Βελετζικό Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 01/01/1941 - Πέθανε στο Α2 Ορεινό Χειρουργείο..

Ο Στρατιώτης **Ευάγγελος Τσιάκας** του Αντώνιου, γεννημένος το 1909 στο Τετράκωμο Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 20/04/1941, στη Μάχη Μπολένας (ΒΔ Χειμάρρας)..

Ο Στρατιώτης **Ευθύμιος Τσιλιγιάννης** του Ανδρέα, γεννημένος το 1915 στο Ανθόφυτο Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 14/04/1941, στην περιοχή Μπολένα (ΒΑ Χειμάρρας)..

Ο Στρατιώτης **Γεώργιος Τσούμας** του Βασίλειου, γεννημένος το 1916 στη Χώσεψη Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 05/02/1941 - Πέθανε στο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων..

Ο Στρατιώτης **Γεώργιος Τσούνας** του Χρήστου, γεννημένος το 1915 στο Πλατάνι Αχαΐας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 09/03/1941, στην περιοχή Μπολένα (ΒΑ Χειμάρρας)..

Ο Στρατιώτης **Γρηγόριος Φλαμπούρης** του Χρήστου, γεννημένος το 1906 στα Μέθανα Αττικής, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 10/03/1941, στην περιοχή Μπολένα (Ν Τεπελενίου)..

Ο Στρατιώτης **Ιωάννης Φώτος** του Γεώργιου, γεννημένος το 1910 στις Πηγές Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 24/11/1940, στην περιοχή Βαλτίστα Πωγωνίου..

Ο Στρατιώτης **Ναπολέον Χαρακλιάς** του Λεωνίδα, γεννημένος το 1915 στους Κωστακιούς Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 01/01/1941 - Πέθανε στο 1ο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων..

Ο Στρατιώτης **Δημήτριος Χαριλόης** του Γεώργιου, γεννημένος το 1908 στο Δημαριό Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 23/03/1941 - Πέθανε στο Α2 Ορεινό Νοσηλευτικό Τμήμα..

Ο Στρατιώτης **Σωτήριος Χασομέρης** του Γεώργιου, γεννημένος το 1906 στο Σύντεκνο Βάλτου έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 02/03/1941, στην περιοχή Κούτσι (ΒΔ Αργυροκάστρου)..

Ο Στρατιώτης **Νικόλαος Χούσος** του Κωνσταντίνου, γεννημένος το 1911 στα Ρετσιανά Άρτης, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 20/12/1940, στο Ύψ. Προ Τεπελενίου..

Ο Στρατιώτης **Ιωάννης Χοχτούλας** του Ευάγγελου, γεννημένος το 1915 στη Μαμουλάδα Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 02/12/1940, στην περιοχή Μπουράτο (διάβαση Κακαβιάς)..

Ο Στρατιώτης **Ευστάθιος Ψαλλίδας** του Θεόδωρου, γεννημένος το 1913 στο Καραϊσκάκης Αιτωλίας και Ακαρνανίας, έπεσε κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων στις 19/01/1941, στην περιοχή Μάλι Σπατ (Ν. Τεπελενίου).

Ο Κων/νος Τσιλιγιάννης, μετά από έρευνά του στα επίσημα ληξιαρχικά αρχεία Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Άρτης, πρόσθεσε 8 επιπλέον ονόματα Αρτινών πεσόντων του 3/40 Συντάγματος.

Δεκανέας **Βόβλας Αναστάσιος** Κων/νου, γεννημένος το 1911 στα Πιστιανά 40ό Σύνταγμα Ευζώνων. Πέθανε στα Πιστιανά 27/01/1941.

Στρατιώτης **Γεωργάκης Χριστόφορος** Αλεξάνδρου γεννημένος το 1923 στα Πιστιανά, 40ό Σύνταγμα Ευζώνων Υψ. 1366 19/4/1941

Στρατιώτης **Ζιώρης Θεοχάρης** Γεωργίου, γεννημένος το 1919 στη Σκούπα, 40ό Σύνταγμα Ευζώνων, Σ. Νοσ. Ιωαννίνων 20/04/1941, μέρα Πάσχα.

Στρατιώτης **Κατσάνος Γεώργιος** Χρήστου γεννημένος το 1911 στην Άρτα 40ό Σύνταγμα Ευζώνων, Σ. Νοσ. Άρτας 01/12/1941

Στρατιώτης **Κολιτζάς Χρήστος** Κων/νου γεννημένος το 1919 στη Βλαχέρνα 40ό Σύνταγμα Ευζώνων, Σ. Νοσ. Άρτης 29/12/1940

Στρατιώτης **Σούλης Γεώργιος** του Εμμανουήλ, 40ό Σύνταγμα Ευζώνων έπεσε στην Κοσίνα ΒΔ. Πρεμετής στις 25/3/1941

Στρατιώτης **Τλούπας Σπυρίδων** Γεωργίου γεννημένος το 1915 στα Θεοδώριανα 40ό Σύνταγμα Ευζώνων, Καλπάκι 05/11/ 1940.

Στρατιώτης **Τσιρογιάννης Σπυρίδων** Αθανασίου γεννημένος το 1918 στη Σκουληκαριά 40ό Σύνταγμα Ευζώνων, 2ο Νοσ. Άρτας 27/02/1941.

Σύνολο πεσόντων : 162

Παράρτημα Ε' — Σκίτσα του Γιάννη Μόραλη. Σειρά «Από το στρατό, Άρτα 1940»

Κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής του θητείας, το 1940, ο Γιάννης Μόραλης υπηρέτησε στην Άρτα ως πρωτοκολλητής στο 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων. Στο διάστημα αυτό φιλοτέχνησε μια σειρά από σκίτσα με μελάνι σε χαρτί, γνωστά σήμερα με τον κοινό τίτλο «Από το στρατό, Άρτα 1940». Τα έργα αυτά, λιτά και εξαιρετικά εκφραστικά, απεικονίζουν σκηνές από την καθημερινότητα των στρατιωτών, στιγμές ανάπαυσης, περισυλλογής ή ετοιμότητας, αποτυπώνοντας το ανθρώπινο στοιχείο του στρατιωτικού βίου. Η σειρά θεωρείται από τα σημαντικότερα τεκμήρια της προπολεμικής του περιόδου και μαρτυρεί τη βαθιά ευαισθησία και την εικαστική ωριμότητα του νεαρού τότε ζωγράφου. (Άρθρο: «Ο Γιάννης Μόραλης φαντάρος στην Άρτα», doxesdespotatou.com.)

Δ.1. Σειρά «Από το στρατό, Άρτα 1940» – Συλλογή Εθνικής Πινακοθήκης

Στην Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου φυλάσσονται δεκατρία (13) έργα του Γιάννη Μόραλη με κοινό τίτλο «Από το στρατό, Άρτα 1940». Όλα τα έργα είναι εκτελεσμένα με μελάνι σε χαρτί και διαφέρουν μόνο ως προς τις διαστάσεις τους. Παρακάτω παρατίθενται τα στοιχεία τους σύμφωνα με τον κατάλογο της Πινακοθήκης:

1. Π.7968/1, Από το στρατό, Άρτα 1940 - Μελάνι και μολύβι σε χαρτί, 19,5 x 29,5 εκ.

2. Π.7968/2, Από το στρατό, Άρτα 1940 - Μελάνι σε χαρτί, 19,5 x 29,5 εκ.

3 Π.7967/2, Από το στρατό, Άρτα 1940 - Μελάνι, χρωματιστά μολύβια και υδατογραφία σε χαρτί, 14 x 17,5 εκ.

4. Π.7975/4, Από το στρατό, Άρτα 1940 - Μελάνι σε χαρτί, 22,5 x 12,5 εκ.

5. Π.7975/3, Από το στρατό, Άρτα 1940 - Μελάνι σε χαρτί, 19,5 x 14,7 εκ.

6. Π.7962/1, Από το στρατό, Άρτα - Αυτοπροσωπογραφία, 1940 Μολύβι και μελάνι σε χαρτί, 29,5 x 19,5 εκ.

7. Π.7982/4 Από το στρατό, Άρτα 1940 - Μελάνι σε χαρτί, 16 x 19,5 εκ.

8. Π.7982/3 Από το στρατό, Άρτα 1940 - Μελάνι σε χαρτί, 16 x 14 εκ.

9. Π.7967/5 Από το στρατό, Άρτα 1940 - Μελάνι και χρωματιστά μολύβια σε χαρτί, 12,5 x 12 εκ.

10. Π.7975/1 Από το στρατό, Άρτα 1940 - Μελάνι σε χαρτί, 16,5 x 21 cm

11. Π.7975/2 Από το στρατό, Άρτα 1940 - Μελάνι σε χαρτί, 12 x 9 εκ.

12. Π.7982/2 Από το στρατό, Άρτα 1940 - Μελάνι σε χαρτί, 29,5 x 19,5 εκ.

13. Π.7962/2 Από το στρατό, Άρτα 1940 - Μελάνι σε χαρτί,
Προσωπογραφία του Χριστόφορου Γούντζια, 1940

Δ.2. Σχολιασμός

Η σειρά «Από το στρατό, Άρτα 1940» αποτελεί μια μοναδική καλλιτεχνική μαρτυρία για την προπολεμική Ελλάδα. Στα σχέδια αυτά, ο Μόραλης συνδυάζει την αφαίρεση της γραμμής με τη συγκρατημένη εκφραστικότητα των μορφών, δίνοντας έμφαση στη σιωπηλή ψυχολογία των στρατιωτών. Το ενδιαφέρον του για την ανθρώπινη στάση, τη γεωμετρία της σύνθεσης και τη λιτότητα της φόρμας, προαναγγέλλουν τη μετέπειτα ώριμη ζωγραφική του.

Τα έργα του 1940 στην Άρτα αποτελούν γέφυρα ανάμεσα στη μαθητεία του στην ΑΣΚΤ και στην κατοπινή του εικαστική αναζήτηση, ενώ συνδέονται άρρηκτα με την ιστορική ταυτότητα του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων, στο οποίο υπηρέτησε ως στρατιώτης.

Πηγές

- Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου: Κατάλογος έργων Γιάννη Μόραλη.

- Άρθρο: «Ο Γιάννης Μόραλης φαντάρος στην Άρτα», *doxesdespotatou.com*.

Βιβλιογραφία

A. Πρωτογενείς πηγές και μαρτυρίες

- Athanassiou, Phoebus. *Armies of the Greek–Italian War 1940–41*. Oxford: Osprey Publishing/Bloomsbury, 2017.
- Αθανασίου, Θ. (2005). *Ήμουν κι εγώ εκεί*. Αθήνα.
- Βάγιας, Κ. (2004). *Η Άρτα του πολέμου και της κατοχής*. Άρτα.
- *Cronaca della mia vita in Grigioverde*, Adriano Mazziotti – 8 Νοεμβρίου 2018. (Μετάφραση: Αναστασία Καρρά).
- Γενικό Επιτελείο Στρατού – ΓΕΕΘΑ/ΓΕΣ. (1951). Διαταγή υπ' αριθ. 50572/02064/16-4-1951... περί μετονομασίας της 76ης Ταξιαρχίας σε 40ό Σύνταγμα Ευζώνων.
- Γενικό Επιτελείο Στρατού – ΔΙΣ. (1959/2009). *Ο Ελληνικός Στρατός κατά τον Δεύτερον Παγκόσμιον Πόλεμον: Το τέλος μιας εποποιΐας (Απρίλιος 1941)*. Αθήνα.
- Γενικό Επιτελείο Στρατού – ΔΙΣ. (1961/1988). *Ο Ελληνικός Στρατός κατά τον Πρώτον Παγκόσμιον Πόλεμον (1914–1918), Τόμος Β' – Η συμμετοχή της Ελλάδος εις τον Πόλεμον – 1918*. Αθήνα.

- Γενικό Επιτελείο Στρατού – ΔΙΣ. (1962). 40όν Σύνταγμα Ευζώνων (3/40 Σ.Ε.) – Συνοπτική Ιστορία Συντάγματος. Αθήνα.
- Γενικό Επιτελείο Στρατού – ΔΙΣ. (1969/2009). Επιχειρήσεις εις Θράκην (1919–1923). Αθήνα.
- Γενικό Επιτελείο Στρατού – ΔΙΣ. (1990). Αγώνες και Νεκροί του Ελληνικού Στρατού κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (1940–1945). Αθήνα.
- Γενικό Επιτελείο Στρατού – ΔΙΣ. (1992). Ο Ελληνικός Στρατός κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912–1913), Τόμος Γ', σ. 570–572. Αθήνα.
- Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού (ΔΙΣ/ΓΕΣ). (χ.χ.). Το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων 1940–1951. Αθήνα.
- Εθνικές Ομάδες Ελλήνων Ανταρτών (ΕΟΕΑ–ΕΔΕΣ). Έκθεση Δράσης 1942–1945. Αρχηγείο Τζουμέρκων – 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων.
- Εθνική Πινακοθήκη – Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτσου. Κατάλογος έργων Γιάννη Μόραλη.
- Εφημερίδα Ιερός Αγών, φύλλο 14 Ιανουαρίου 1864. (Περιγραφή της επίσκεψης του Δερβίς Πασά και της έναρξης οικοδόμησης του στρατώνα).
- Ημερήσια Διαταγή της Α.Μ. Βασίλισσας Φρειδερίκης προς το 40ό Σύνταγμα Ευζώνων (25 Ιουνίου 1951).
- Ιντζέμπελης, Ε. (2010). Άρτα 1881–1941: Λεύκωμα. Αθήνα.
- Jowett, Philip. Armies of the Balkan Wars 1912–13. Oxford: Osprey Publishing/Bloomsbury, 2012.
- Jowett, Philip. Armies of the Greek–Turkish War 1919–22. Oxford: Osprey Publishing/Bloomsbury, 2015.
- Κοκίδης, Π. (1880). Οδοιπορικά Ηπείρου και Θεσσαλίας. Αθήνα.
- Lear, E. (1849). Views in the Seven Ionian Islands and Epirus. Λονδίνο.
- Leake, W. M. (1835). Travels in Northern Greece, τόμος Ι. Λονδίνο.

- Μάνος, Θρ. (1899). Έκθεσις επί της πολεμικής ενεργείας εν Ηπείρῳ. Αθήνα.
- Ντάλας Χ., (2008). Το Δίστρατο που αγαπήσαμε. Αθήνα
- Οικονομόπουλος, Ν. (1895–1898 περ.). Στρατιωτική Έκθεσις Ηπείρου. Αθήνα.
- Παγανέλης, Σπ. Κ. (1882). Οι σεισμοί της Χίου – Η στρατιωτική κατάληψις Άρτης και Θεσσαλίας. Εν Αθήναις: Εκ του Τυπογραφείου της Ενώσεως.
- Παπαδημητρίου, Κ. Ν. (1989). Ιστορικές μνήμες του Τάγματος Καστανιάς. Αθήνα.
- Pouqueville, F. C. H. L. (1820). Travels in the Morea, Albania and other parts of the Ottoman Empire, τόμος II. Λονδίνο.
- Σκουφάς, τ. 19–20 (1961–62). Μια ενδιαφέρουσα έκθεσις του Ρωσικού Υποπροξενείου Άρτης στα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας.
- Σταύρος, Χ. (2020). Ροδαυγή, ένα ταξίδι στο χτες. Άρτα.
- Σχινάς, Ν. (1886). Οδοιπορικά Σημειώσεις. Περιγραφή της Ελλάδος. Αθήνα.
- Τατσιόπουλος, Λ. (1998). Νυχτολόγιο 1940–1949. Ιωάννινα.
- Thomas, Nigel, and Dušan Babac. Armies in the Balkans 1914–18. Oxford: Osprey Publishing, 2001.
- Wordsworth, C. (1839). Greece: Pictorial, Descriptive and Historical. Λονδίνο.
- Ξενόπουλος, Σερ. (1884). Δοκίμιον Ιστορικών περί Άρτης και Πρεβέζης. Κωνσταντινούπολη.

Β. Επίσημα έγγραφα και δευτερογενείς πηγές

- Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού (ΔΙΣ/ΓΕΣ). (1975–2010). Ιστορία του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων. Αθήνα.
- Presidency of the Hellenic Republic. “Ευζωνική Στολή.” Accessed October 26, 2025.
- Presidency of the Hellenic Republic. “The Presidential Guard — The Evzone Uniform.” Accessed October 26, 2025.

- Υπουργείο Πολιτισμού. (10 Σεπτεμβρίου 1994). Χαρακτηρισμός ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου του κτιρίου του Στρατοπέδου Βερσή στην Άρτα, με ζώνη προστασίας 20 μ. ΦΕΚ Β' 745/10.09.1994.

Γ. Εφημερίδες, περιοδικά και διαδικτυακές πηγές

- Δόξες Αγήραντες του Δεσποτάτου. Διαδικτυακό ιστολόγιο: <https://doxesdespotatou.com>
- Ελεύθερος Λόγος. (21 Φεβρουαρίου 1934).
- Εφημερίδα Η Καθημερινή. (2021). «Η φουστανέλα – Από στρατιωτική στολή σε σύμβολο έθνους.»
- Κατιούσα. (21 Δεκεμβρίου 2017). «21–22 Δεκέμβρη 1944: Ο ΕΛΑΣ απελευθερώνει την Άρτα απ’ τους ΕΔΕΣίτες συνεργάτες των Άγγλων.»
- PieceWork Magazine. “Dressed in 30 Meters of Greek Pride: The Evzones’ Traditional Uniform.” November 23, 2022. Accessed October 26, 2025.
- Σκουφάς, τχ. 56–57 (1980). Ν. Ευταξίας, «Το άγαλμα του Τσολιά στην Άρτα.»
- Ταχυδρόμος Άρτας. (28 Δεκεμβρίου 2020). «Ανακεφαλαίωση μαχών, υποχώρηση ΕΔΕΣ, ονομαστικός κατάλογος 20 εκτελεσμένων...»
- Φωνή της Ηπείρου. (19 Σεπτεμβρίου 1903).
- WhyAthens. (2018). “The Evzones: The Greek Presidential Guard.” Διαδικτυακό άρθρο.
- Wikipedia. “3/40 Evzone Regiment.” Last modified 2024/25. Accessed October 26, 2025. (Για την αναφορά στη Φρειδερίκη/μονογράφημα).
- Wikipedia. “Evzones.” Last modified 2025. Accessed October 26, 2025.
- Evzones. (τελευταία πρόσβαση 2025). Wikipedia.

Copyright

© Αναστασία Καρρά

Η εργασία είναι μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Απαγορεύεται η αναδημοσίευση επί χρημάτων και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή σε άλλη διασκευή, σύμφωνα με τον Ν.2387/1920 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/1993 και ισχύει σήμερα) και κατά τη διεθνή σύμβαση της Βέρνης (η οποία έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975), χωρίς τη γραπτή άδεια του συγγραφέα.

APTA 27.10.2025